

พรหมาติ มาตาปิตโร

เพื่อเป็นที่ระลึก แด่
อ.ส.ต.เสงี่ยม ธิมาศาสตร์

๑๑ มีนาคม ๒๕๓๖

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

จ่านายสิบตำรวจ เสงี่ยม ธิมาศาสตร์

ณ เมรุวัดเสมียนนารี (แคราย)

ต. ลาดยาว อ. บางเขน กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๗.๐๐ น.

คำนำ

เจ้าภาพ งานฌาปนกิจศพ จ่านายสิบตำรวจ เสงี่ยม ธิมาศาสตร์ ได้มาติดต่อขอเรื่องที่ข้าพเรียบเรียง เพื่อตีพิมพ์เป็นอนุสรณ์ และแจกเป็นบรรณาการแด่ท่านที่กรุณามาในงาน ข้าพเจ้าพิจารณาถึงเหตุต่าง ๆ ของ จ.ส.ต. เสงี่ยม ฯ ตามที่ได้ทราบ เพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ในตอนที่ข้าพเจ้ายังอุปสมบท จ.ส.ต. เสงี่ยม ฯ ได้บรรพชาเป็นสามเณร เรียนพระปริยัติธรรม ข้าพเจ้าก็ได้เป็นครูสอนในตอนนั้น ตอนอุปสมบท ข้าพเจ้าก็ได้เป็นคู่สวด เมื่อลาสิกขามาเป็นฆราวาส ก็ยังคงมีการติดต่อกันตามโอกาส มิใช่ญาติก็เหมือนญาติ ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงยินดีที่มีส่วนร่วมในการกุศลครั้งนี้ ส่วนเรื่องที่เลือก เห็นว่า *"แก้ว ๕ ดวง"* ที่ได้เรียบเรียงไว้มีผู้ขอไปพิมพ์หลายครั้งแล้ว เป็นเรื่องที่เหมาะสม เพราะอย่างน้อย จ.ส.ต เสงี่ยม ฯ ก็เป็นพ่อแก้ว ของลูก และเป็นผัวแก้วของภรรยาอย่างไม่ต้องสงสัยเลย เมื่อได้เสนอแก่เจ้าภาพก็เห็นด้วยทันทีเพราะภาวะและฐานะของ จ.ส.ต. เสงี่ยม ฯ เป็น *"แก้ว"* ของครอบครัวจริง ๆ

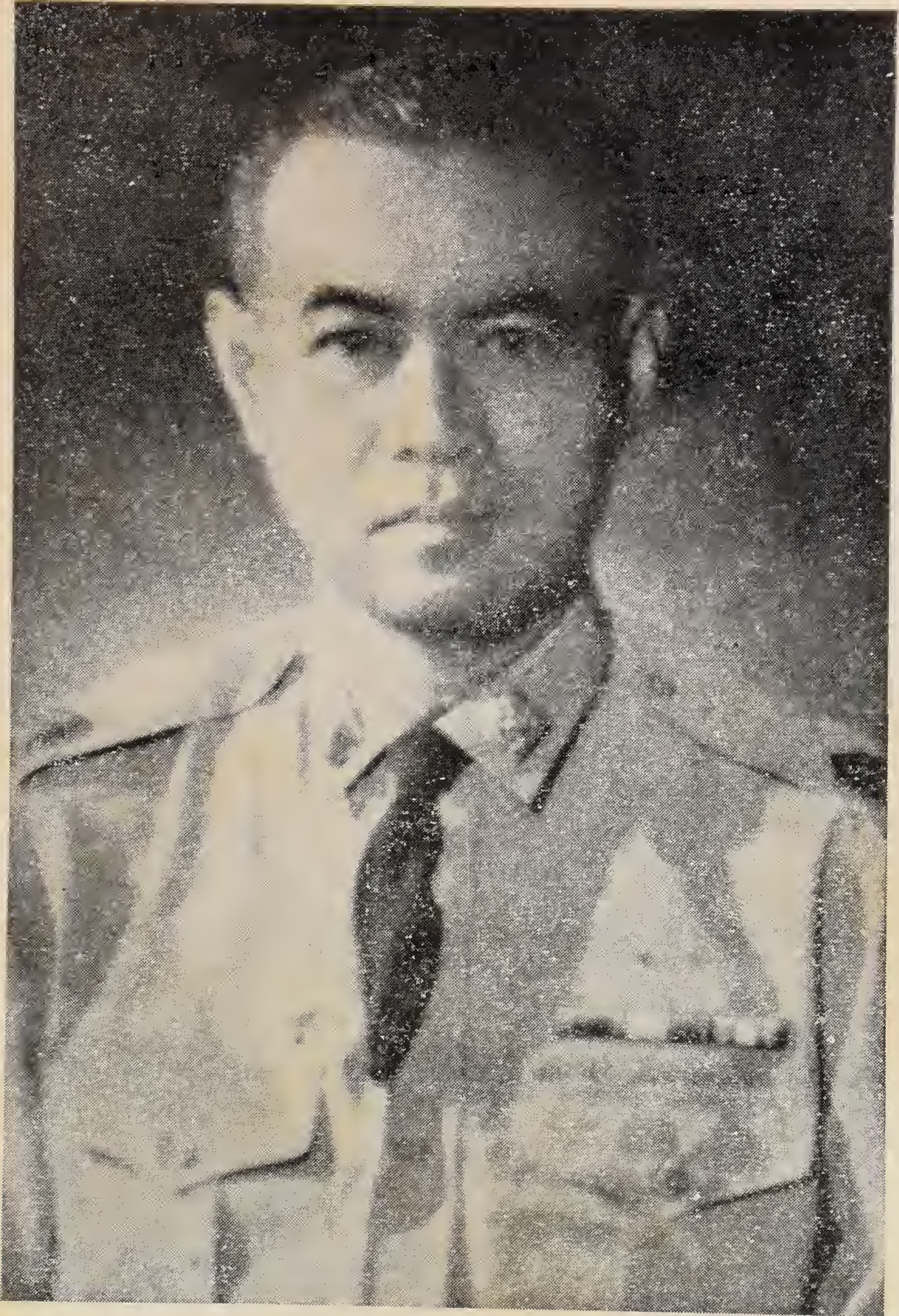
(๒)

กุศลผลบุญใด ๆ ที่จะบังเกิดจากการเผยแพร่คติธรรมนี้ก็ดี จากการกุศลต่าง ๆ ที่ได้บำเพ็ญอุทิศมาด้วยประการต่าง ๆ ก็ดี จากการประพฤติตนอยู่ในธรรมอันเป็นสุจริตก็ดี เจ้าภาพขออุทิศผลแห่งกุศลนั้น ๆ แด่วิญญาณแห่ง จ.ส.ต. เสงี่ยม ฯ ผู้ล่วงลับไปแล้ว หากวิญญาณของ จ.ส.ต. เสงี่ยม ฯ สถิต ณ ทิพยสถานแดนใด ได้ทราบอุทิศเจตนานี้ ขอจงอนุโมทนาเพื่อสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล อำนวยมนุญผลตามวิสัย เทอญ.

น.อ. (พิเศษ)

(แย้ม ประพัฒน์ทอง)

๗๔๗ บางพลัด
อ. บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
๒ มีนาคม ๒๕๑๖

จ.ส.ต. เสงี่ยม ธิมาศาสตร์

ชาตะ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘

มรณะ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕

พระมหาเสงี่ยม ฐานวุฑฺโฒ

วัดเปาโรหิตย์ สำนักเรียนวัดภคินีนาถ

ประวัติ

จ.ต.ส. เสงี่ยม ธิมาศาสตร์ เกิดเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ที่บ้านตำบลบางพลัด อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรคนแรกของ นายเปี่ยม นางบุญมี ธิมาศาสตร์ มีพี่น้องรวมทั้งหมด ๕ คน คือ.—

๑. จ.ส.ต. เสงี่ยม ธิมาศาสตร์
๒. นางละมัย อ่วมแก้ว
๓. จ.ส.ต. วงษ์ ธิมาศาสตร์
๔. นางละเมียด ขาวศรี
๕. นายไพบูลย์ ธิมาศาศตร์

การศึกษา

สอบได้เปรียญ ๕ ประโยค สำนักเรียนวัดภคินีนาถ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

๑๑ มิถุนายน ๒๔๙๐ บรรจุเป็นพล ฯ สมัคร ประจำ
กองร้อยที่ ๓ ร.ร. ตำรวจ
เงินเดือน ๆ ละ ๒๔ บาท

๑ กันยายน ๒๔๙๐	ประจำตำรวจ (อารักขา) สันติบาล
๒๔ ตุลาคม ๒๔๙๐	ประจำแผนก ๑ (ทะเบียนคนต่างด้าว) กองตำรวจสันติบาล
๑ มกราคม ๒๔๙๑	เลื่อนและปรับขั้นเงินเดือนใหม่ เดือนละ ๓๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๙๒	เลื่อนขั้นรับอัตราเงินเดือน พลฯ สมัคร เดือนละ ๓๔ บาท
พ.ศ. ๒๔๙๓	หน่วยสอบ กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง สอบเลื่อนฐานะจากพลตำรวจ เป็นชั้นประทวน ประจำ พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้คะแนนรวมทั้งหมด ๕๑๗ คะแนน เฉลี่ยได้ร้อยละ ๕๔.๔๒% ได้อันดับทั่วไปที่ ๗๔ อันดับเฉพาะหน่วยที่ ๑.

๑ กันยายน ๒๔๙๔ บรรจุเป็น ส.ต.ต. รับเงินเดือนๆ ละ ๔๐ บาท และได้รับแต่งตั้งประจำแผนก ๓ กองกำกับการตำรวจสันติบาล.

๑ กรกฎาคม ๒๔๙๔ ได้รับบำเหน็จในกรณีปราบกบฏ ๒๙ มิ.ย. ๙๔ เดือนละ ๑๒ บาท ตามคำสั่ง (พิเศษ) ที่ ๓๕๔/๙๕ ปัจจุบันได้รับยศเป็น จ่านายสิบ-ตำรวจ

เครื่องราชอิสสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๖ เหรียญเงินมงกุฎไทย

๕ ธันวาคม ๒๕๐๕ เหรียญจักรมาลา

ครอบครัว

ได้ทำการสมรสกับ นางสาวระจิตร สังข์ทอง ณ บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๖ ตำบลลาดยาว อำเภอบางเขน กรุงเทพมหานคร มีธิดาด้วยกัน ๓ คน คือ.—

๑. นางสาวอุไรวรรณ ธิมาศาสตร์

๒. นางสาวพรรณี ธิมาศาสตร์

๓. นางสาววีณา ธิมาศาสตร์

จ.ส.ต. เสงี่ยม ธิมาศาสตร์ ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคไตอักเสบเรื้อรัง ณ บ้านเลขที่ ๑๘ ซอยสังข์ทอง ถนนพหลโยธิน ตำบลลาดยาว อำเภอบางเขน กรุงเทพ-มหานคร เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลา ๑๒.๕๐ น. รวมอายุได้ ๕๗ ปีเศษ.

สุดบูชาของลูก

.... ๒๓ กันยายน ๒๕๑๕ เวลา ๑๒.๕๐ น. เป็นวันและเวลาที่พรากเอาดวงวิญญาณของคุณพ่อสุดบูชาของลูกจากไป .... จากไป ..... อย่างไม่มีวันที่จะได้พบกันอีก จะยังคงเหลืออยู่แต่ในความทรงจำของลูกตราบเท่าชีวิต.

วันเอ๋ยวันนี้
เป็นวันที่ต้องจากร่างของพ่อ
พระคุณท่านมากล้นพ้นเพียงพอ
ถ้าท่านรอรับคืนคงชื่นใจ
แต่ท่านจากไปแล้วแคล้วจากลูก
ความพันผูกคงมั่นยังฝังจิต
บัดนี้ไม่มีใครคอยช่วยคิด
อยู่แนบแน่นแทนบิดา
ความว้าเหว่เหเข้าเร้ารอนจิต
โอ้ ! ยิ่งคิดยิ่งอาลัยยิ่งใฝ่หา
ท่านจากลูกทุกครั้งยังกลับมา
ครั้งนี้ลาไปลับไม่กลับ เอย.

.... การจากไปของคุณพ่อครั้งนี้ ยังความโศกเศร้าเสียใจอย่างสุดซึ้งสำหรับลูก ๆ และญาติพี่น้องตลอดจนเพื่อนสนิทมิตรสหายทุกคน

ในระยะเวลา ๒-๓ ปีหลัง สุขภาพของคุณพ่อไม่สู้ดี เนื่องจากเป็นโรคเบาหวานอยู่ แต่คุณพ่อก็พยายามรักษาตัวอยู่เสมอ ที่ไหนใครว่ามีหมอดีท่านก็สืบเสาะแสวงหาไป ไม่เห็นแก่ว่าจะรักษาแพงเท่าใด ขอแต่เพียงว่าให้หายหรือทุเลาลงบ้าง หลังจากที่ได้รักษามานานหลายปี โรคเบาหวานก็ทุเลาลงจนหาย คุณพ่อเมื่อหายจากโรคเบาหวานแล้ว ท่านไปตรวจร่างกาย พบว่าเป็นโรคไตแทรก ความดันโลหิตก็สูง อาการของโรคไตน่าวิตกมาก เพราะต้องควบคุมในเรื่องอาหารที่มีรสจัด อาหารที่มีรสเค็มจะทำให้เกิดอาการบวมขึ้น อาการของโรคไตในขั้นเริ่มแรกไม่เป็นอุปสรรคในการทำงานเท่าไรนัก มาในระยะต้นปี ๒๕๑๕ คุณพ่อไปทำงานไม่ค่อยไหว เพราะอาการบวมที่ขาและเท้า คุณพ่อทำงานที่กรม

ตำรวจ ปทุมวัน ที่กองกำกับการ ๓ ตำรวจสันติบาล เนื่องจากคุณพ่อเป็นคนรักและห่วงงานมาก มีอยู่วันหนึ่งที่คุณพ่อจะต้องไปเข้าเวร จะไม่ไปก็ไม่ได้เป็นการละเลยหน้าที่ ท่านก็พยายามไป แม้จะอยู่เวรไม่ได้ก็ไม่คิดจะให้เพื่อนช่วยอยู่แทน และในการครั้งนี้เองการออกกำลังเดินทำให้กระทบกระเทือน เกิดอาการบวมขึ้นทั้งตัว กลับบ้านไม่ได้ เพื่อน ๆ ที่ทำงานต้องพาตัวคุณพ่อมาส่ง พอถึงบ้านคุณแม่ตกใจมากเพราะบวมจำแทบไม่ได้ และหลังจากนั้นมาคุณพ่อก็ไปไหนไม่ได้อีก คุณพ่อเป็นคนดีและเป็นที่รักเคารพของผู้ที่ได้รู้จักทั่วไป คุณพ่อไม่เคยล้มป่วยถึงขนาดนี้เลย ทำให้คุณแม่และลูก ๆ เป็นห่วงมาก คุณแม่ไม่ได้นิ่งเฉยดูดาย ทุ่มเงินทุกบาททุกสตางค์เพื่อรักษาให้คุณพ่อหายจากอาการทรมานนี้ ได้ไปรับคุณหมอคลีนิคมารักษาที่บ้านทุกวันเกือบ ๒ เดือน อาการไม่ดีขึ้นกลับทรุดลง คุณหมอจึงส่งตัวเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ ที่คุณหมอประจำอยู่ คุณพ่อ

ขาดกำลังใจเพราะท่านคงรู้ตัวของท่านดี แต่ด้วยความหวังดีและเอาใจใส่ของคุณแม่ คุณพ่อจึงยอมให้รักษาทุกวิธี การรักษาโรคไตของคุณพ่อครั้งนี้ เป็นวิธีการรักษาระบบใช้ไตเทียม ซึ่งเป็นวิธีแบบใหม่ ที่ยังรับรองผลไม่ได้ แต่เป็นวิธีที่ดีที่สุด นายแพทย์ได้ตรวจอาการอย่างถี่ถ้วนแล้ว ได้ปรึกษากับคุณแม่ว่าไม่มีทางใดแล้วที่จะรักษาให้หาย นอกจากจะรอความตามเท่านั้น มีอยู่วิธีเดียวที่หมอจะช่วยได้คือใช้เครื่องช่วยล้างไต ครั้งหนึ่งประมาณ ๖ ช.ม. ร่างกายของคุณพ่อไม่ค่อยแข็งแรง คุณหมอเกรงว่าถ้าทำไปมาก ๆ ครั้ง ร่างกายไม่มีความต่อต้านอาจจะช็อคได้ คุณแม่เซ็นยินยอมให้คุณหมอทำล้างไต ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่แก่ใจว่า การทำแบบนี้จะช่วยให้อยู่ได้สบายหน่อยอาทิตย์หนึ่ง ๆ ยังดีกว่าไม่ทำอะไรเสียเลย ทำล้างไตได้ประมาณ ๑๐ กว่าครั้งก็ต้องเลิก เพราะทำไม่ได้แล้วอันตราย ความหวังที่จะหายของคุณพ่อติดหมดสิ้น ท่านรู้ตัวไม่ยอมตายที่ ร.พ. จะขอกลับมาตายที่บ้าน

คุณพ่อเคยปรารภกับลูกเสมอ เมื่อท่านนอนรักษาตัวอยู่ที่บ้าน ว่าท่านไม่กลัวความตาย แต่ท่านยังไม่อยากตาย ท่านยังอยากที่จะหาความสุขให้ลูก ๆ มากกว่านี้ เพราะว่าลูก ๆ ทุกคนอายุยังน้อย และก็กำลังศึกษาอยู่ทั้งนั้น คุณพ่ออยากจะอยู่เห็นลูกรับปริญญาสักคน แต่ก็คงไม่มีโอกาส ถ้าสิ้นพ่อเสียคนก็เหมือนขาดร่มโพธิ์ร่มไทรให้ปกครองตัวกันดี ๆ เพราะลูกก็เป็นผู้หญิงทั้งนั้น ท่านพูดด้วยเสียงเครือ พลอยทำให้ลูกอดที่จะคิดไม่ได้ การเจ็บครั้งนี้ลูกคนโตต้องพักการศึกษา มาช่วยคุณแม่ดูแลคุณพ่อ คุณพ่อปรารถนาที่จะให้ลูกทุกคนอยู่พร้อมหน้ากันคล้ายกับว่าท่านกำลังจะจากไป มีเวลาน้อยที่จะได้อยู่กับลูก ๆ

คุณพ่อล้มเจ็บตั้งแต่เดือนมกราคม นอนรักษาตัวที่ ร.พ. พระมงกุฎ ฯ เป็นเวลา ๓ เดือนเศษ ๆ คุณหมอช่วยเหลือสุดความสามารถ แล้วไม่หาย จึงออกจาก ร.พ. พระมงกุฎ ฯ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๑๕ จนถึงวันที่

๒๓ เดือนกันยายน ๑๕ เวลา ๑๒.๕๐ น. คุณพ่อก็จากลูกไปด้วยอาการสงบ หลังจากที่ได้ทรมานมาตั้ง ๔–๕ เดือน

วินาทีแรกที่คุณพ่อจากลูกไป ลูกคิดว่าคุณพ่อไปสบายแล้ว แต่ต่อมาลูกรู้สึกคิดถึง อาลัย อาวรณ์คุณพ่ออย่างที่สุด ต่อแต่นี้ไป ก็เหลือเพียงคุณแม่ คนเดียว ซึ่งคุณพ่อทิ้งภาระหนักไว้ให้ แม้กระทั่งขณะที่ลูกกำลังระบายความคิดถึงคุณพ่อเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่นี้ ความคิดถึง อาลัย อาวรณ์คุณพ่อไม่เคยจากไปจากใจของลูกเลย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลา ๑๗.๐๐น. นี้แล้ว ที่ร่างของ คุณพ่อ สุดบูชาของลูกจะมอดไหม้เป็นธุลี แต่ก่อนที่จะถึงเวลานั้น ลูกปรารถนาที่จะเห็นร่างของคุณพ่ออีกเป็นครั้งสุดท้าย.... ก่อนที่จะเหลือภาพถ่ายไว้เป็นอนุสรณ์เท่านั้น ความรัก ความอาลัย และคิดถึงในตัวของคุณพ่อกับใจลูก สุดจะพรรณนาได้ คุณพ่อของลูกเป็นคุณพ่ออย่างแท้จริง คุณพ่อเคยว่ากล่าวตักเตือนลูกเสมอ นับแต่นี้ไปจะไม่มีอีกแล้ว คุณพ่อซึ่งเปรียบประดุจ

ร่มโพธิ์ของลูกที่ให้ทั้งความรัก ความเมตตา และความอบอุ่นแก่ลูกตลอดมา คุณพ่อทำงานทุกอย่างด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย เพื่อหวังให้ลูกสบาย และในที่สุดคุณพ่อก็ไม่ได้นำไปด้วยเลย

ด้วยดวงจิต ที่คุณพ่อมุ่งมั่นอยู่ในความดี กตัญญูรู้คุณต่อผู้บังเกิดเกล้า และผู้มีพระคุณ และกรรมดีที่คุณพ่อได้ช่วยเหลือผู้อื่น ทำบุญ ทอดกฐิน ผ้าป่า ถึง ๗ ครั้ง ลูกทุกคน ขอกราบ ตั้งจิตอธิษฐาน อุทิศผลบุญ ที่คุณพ่อได้กระทำมา จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อที่รักเคารพยิ่งจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

จากลูกทุกคน

คุณแม่หนาหนักเพี้ยง พสุธา
คุณบิดรดุจอา— กาศกว้าง
คุณพี่พ่างศิขรา เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง อาจสู้สาคร.

โลกนิติ

แก้ว ๕ ดวง

วัตถุที่ทุกคนแสวงหา ถึงกับเอาชีวิตเข้าเสี่ยง เพราะถ้าได้มาแล้วก็พาใจให้ชื่นชมเป็นที่นิยมของผู้อื่น นั้นคืออะไร คำตอบสรุปรวบยอดก็คือ แก้ว เช่น ที่มีถ้อยคำประมวลไว้ว่า เงินทองกองแก้ว หรือแก้ว แหวนเงินทอง ก็ประมวลลงที่แก้วกันทั้งนั้น เงินก็เรียกกันว่าแก้วได้ เพราะระหว่างความมีเงินและความไม่มีเงิน เทียบกันดู ก็พอจะเห็นได้ว่าความมีเงินทำให้เกิดความยินดี มีความสุข และจัดเป็น ความสุข ของฆราวาสประการหนึ่ง เรียกตามศัพท์ที่เป็นของพระว่า อัตถิสุข ความสุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ และโดยมาก จะเรียกเงินว่า แก้วสารพัดนึกด้วยซ้ำไป ที่สูงกว่านั้น ยังมีบางคนถึงกับบูชาเงิน เรียกว่าพระเจ้าเงินตรา ส่วนความไม่มีเงินนั้นไม่เคยทำความชื่นใจให้แก่ใคร ๆ เลย

ฉะนั้น เงินจึงเป็นรัตนะ คือ แก้ว ทั้งยังเป็นแก้วที่บันดาลให้เกิดแก้วอื่น ๆ ได้ ถ้ามีจำนวนพอที่จะซื้อได้ คือ ทองและแก้ว ที่เรียกว่ารัตนะ หมายถึงนพรัตน์ แก้ว ๙ ได้แก่ เพชรน้ำดี มณีน้ำแดง เขียวใสแสง-มรกต เหลืองใสสดบุศราคำ แดงแก่ก่ำโกเมนเอก สีหมอกเมฆนิลกาฬ มุกดาหารหมอกมัว แดงสลัว-เพทาย สังวาลย์สายไพฑูรย์ ของดีในโลกก็สุดสิ้นกันแค่แก้ว ไม่มีอะไรที่เหนือไปกว่าแก้ว ดังนี้

บุคคลก็เหมือนกัน จะดีวิเศษล้ำเลิศเพียงไรก็ไม่เกิน *คนแก้ว* คงเป็นแค่คนแก้วนั่นเอง บุคคลที่ให้ความชื่นชมยินดีอย่างสูงสุดแก่ประชาชนชาวโลก ก็คือ พระพุทธเจ้าซึ่งทรงเป็นเอกในโลก เพราะตั้งแต่เสด็จดับขันธปรินิพพานมาถึงปัจจุบัน ๒๕๑๖ ปีแล้ว ตลอดเวลาอันยาวนานถึงเพียงนี้ ได้เกิดบุคคลผู้ประเสริฐได้รับเทอดทูนในด้านต่าง ๆ มากมาย แต่กระนั้นก็ยังไม่มีใครประกาศตนเป็นพระพุทธเจ้าซ้อนขึ้นมาเป็นบุคคลที่ ๒ เลย

พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงได้รับเฉลิมพระนามว่า พุทธ-รัตนะ พระพุทธเจ้าผู้เป็นรัตนะ พระธรรมคำสอนของพระองค์เล่าก็เป็นเอก แม้จะตรัสไว้นานตั้ง ๒๕๑๖ ปีแล้วก็ยังเป็นข้อปฏิบัติที่จรรโลงโลกได้ดีไม่มีเปลี่ยนแปลง ก็ได้รับเฉลิมนามว่า ธรรมรัตนะ พระธรรมเจ้าอันเป็นแก้ว พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติควร ปฏิบัติชอบ เป็นพยานแห่งพระธรรมคำสั่งสอนว่าปฏิบัติตามได้จริง ปฏิบัติแล้วมีผลประเสริฐจริง ก็ได้รับเฉลิมนามว่า สังฆรัตนะ พระสงฆเจ้าผู้เป็นแก้ว

เท่าที่อธิบายมานี้ ก็เพื่อแสดงถึงว่า ยอดดีสุดดีของวัตถุและบุคคลนั้น อยู่แค่แก้วทั้งนั้น ฉะนั้นจึงได้เกิดคำว่า *ดีเป็นแก้ว* ซึ่งมีความหมายประมวลทั้งสองส่วนเข้าไว้เป็นถ้อยคำย่อ ๆ เพื่อกำหนดได้ง่าย การที่บุคคลจะเป็นแก้วขึ้นมาได้นั้น ต้องมีความดีในตนเป็นหลักสำคัญ ความดีนั้น ๆ สนับสนุนให้ได้ชื่อว่า *คนแก้ว*

เป็นชายก็เรียกว่า *บุรุษรัตน์* ชายแก้ว เป็นหญิง ก็เรียกว่า *นารีรัตน์* นางแก้ว ความดีที่จะกระทำให้บุคคลเป็นคนแก้วนั้น มีตำหรับตำราในคำสอนของพระพุทธเจ้า จำแนกไว้ครบถ้วนแล้ว คือหน้าที่ประจำตำแหน่งของบุคคล ซึ่งถ้าทุกคนปฏิบัติไม่บกพร่อง ก็เป็นคนแก้วตามตำแหน่ง คือ *พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว เมียแก้ว พี่แก้ว น้องแก้ว เกลอแก้ว* ถ้าจะกำหนดแก้วที่สำคัญ ๆ ก็คงมีเพียง ๕ คน คือ *พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว* และ*เมียแก้ว* ขอให้นามว่า "แก้ว ๕ ดวง" เป็นแก้วประดับบ้านประดับเมืองให้รุ่งเรืองสุกใส ดังจะได้บรรยายต่อไป.

พ่อแก้ว แม่แก้ว

สังคมแห่งมนุษย์เรานั้น มีบุคคลที่สำคัญที่สุดอยู่ ๒ คน จะเรียกว่าเป็นหัวใจแห่งสังคมก็ได้นั่นคือพ่อและแม่ ทุก ๆ คนในโลกต้องถือกำเนิดจากพ่อและแม่ทั้งนั้น จะเป็นผู้วิเศษประเสริฐเพียงใดก็ล้วนแต่มี พ่อ แม่ กันทั้งนั้น ถ้าไม่มีพ่อไม่มีแม่ ก็ไม่อาจเกิดมาได้ ถ้าจะกล่าวตามลัทธิที่ถือว่ามีผู้สร้างมนุษย์อันเรียกนามตามคติเช่นนั้นว่า พระพรหม ก็ไม่ใช่ใครที่ไหนเลย ที่แท้ก็คือพ่อและแม่นั่นเองเป็นผู้สร้างคน ในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า พฺรหฺมาติมาตาปิตโร มารดาบิดาเรียกว่าเป็นพรหม ก็หมายความว่า พ่อแม่เป็นผู้สร้างนั่นเอง นอกจากนั้น ยังเป็นบุรพาจารย์ คืออาจารย์คนแรก เป็นผู้ควรที่จะนำสิ่งของมาบูชา และเป็นผู้แสดงโลกนี้ เพราะท่านเป็นผู้ให้

กำเนิด จึงได้เห็นโลกนี้ รวมความว่า พ่อแม่เป็นผู้สร้าง ผู้สอน เป็นพระและเป็นผู้ชี้โลก แต่ละประการล้วนแต่สำคัญทั้งนั้น ฉะนั้น บุคคลผู้ดำรงในตำแหน่งพ่อแม่ตามภาวะ คือ ชายก็เป็นพ่อ หญิงก็เป็นแม่ จึงเป็นบุคคลสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์

ตามที่ได้พูดมาข้างบนนี้ ประกาศว่า พ่อแม่นั้นอยู่ในตำแหน่งที่มีเกียรติยิ่งของสังคมมนุษย์ เป็นเกียรติที่ได้รับตามระบอบของสังคม โดยมิต้องมีผู้ใดยกย่องเชิดชู ได้รับอยู่เองในฐานะที่เป็นพ่อเป็นแม่ แต่เกียรตินิยมดังกล่าวนั้น ถ้าบุคคลไม่เห็นเป็นสำคัญ ก็อาจจะนำมาพล่าเล่นเสียก็ได้ การพล่าเกียรตินิยมของพ่อแม่ลงไปแทนที่จะเป็นภัยแก่ตน กลับเป็นผลร้ายแก่สังคมของมนุษย์โดยตรง กล่าวเฉพาะในบ้านเมืองของเรา ชายหญิงเป็นจำนวนไม่น้อย ที่ยังไม่เข้าใจว่า เกียรติของ พ่อแม่มีอยู่เพียงไร ตนเองมีความสำนึกในเกียรตินั้นเพียงไร และสามารถที่จะรักษาเกียรตินั้นไว้ ได้หรือไม่ เกิดอุตริไปริจะ

ป็นพ่อเป็นแม่ขึ้น ทั้ง ๆ ที่ตนเองยังไม่พร้อมที่จะได้รับ
เกียรตินั้นอย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นแก่ตนเอง
อย่างสุดที่จะแก้ไขได้ด้วยตนเอง จำต้องหาทางออกด้วย
วิธีต่าง ๆ ซึ่งบางวิธีก็ไม่เป็นที่ปรารถนาของสังคม เช่น
การรีดทำลายลูกที่ยังไม่คลอดเสียเป็นต้น หรือบางกรณี
ชายที่เป็นเจ้าก็เจ้าการในการให้กำเนิดเด็ก กลับตาลปัตร
ไม่ยอมรับว่าเป็นพ่อเข้าอีก เลยยุ่งกันใหญ่ ฝ่ายหญิง
ที่กำลังจะเป็นแม่ก็เดือดร้อนขนาดหนัก ไม่รู้จะหาทาง
ออกได้อย่างไร เพราะตนไม่อาจปฏิเสธกับใคร ๆ ได้ว่า
"ไม่ใช่ลูกของฉัน" สมกับคำที่กล่าวไว้ว่า "แม่แน่กว่า
พ่อ" บางรายจนปัญญา จะทำลายหรือก็สงสาร ไม่รู้เรื่อง
รู้ราวอะไร ไม่มีความผิดร้ายอะไรสักหน่อย จะต้องมาถูก
ทำลายเสีย ก็คงประคับประคองไว้ให้ได้เห็นโลกสืบต่อมา
แต่ก็อยู่ในฐานะลูกไม่มีพ่อ บางรายเมื่อชายผู้เป็นเจ้าก็
เจ้าการไม่ยอมรับ ก็เลยหาทางออกด้วยการประหารตัวเอง
เสีย ตายพร้อมกันทั้งแม่ทั้งลูก เพื่อให้เสร็จสิ้นกันไปที

บางรายทั้งชายทั้งหญิง ต่างก็ยอมออมชอมกันด้วยดี แต่ก็ยังมีข้อรังเกียจ เดียดฉันท์เด็กที่ตน ร่วมให้ กำเนิด มา ไม่สามารถ จะเลี้ยงดูได้ สมกับภาวะ ก็ต้องปล่อย ตามเรื่อง *ตายก็ฝังยังก็เลี้ยง* บางรายสามารถให้กำเนิดมาแล้ว แต่ไม่สามารถจะเลี้ยงดูอุ้มชูได้ด้วยตนเอง ก็เอาไปทิ้งเสีย บ้าง ยกให้คนอื่นไปบ้าง ขายไปบ้าง ก็เป็นแต่ผู้สร้าง ขึ้นมาเท่านั้นมิได้เป็นผู้เลี้ยง

สังคมของไทย เรายังต้อง ประสบปัญหา เหล่านี้ อยู่ ไม่น้อยเหมือนกัน ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "*กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ* การได้กำเนิดเป็นมนุษย์แสนยาก" นั้น ยิ่งพิจารณาไปแล้ว ก็ยิ่งเห็นว่าตรัสถูกต้องหมดทางแย้ง ทีเดียว ทั้งตัวผู้เกิดในมนุษย์นั้นเอง ก็จะต้องประกอบ ด้วยบุญด้วยกุศล ที่ตนได้บำเพ็ญมาเป็นอันดี พอได้ ปฏิสนธิแล้ว ก็ยังเกิดความยากอีก ในทางผู้ให้กำเนิด จะพอใจให้ตนเกิดด้วยน้ำใสใจจริงหรือเปล่า ตนก็ไม่มีทาง จะทราบได้เลย ถ้าหากผู้เป็นเจ้าก็เจ้าการให้เกิด เห็นเป็น

ขัดขวาง ก็เกิดความเดือดร้อน ถูกประนามว่า เป็น *มารหัวขน* ถ้าไม่ถูกทำลายเสียก็อาจกลายเป็น *ลูกไม่มีพ่อ* หรือกลายเป็นลูกที่ถูกทอดทิ้ง บางรายพ่อกับแม่ซึ่งก็ร่วมมือกันดีในการให้กำเนิดแก่ลูก แต่ครั้นลูกเกิดมาแล้ว พ่อแม่แตกแยกกันไป ลูกก็ยังอ่อน พ่อก็ไม่รู้จะเลี้ยงอย่างไร แม่ก็ยังสาวขาดผัวก็ขาดผู้เป็นกำลัง ต้องอุ้มลูกเที่ยวเซซังไปขายให้ผู้นั้นผู้นี้เขาก็รับซื้อและเลี้ยงด้วยความรักใคร่เอ็นดู ครั้นเติบโตลูกก็ห่างเหินจากพ่อแม่ ความเคารพรักในพ่อแม่ก็ลดน้อยลง ครั้นพ่อแม่ได้ประสบพบลูกเมื่อเติบโตก็รู้สึกน้อยใจที่ลูกรักตนน้อยไป เป็นอย่างนี้ก็มี ล้วนแสดงถึงจุดพิการของสังคมได้ทั้งนั้น

ผู้อยู่ในวัยอันควรที่จะเป็นพ่อเป็นแม่ ไม่ตระหนักไม่เห็นเป็นสำคัญในการที่จะดำรงตำแหน่งพ่อตำแหน่งแม่ ไม่คำนึงถึงเกียรติของพ่อแม่ว่า ได้รับยกย่องไว้สูงส่งเพียงไร ตนจะสามารถดำรงเกียรตินั้นไว้ได้หรือไม่ เช่นนี้แล้วไปริอุตริจะเป็นพ่อเป็นแม่ขึ้น ก็อยู่ในฐานะนำเรือเล็ก

ไปบันทุกของใหญ่ มีหวังว่าจะต้องล่มจม ถ้ายิ่งมีความคิดวิฐานไปอย่างอื่น เช่นเกิดอารมณ์ร้ายเข้ากระตุ้นด้วยแล้ว ก็กลายเป็นผลร้ายแก่สังคมของมนุษย์ชาติไปอีกด้วย ทั้งนี้เพราะพ่อแม่นั้นเป็นหัวใจของสังคมมนุษย์ ถ้าพ่อแม่ไม่ดี ก็เท่ากับหัวใจของสังคมเกิดความพิการขึ้นทำให้ส่วนประกอบอื่น ๆ ของสังคม พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ทั้งนี้ ก็เพราะผู้ที่มีแต่ความสามารถในการเป็นพ่อคนเป็นแม่คน แต่ไม่สามารถดำรงเกียรตินิยมของพ่อแม่ไว้ได้ ไม่สามารถจะเป็นพรหมของลูกได้ ไม่สามารถจะเป็นบุรพาจารย์ของลูกได้ ไม่สามารถจะเป็นพระของลูกได้ ทั้งไม่สามารถจะเป็นผู้แสดงโลกนี้แก่ลูกได้ ผู้ที่ไม่สามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของพ่อแม่ได้โดยสมบูรณ์ หรือปฏิบัติได้บกพร่อง ถึงจะได้รับตำแหน่งพ่อแม่ ก็ยังมิใช่พ่อแก้วแม่แก้วเต็มภาคภูมิ

อันพ่อแม่ที่แท้จริงนั้น เริ่มชีวิตคู่ครองด้วยความปรารถนาร่วมกันอย่างแท้จริงต่อผลประการหนึ่งในชีวิตคู่

ผลที่ว่านี้ มิใช่อื่นไกล *คือบุตร*นั่นเอง ถ้าหากการครองคู่กันนั้น ไม่อำนวยผลเช่นนั้นสมปรารถนา จะต้องต่างฝ่ายต่างมีความรู้สึกกระวนกระวายใจ ต่างคนต่างหาวิธีที่จะให้บุตรมาเกิดให้ได้ บางทีเดินไปพบต้นไม้ใหญ่ ก็เข้าใจว่าอาจมีเทพเจ้าสถิตอยู่ จัดการบนบาลขอลูกต่อต้นไม้ บางรายก็บูชาเทพารักษ์อื่น ๆ บางทีก็บูชาพระจันทร์ พระอาทิตย์ ทั้งนี้ก็เพื่อขอบุตร ยิ่งในยุคโบราณ ผู้เป็นใหญ่ เป็นราชาที่ไม่มีบุตรแล้วเดือดร้อนนัก ประชาชนจะต้องจัดการร้องทุกข์กัน นับว่าเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ในที่บางแห่งมีประเพณีกำหนดให้พระราชาทรงปล่อยพระสนมกำนัลออกไปหาโอรสกับประชาชน แม้พระราชเทวีก็ต้องทรงปล่อยให้ไปหาโอรสกับประชาชน

ความเดือดร้อนในเรื่องไม่มีบุตรสืบสกุล สกุลวงศ์จะต้องขาดสูญไปนั้น เป็นความเดือดร้อนยิ่งนัก เห็นจะอาศัยเหตุนี้เอง ในลัทธิของพราหมณ์จึงสร้างนรกขึ้นขุมหนึ่ง เรียกว่า ขุมปุตฺ (อ่านปุด) ไม่มีบุตร จะต้อง

ตกนรกขุมนี้ มีบุตรจึงจะพ้นนรกขุมนี้ คำว่า บุตร นั้น ภาษาบาลีว่า ปุตฺต (อ่าน ปุดตะ) แปลตามศัพท์ว่า "คุ้มนรกขุมปุต" พิจารณาดูตามเรื่องราวที่กล่าวไว้ในยุคนั้น ๆ แล้ว น่าจะเห็นว่า "คนไม่มีบุตร" ก็คือความไม่ได้เป็นพ่อเป็นแม่ ไม่มีผู้เรียกพ่อเรียกแม่ เป็นความเดือดร้อนใหญ่หลวงทีเดียว ทั้งนี้เพราะตนเองก็เคยเรียกพ่อเรียกแม่ คือมีพ่อมีแม่ให้กำเนิดตนมา พอมาถึงตนเข้าบ้าง หาคนเรียกพ่อเรียกแม่ไม่ได้ ก็น่าน้อยใจหนักหนา เสมือนว่าเป็นผู้ไร้สมรรถภาพในตน หรือมีความบกพร่องอยู่ในตน นี่เป็นความเดือดร้อนประการหนึ่งแล้ว ยังผู้ที่จะสืบสายดำรงวงศ์สกุลต่อจากตนไป ก็คือบุตร ไม่มีบุตรแล้วเชื้อสายของตนก็ขาด เปรียบกับต้นไม้ที่จะเรียกว่า "ต้นไม้" โดยสมบูรณ์นั้นต้องสามารถแผ่พืชพันธุ์ไปได้ ถ้าต้นไม้ต้นใดไม่สามารถแผ่พืชพันธุ์ของตนออกไปได้ ก็เรียกว่าต้นไม้ไม่ได้ ต้องเรียกว่า "ตอไม้" ฉันใด คนที่ไม่สามารถจะสืบแถวแนวหน่อไว้ในโลกได้ ก็ได้นามว่า "คนตอ" ฉันนั้น

การที่ถูกตราหน้าค่าชื่อว่า "คนตอ" นี้ ก็เป็นความเดือดร้อนอีกประการหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ประเพณีในบางยุคที่กำหนดให้พระราชาที่ไม่สามารถจะมีพระโอรสได้ ต้องปล่อยพระสนมกำนัลแม้ที่สุด พระราชเทวี ให้ไปกับประชาชน ครั้งละประมาณ ๗ วัน เพื่อให้ได้โอรสมา คิดดูแล้วก็เป็นประเพณีที่ผืนใจหนักอยู่ ก็เป็นความเดือดร้อนอีกประการหนึ่ง รวมความเดือดร้อนทั้งหลายเข้าแล้ว ก็พอจะเป็นนรกขุมหนึ่งในคติของ พราหมณ์ได้ดี เหตุต่าง ๆ เหล่านี้ได้ทำให้ชายหญิงที่เป็นคู่ครองกันใฝ่ฝันในผลคือบุตรร่วมกัน

อีกประการหนึ่ง ร่างกายของคนเรานั้น มิใช่จะดำรงอยู่ในสภาพแห่งความหนุ่มกระชุ่มกระชวยตลอดกาล เมื่อเกิดมานาน ๆ เข้า ก็ย่อมถึงความชำรุดทรุดโทรมไปตามคติของธรรมดา ซึ่งมีเกิดในเบื้องต้น แปรไปในท่ามกลาง และแตกสลายในที่สุด ในยามหนุ่มสาวยังสามารถหาเลี้ยงตนได้ ครั้นยามแก่ชรา กำลังวังชา

ก็ลดน้อยถอยลง ที่เคยกระทำได้ ก็กระทำไม่ได้ ร่างกายที่เคยคล่องแคล่ว ก็เกิดความฝืดขัด ที่เคยบังคับบัญชาได้ ก็บังคับไม่ได้ มือและเท้าไม่ปฏิบัติหน้าที่ของอวัยวะตามปกติเสียแล้ว แต่ตนก็ยังต้องการอาหาร ต้องการนุ่งห่ม ต้องการที่อยู่อาศัย ต้องการยาบำบัดไข้ ประการสุดท้ายนี้จะมากกว่าหนุ่ม ๆ เสียอีก เมื่อไม่สามารถสนองความต้องการให้แก่ตนเองได้แล้ว ก็จะให้ใครเล่ามาช่วยสนองแทน คนอื่นใครจะมากระทำให้นอกจากลูกที่ตนเลี้ยงมา อุ้มชูมา จะได้ทดแทนการเลี้ยงดูของตน และก็ลูกของตนเท่านั้นที่จะช่วยจัดทำธุรกิจที่จะบังเกิดขึ้นได้ในยามที่ตนไม่สามารถจะกระทำ เป็นต้นว่า การงานที่เนื่องด้วยสมาคมระหว่างญาติระหว่างมิตร อันไม่ควรเมินเฉยละเลย ตนเองไม่สามารถจะไปร่วมได้ ก็จะได้ให้ลูกไปแทนตน เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติ ระหว่างมิตรให้ยืนยงสืบไปชั่วลูกได้อีก ทั้งลูกจะได้สืบสายดำรงประเพณีแห่งสกุลมิให้ขาดสาย ประเพณีอันใดที่พ่อแม่หรือบรรพบุรุษได้ทำสืบ ๆ มา ตนได้ประพฤติปฏิบัติอยู่

ถ้ามีลูก ๆ ก็จะได้รับปฏิบัติสืบไป ประการสุดท้ายก็คือ คิดถึงเมื่อตายแล้ว จะได้ใครเล่าที่จะจัดการแก่สรีระร่างที่ทอดทิ้งอยู่ ให้ชอบด้วยประเพณีนิยม จะมีใครเล่าที่จะบำเพ็ญกุศลอุทิศผลส่งไปให้ นอกจากลูกของตนแล้วจะมีใครที่ไหน แม้ถึงจะเป็นใหญ่เป็นโต ดำรงในยศศักดิ์อัครฐานยิ่งใหญ่ สมบูรณ์ด้วยศฤงฆารบริวาร ก็ยากที่จะมีผู้ใดน่าไว้วางใจเท่ากับลูกของตน รวมความหวังที่พ่อแม่ต้องการจะมีบุตรนั้น ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"บัณฑิตมุ่งฐานะ ๕ ประการ คือ เราเลี้ยงลูกแล้ว ลูกจะเลี้ยงเรา ๑ จักทำกิจของเรา ๑ สกุลวงศ์ของเราจักดำรงอยู่นาน ๑ ลูกจักปกครองมรดกที่เรายกให้ ๑ เราตายไปแล้ว ลูกจักคอยทำบุญอุทิศให้ ๑ ดังนี้ จึงปรารถนาลูก

อันพ่อแม่ที่แท้จริงนั้น ย่อมมีความปรารถนาที่จะมีบุตรด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ ทั้งยังดำรงตนในฐานะเป็นบุคคลผู้สมควรแก่ความยกย่องบูชาอย่างแท้จริงตามที่

ได้กล่าวมาแล้ว คือเป็นพรหม เป็นบุรพเทพ เป็นบุรพาจารย์ เป็นผู้สำแดงโลกนี้

ที่ว่าเป็น *พรหม* นั้น หมายความว่า เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมะของพรหม ๔ ประการ ในลูกของตน ตั้งต้นแต่ลูกยังอยู่ในครรภ์ ก็เริ่มมีความรักปรารถนาจะได้เห็นลูกปราศจากความทุกข์ มีความสุข ทั้งพ่อทั้งแม่จะร่วมมือกันฟูมฟักทนุถนอมด้วยความกระหยิ่ม อิ่มใจ ตั้งใจนับวันคอยที่จะได้เห็นหน้าลูก เมื่อไรหนอถึงจะได้เห็นหน้าลูกของเรา ผู้มาสู่โลกนี้ด้วยปราศจากโรคภัย ยามที่ลูกจะคลอด พ่อก็กุลีกุจอด้วยประการต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของแม่และลูก บางรายมีความสะดวกด้วยการคลอดที่โรงพยาบาล พ่อก็ไม่ค่อยจะต้องกระทำอะไรมากนัก แต่กระนั้นก็คอย ๆ อย่างอกใจเต้นระทึก บางรายก็เดินเป็นชะมดที่ถูกขังอยู่ในกรง ความตื่นเต้นของพ่อแม่ในตอนที่จะมีลูกคนแรกนั้น สุดที่จะพรรณนาได้ถูกต้องทีเดียว ยามลูกน้อยยังอ่อน ก็ต้องคอยช่วยเหลือด้วยประการต่าง ๆ ด้วยความสงสารสุดสิ้นจิตใจ ยามลูก

สอนย่าง สอนเดิน สอนพูด พ่อแม่ก็จะภาคภูมิใจ ลูกของฉันเรียกพ่อเรียกแม่ได้แล้ว เป็นต้น เมื่อบุตรเติบโตมีภรรยาก็ตั้งความมัธยัสถ์คอยดูแล ทั้งพ่อทั้งแม่จะตั้งอยู่ในความคิดคำนึงว่า "ลูกของเราโตพอที่จะเลี้ยงตนได้แล้ว ปล่อยเขาเถิด" ดังนี้ การปฏิบัติของพ่อแม่เช่นนี้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมของพรหม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พ่อแม่ได้รักและเลี้ยงลูกตามควรแก่วัยของลูก ดังบทประพันธ์ซึ่งจำได้ว่า เป็นพระนิพนธ์ของเสด็จในกรมพระนราธิป ฯ ว่า

ลูกเล็กรักอย่างเลี้ยง แมวหมา
ลูกเขื่องอย่างสกุณา ช่างร้อง
ลูกรุ่นอย่างม้าผวา ไวว่อง
ลูกใหญ่อย่างช้างต้อง สติตั้งระวังสงวน

ลูกเล็กควรให้เครื่อง ตุ๊กตา
ลูกเขื่องให้ศึกษา สิ่งรู้
ลูกรุ่นช่วยจัดหา คู่สืบ สกุลเฮย
ลูกใหญ่ให้ไดสู้ เสงี่ยมเอื้ออวยศรี

การปฏิบัติของพ่อแม่ท่านองนี้ เรียกว่าสมบูรณ์ด้วยพรหมวิหารธรรม จึงเรียกพ่อแม่ว่า *พระพรหม*ของลูก

ที่ว่าเป็น *บุรพเทพ* ของลูกนั้น หมายความว่า เทพผู้บริสุทธิ์ ผู้ได้นามว่า *วิสุทธิเทพ* ได้แก่พระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสแล้ว ไม่คำนึงถึงความผิดที่คนพาลกระทำให้แก่ท่าน ในความคิดของท่านไม่มีความสนองร้ายเลย มีแต่ความมุ่งที่จะให้ผู้นั้นประสบความเจริญรุ่งเรือง โดยส่วนเดียวเท่านั้น เปรียบเหมือนแก่นจันทน์ย่อมให้กลิ่นหอมแม้แก่ขวานที่กำลังถากเนื้อของตนอยู่ฉันใด ฉันนั้นพ่อแม่ไม่เคยคิดคำนึงถึงความผิดของลูกเลย ไม่ถือความผิดของลูกที่กระทำแก่ตนเลย ย่อมอภัยให้ตลอดกาลทีเดียว และทั้งพยายามที่จะปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของลูกอยู่เสมอไป เคยมีเรื่องระหว่างแม่ลูก ลูกผลักแม่

ล้มลงบาดเจ็บ มีผู้ทนไม่ได้จึงไปแจ้งความ ตำรวจมาจับลูกไป และให้แม่ไปให้การ แทนที่แม่จะปรักปรำลูก กลับบอกว่าตนล้มลงไปเอง ลูกหาได้ผลักไม่ ดูเถิดน้ำใจของแม่ มุ่งประโยชน์แก่ลูกแท้ ๆ เป็นเทพเจ้าของลูกองค์แรก ที่ลูกจะควรบูชาทีเดียว

ที่ว่าเป็น *บุรพาจารย์* หมายถึงว่า พ่อแม่นั้นแหละคอยพร่ำสอนลูก สอนให้นั่ง สอนให้เดิน สอนให้พูด ควบคุมในเรื่องความประพฤติ กิริยา มารยาท มาก่อนคนอื่น ๆ หมด แม้ความรู้ต่าง ๆ ที่พ่อแม่มีอยู่เล่า ก็ไม่เคยหวงแหนเลย บอกเล่าให้ลูกเรียนอย่างหมดสิ้นทีเดียว ไม่ปิดบังอำพรางอะไรเลย ตลอดทั้งได้แสดงตนเป็นแบบอย่างแก่ลูกอีกด้วย จึงควรจะเป็นบุรพาจารย์ของลูก

ที่ว่าเป็น *อาหุไนยบุคคล* ของลูกนั้น หมายถึงว่า พ่อแม่นั้นเป็นพระของลูก สิ่งของที่บุคคลจะถวายเป็นอามิสบูชาแด่พระมีอานิสงส์เพียงใด นำมาบูชาแก่พ่อแม่ ก็จะได้อานิสงส์เพียงนั้น พ่อแม่ควรที่ลูกจะบูชาสักการะ

เท่ากับพระของตนเหมือนกัน พระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสพระพุทธโอวาทไว้ว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลายคำว่า พรหม คำว่า บุรพเทพ คำว่า บุรพาจารย์ คำว่า อาหุไนยบุคคล เป็นชื่อของพ่อแม่ เพราะพ่อแม่มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่ลูก"

พ่อแม่อีกประเภท**หนึ่ง** ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ในวงสังคมของมนุษย์เช่นเดียวกัน และเป็นปัญหาใหญ่มาแต่นานแล้ว คือ *พ่อเลี้ยง* และ *แม่เลี้ยง* ควรจะได้พูดไว้ด้วยเพื่อให้สิ้นกระแสความ ดังต่อไปนี้

พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง เป็นคำสมมุติเรียกชายหญิงที่เป็น สามี ของแม่ตัว หรือ เป็น ภรรยา ของ พ่อ ตัว หมายความว่าชายและหญิงนั้น มิได้เป็นพ่อแท้แม่จริงของลูก ไม่มีส่วนในการให้กำเนิดลูก แต่มารับตำแหน่งแทนพ่อแทนแม่ เลี้ยงดูลูกซึ่งติดแม่หรือติดพ่ออยู่ก่อนแล้ว ลูกที่อยู่ในฐานะเช่นนั้นก็เรียกว่า *ลูกเลี้ยง* พ่อเลี้ยง

แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เห็นจะมีเรื่องไม่ค่อยกลมเกลียวกันอยู่มาก และดูเหมือนจะเป็นปัญหายุ่งยากอยู่ในโลกมาแต่กาลนานแล้ว โดยเฉพาะในเมืองไทยเรา ก็มีปัญหายุ่งยากหนักเหมือนกัน ถึงกับมีคนผูกไว้เป็นกลอนมาแต่โบราณว่า "ลูกติดพ่อหอกข้างแคร่ ลูกติดแม่ตอใต้เรือน" ซึ่งคงหมายความว่า พ่อหม้ายที่มีลูกติด เป็นผู้มีอาวุธสำคัญวางอยู่ใกล้ ๆ ตนเสมอ ลูกที่กำพร้าแม่อันติดอยู่กับตนนั่นแหละ เป็นอาวุธซึ่งเทียบไว้ว่าหอก ที่ว่าข้างแคร่ก็คือข้างที่นอน คราวนี้เพื่อมิให้ลูกติดพ่อต้องน้อยใจเพราะถูกเปรียบเทียบฝ่ายเดียว ลูกติดแม่จึงได้ถูกประเทียบบ้าง โดยให้เป็นตอใต้เรือนของแม่หม้ายลูกติดที่ว่าเป็นตอใต้เรือนนั้น เห็นอธิบายว่าแม่นั้นเป็นแม่เรือนมีอำนาจเป็นใหญ่ในการเรือน ลูกที่ติดแม่ จึงอยู่ในฐานะเป็นตอใต้เรือน ชายใดจะมาเป็นพ่อเรือน ชายนั้นอยู่ในฐานะปลูกเรือนคร่อมตอ

ที่เปรียบเปรยไว้เช่นนั้น จะให้เข้าใจว่า เพื่อมุ่งหวังจะตัดรอน พ่อหม้ายลูกติดและแม่หม้ายลูกติด มิให้คิด

ในเรื่องคู่ครองต่อไป ให้คงครองความหม้ายไปตลอดชีพ เห็นจะไม่ถูกแน่ น่าจะเห็นความอีกทางหนึ่ง ที่ประเทียบเปรียบเปรยไว้นั้น มุ่งที่จะให้ผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองไตร่ตรองให้ตระหนักและรอบคอบ มีจิตใจมิให้จะตกอยู่ในอำนาจของความใคร่ฝ่ายเดียว ต้องคำนึงถึงเด็กที่เป็นลูกติดของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยว่า ตนสามารถหรือไม่ ในอันที่จะให้อุปการะเลี้ยงดูแก่ลูกเลี้ยงนั้นโดยธรรม ตนพร้อมหรือไม่ในคุณสมบัติ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว ความอดทนและเมตตากรุณา ต้องตรึกตรองให้ตระหนัก การที่จะเป็นพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงนั้นเป็นภาระไม่เบาเลย แม้นยอมให้อำนาจความใคร่อยู่เหนือความชั่งตรองโดยถ่องแท้ เป็นแม่เลี้ยงก็จะโดนหอกข้างแคร่ เป็นพ่อเลี้ยงก็จะโดนตอใต้เรือน แม้นชั่งตรองถ่องแท้มั่นใจในคุณสมบัติแห่งตน จึงเป็นผู้ควรที่จะดำรงตำแหน่ง และเป็นผู้ควรแก่การยกย่องสรรเสริญเป็นแบบอย่างของสังคม

อันสามัญชนนั้น ย่อมมีความเห็นแก่ตัวเป็นธรรมดาประจำใจ จะต่างกันก็แต่มากหรือน้อย ระงับไว้ได้หรือไม่ได้ ความเห็นแก่ตัวนี้แหละ ทำให้เกิดความหวงแหนเสียดาย ไม่อาจเฉลี่ยแบ่งปันสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใคร ๆ ได้ แม้แต่ตนเองก็ยังหวงเหมือนกัน คนเห็นแก่ตัวเป็นเช่นนี้ที่ไหนจะอุปการะแก่คนอื่นได้ อันลูกเลี้ยงนั้นเป็นคนอื่นแท้ ตนมิได้มีส่วนมีสัดในการเกิดของลูกเลี้ยงเลยแม้แต่น้อย ย่อมยากนักที่คนเห็นแก่ตัวจะเอาใจใส่เลี้ยงดูโดยธรรม เมื่อไม่เลี้ยงดูโดยธรรม ความสนิทสนมกันก็ไม่มี ยิ่งมาได้ลูกของตน ก็ยิ่งละเลยลูกเลี้ยง ใคร ๆ ก็จะพากันตำหนิ "มิใช่ลูกเต้าของเขานี่เขาจะอาลัยใยดีอะไรเล่า" พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงแว่วตำหนิเช่นนี้ ก็จะรู้สึกยอกแสยงแทงใจเกิดความขุ่นแค้นขัดเคือง เห็นลูกเลี้ยงเป็นศัตรูของตน ลูกเลี้ยงก็เลยกลายเป็นหอกข้างแคร่ของแม่เลี้ยง เป็นตอใต้เรือนของพ่อเลี้ยง ด้วยประการฉะนี้.

ส่วนพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงที่มีใจสูง อำนาจของจิตใจดำรงอยู่ในคุณธรรม มีความไม่เห็นแก่ตัว อดทน เมตตา

กรุณา ก่อนที่จะเข้ามารับตำแหน่งพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง ก็ได้พินิจพิเคราะห์มั่นเหมาะแล้ว มั่นใจในคุณสมบัติของตน ปลงใจในความเป็นพ่อเป็นแม่ของลูก ซึ่งตนไม่มีส่วนสัดในกำเนิดของเขา หากแต่อำนาจแห่งเมตตากรุณาประจำใจ บงการให้บำเพ็ญอุปการะแก่ลูกโดยธรรมสม่ำเสมอ ให้ลูกเลี้ยงสำนึกในอุปการคุณ จนมีความรู้สึกว่า พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงเป็นพ่อแม่แท้จริงของตน เป็นเจ้าพระคุณของลูก แม้จะได้ลูกซึ่งเป็นเลือดเนื้อเชื้อไข ก็คงให้อุปการะเสมอกัน พ่อแม่จะพึงรักลูกเล็กอย่างไร รักลูกรุ่นอย่างไร รักลูกใหญ่อย่างไร พึงให้แก่ลูกนั้น ๆ อย่างไร ก็รักอย่างนั้นให้อย่างนั้น เช่นนี้แล้ว ความเป็นหอกข้างแคร่ ความเป็นตอใต้เรือนของลูกเลี้ยง จะเป็นไปได้อย่างไร อำนาจคุณธรรมเพียงเมตตาประการเดียว ก็พอทุกอย่างที่จะปัดหอกข้างแคร่ให้ห่างไกล และถมตอใต้เรือนเสียจมไปเลย พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงผู้สามารถฉะนี้ ย่อมเป็นผู้จรรโลงสังคมของมนุษย์ให้สูงส่ง เป็นที่สรรเสริญของชุมนุมทั่วไป

ที่กล่าวมานี้ ส่องความว่า ที่เปรียบเปรยไว้แต่ก่อนนั้น มิใช่เป็นทำนบกีดกันพ่อหม้ายแม่หม้ายลูกติด ให้ตกพุ่มหม้ายไปตลอดชีวิต ทั้งมิได้ปรักปรำเด็กกำพร้าให้ว้าเหว่ตลอดชาติ ที่แท้จริงนั้นเป็นการให้บริหารทั้งสองฝ่าย กันความตะกรุมตะกรามของชายหญิงที่จะเข้ามาเป็นพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง มิให้ด่วนได้ เพราะการด่วนได้นั้นจะทำให้เสียโฉม ไม่เป็นศิริมงคลแก่ตน ทั้งให้พิจารณาตนว่าสามารถเพียงไร มิใช่มุ่งปองอย่างอื่นนอกไปจากนั้น เช่นเครื่องทรงของพ่อหม้ายแม่หม้ายที่ทรงเครื่อง แม้จะได้เครื่องทรง แต่ไม่อาจบั่กหอกข้างแคร่ ไม่อาจถมตอใต้เรือน ก็อย่าหวังเลยว่าจะมีสุข ทางฝ่ายผู้กำพร้าเล่า ก็ได้ให้เครื่องรางกันตนไว้ มิให้พวกอธรรมหาโอกาสประทุษร้ายได้คล่อง ๆ เพราะผู้กำพร้า เท่ากับมีแขนข้างเดียว เสียเปรียบอยู่มาก ก็ควรจะมีอาวุธประจำตนไว้ฉะนั้น จึงเห็นว่า คำเปรียบเปรยที่ว่า "ลูกติดพ่อหอกข้างแคร่ ลูกติดแม่ตอใต้เรือน" เป็นเสมือนคำ

เตือนล่วงหน้า ให้สำรวจตนของผู้ที่จะเป็นพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงเป็นสำคัญ พร้อมกระนั้น ก็เท่ากับเป็นกำแพงป้องกันลูกเลี้ยงไปในตัว

การเป็นพ่อเป็นแม่ มิได้จะยุติกันลงตรงที่มีลูก หมายความว่า พอมีลูกแล้วก็หมดเรื่องสำหรับพ่อแม่ เพียงเท่านี้ก็หามิได้ ถ้าจะขาดตอนกันเพียงนั้น ความเป็นพ่อเป็นแม่ก็ไม่เห็นจะสำคัญอะไร และก็เป็นกันได้ไม่ยากเลย ทั้งสภาพการณ์เช่นนั้น ก็จะไม่กระทำให้คนเราพิเศษอะไรไปกว่าบรรดาสังขารที่มีวิญญาณครองประเภทอื่น ๆ ที่ปรากฏกายอยู่ในพื้นโลก และดูจะด้อยกว่าบางประเภทเสียด้วยซ้ำ เพราะบางประเภทนั้นมันยังรู้จักเลี้ยงจนเติบโต จึงปล่อยให้เป็นอยู่ตามลำพัง มนุษย์เราย่อมประเสริฐกว่าสูงกว่าโดยสติปัญญา ก็ย่อมกระทำได้ดีกว่าและสมสภาพของมนุษย์ทีเดียว คือ มีทั้งการเลี้ยง และการอบรมพร้อมกันไป

การกำหนดหน้าที่ ของพ่อแม่ที่พึงปฏิบัติต่อลูกนั้นในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าตรัสแสดงเป็นโอวาท

แก่สิงคาลมาณพว่า "ดูก่อนคหบดีบุตร มารดาบิดาย่อมสงเคราะห์บุตรด้วยฐานะ ๕ ประการคือ ห้ามไม่ให้ทำชั่ว ๑ ให้ดำรงมั่นในความดี ๑ ให้ศึกษาศิลปะ ๑ หาคู่ครองที่สมควรให้ ๑ มอบมรดกให้ในสมัยที่สมควร ๑" ดังนี้

ที่ว่า *ห้ามไม่ให้ทำชั่ว* นั้น ตามความหมายที่แท้จริงนั้น มุ่งถึงการตักเตือน สั่งสอนไว้ก่อนที่ลูกจะกระทำความชั่ว เพื่อป้องกันลูกมิให้เป็นคนชั่วในอนาคต แต่ในเมื่อลูกประพฤติลงไปแล้ว จะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ก็ไม่ถูก จำต้องห้ามปรามเพื่อมิให้กระทำเช่นนั้นสืบไป

ตามธรรมดาพ่อแม่ทุกคนไม่ต้องการที่จะเห็นลูกของตน ประพฤติตนเป็นคนชั่วเลย แต่ก็อดที่จะมีผู้ประพฤติชั่วอยู่ไม่ได้ ทั้งนี้โดยเหตุที่พ่อแม่แม้จะไม่สนับสนุนให้ลูกชั่ว แต่ก็ไม่ได้โอกาสที่จะอบรมลูก เพราะเหตุต่าง ๆ บังคับ เช่นต้องขวนขวายในการอาชีพจนไม่มีเวลาที่จะอยู่กับลูก บางครอบครัวพ่อต้องไปทำงาน

ตั้งแต่ลูกยังไม่ตื่น และกลับมาเมื่อลูกหลับแล้ว แม้กระนั้นในวันหยุดก็ควรอยู่ใกล้ ๆ กับลูก ให้เวลาแก่ลูกบ้าง จะเป็นทางที่ดีอยู่ บางรายก็เห็นว่าเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ตนโดยไม่จำเป็น เพราะหน้าที่ของตนก็คือการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งเป็นภาระหนักอยู่แล้วยังจะมาดูแลอบรมลูกอีกก็จะมากไป บางทีก็มอบหมายแก่พี่เลี้ยงนางนมไปเลย ตนจะเกี่ยวข้องก็เป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นความห่างเหินกันก็มีมากขึ้นทุกที มิใช่แต่จะห่างเหินในทางความประพฤติเท่านั้นย่อมห่างเหินถึงอัธยาศัยทีเดียว ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ขอตัดออกไปไม่กล่าวถึง จะพูดแต่เรื่องการป้องกันลูกจากความชั่วเท่านั้น.

พ่อแม่ท่านกล่าวว่าเป็นอาจารย์คนแรกของลูก ดังที่ได้พูดมาแล้วในตอนก่อน ฉะนั้นการที่ลูกจะห่างจากความชั่วได้นั้น พ่อแม่ต้องไม่กระทำชั่วจึงจะเป็นทางที่ถูกต้อง ถ้าพ่อแม่ยังกระทำชั่วอยู่ด้วยตนเอง ก็ยากที่จะกีดกันลูกจากความชั่วได้ แม้ถึงพ่อแม่จะไม่กระทำชั่ว

ก็ยังยากที่จะห้ามกันลูกจากความชั่วได้เลย จึงเป็นการยากนักที่พ่อแม่ยังประพฤติการชั่วอยู่แล้ว จะกีดกันลูกให้ห่างจากความชั่ว เพราะลูกได้เห็นการกระทำ ได้ฟังคำพูดอยู่ทุกเมื่อ ก็ย่อมพยายามที่จะเลียนแบบอยู่ตลอดเวลา พ่อแม่จะห้ามปรามตักเตือนหรือ ตนก็กระทำตำตาอยู่ บางรายสนับสนุนด้วยซ้ำ "ต้องอย่างนี้ถึงจะเป็นลูกแม่" "ลูกพ่อต้องเก่ง ควรชกชก ควรตีตี ลูกไม่สู้คนไม่ใช่ลูกพ่อ และลูกขี้แพ้มนุษย์ก็ไม่ใช่ลูกพ่อ ลูกที่เสียเปรียบคนไม่ใช่ลูกพ่อ" ที่พูดเช่นนี้ ก็เพราะต้องการจะให้ลูกเข้มแข็งกล้าหาญ แต่ไม่มีการชี้แจงเหตุผล ว่าอย่างไรเป็นการถูกต้อง อย่างไรไม่ถูกต้อง มีอยู่ที่พ่อแม่บางคนเห็นลูกถูกข่มเหงรังแกมาจากเพื่อน ๆ กลับไล่ส่งให้กลับไปต่อสู้กับเขาให้ได้ โดยไม่มีการชี้แจงอะไร บางรายลูกไปเที่ยวหยิบฉวยลักสิ่งของของผู้อื่นมาได้ เห็นเป็นคนฉลาดเฉลียว เป็นความเก่ง พูดส่งเสริมสนับสนุน ลูกก็เห็นเป็นคุณ ในที่สุดก็กลายเป็นโจรไป.

การสนับสนุนลูกในทางชั่ว ไม่เป็นวิธีที่ชอบในการที่จะบำรุงลูก เพราะถ้าลูกตกอยู่ในความชั่วเสียแล้ว อนาคตของลูกก็ยากที่จะสดใส ลูกของตนก็อาจกลายเป็นโจรผู้ร้ายเป็นอันธพาลไป ซึ่งจะเป็นผู้กระทำให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในสังคมมนุษย์ เป็นบุคคลที่ใคร ๆ ไม่ต้อนรับไม่ปรารถนา

ไม่ชั่วร้ายถึงอย่างนั้น เพียงแต่สนับสนุนลูก ในทางกระด้างดื้อถือดี ต่อผู้หลักผู้ใหญ่ หรือยุยงส่งเสริมให้เกิดทิฐิมานะ ก็มิใช่กีดกันลูกให้ห่างจากความชั่ว ดังมีบางรายห้ามปรามลูก อย่าไปคบหาสมาคมกับเด็กคนนั้นพวกนั้น เขาเป็นคนชั้นต่ำกว่าเรา ยากจนกว่าเรา เขามั่งมีกว่าเรา เขาเป็นคนสูงกว่าเรา ดังนี้เป็นอาทิ แทนที่จะชี้แจงเหตุผลอันถูกต้องว่า ควรคบหาสมาคมกับคนที่ประพฤติดี ไม่ข่มเหงใคร พูดจาไม่หยาบคาย กลับเอาความจนความมี ความสูงความต่ำ มาเป็นขีดขั้นของการสมาคมก็ทำให้ลูกมีทิฐิมานะ ไม่เป็นหนทางที่จะป้องกันลูก

ให้ห่างจากความชั่ว หรือบางรายมีใจผูกโกรธเจ็บแค้นกันระหว่างพ่อแม่ก็ห้ามปรามลูกไม่ให้คบหาสมาคมกับลูกของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเพาะความเป็นศัตรูให้เกิดแก่ลูก มุ่งจะให้ลูกเป็นศัตรูกันสืบไปอีก เช่นนี้ก็มิใช่หนทางการป้องกันลูกจากความชั่วเช่นเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง เมื่อลูกกระทำชั่วกระทำผิด ถึงกับจะต้องว่ากล่าวหรือแม้เฆี่ยนตี ก็กระทำไปด้วยอารมณ์-โกรธ แสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ การกระทำเช่นนี้ก็เพื่อห้ามปรามลูกมิให้กระทำความชั่วนั้นแหละ แต่เป็นการนำเอาชั่วไปปราบชั่ว เหมือนเอาน้ำสกปรกไปล้างโสโครก ก็ยากที่จะทำให้เกิดความสะอาดขึ้นมาได้ จึงไม่เป็นทางที่จะห้ามปรามลูกได้ ต่อเมื่อได้ระงับอารมณ์โกรธไว้เสีย มีอารมณ์อย่างปรกติ จึงว่ากล่าวเฆี่ยนตีสั่งสอนจะกระทำให้ลูกเกิดความสำนึกได้ดี ทั้งจะไม่ให้โอกาสที่ลูกจะคิดว่า "พ่อแม่โกรธเรา จึงดุด่าว่ากล่าวเฆี่ยนตีเรา ถ้าไม่โกรธ ก็คงไม่ดุไม่เฆี่ยนตีเรา" ตรงกันข้าม

ลูกจะสำนึกว่า "เพราะเรากระทำผิด พ่อแม่จึงเฆี่ยน" ดังนี้

ลูกจะเป็นผู้แทนพ่อแม่ในอนาคต ลูกเป็นมรดกอันแท้จริงของตนที่ตนจะยกให้แก่สังคมมนุษย์ ถ้าเป็นลูกชั่วแล้ว จะเป็นเหมือนกระจกเงาฉายสะท้อนไปถึงพ่อแม่ "แม้จะสิ้นชีพไปแล้ว" ฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงถึงหลักที่พ่อแม่จะพึงบำรุงลูกเป็นข้อแรกว่าห้ามลูกจากความชั่ว ดังนี้แล

มีพระพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งว่า "ปุตฺตา วตฺถุ มนุสฺสานํ ลูกเป็นวัตถุของมนุษย์ทั้งหลาย" ดังนี้ พระพุทธพจน์บทนี้แสดงว่า ลูกนั้นเป็นผู้ที่จะขยายเผ่าพงศ์ของมนุษย์แพร่กว้างออกไปในโลก เปรียบเหมือนป่าดงพงพีที่มีต้นไม้งอกงามมาก แสดงความเป็นดงทึบ ฉันใด สกุลวงศ์ของคนเราจะแผ่ไพศาลออกไป ก็เพราะลูกเป็นที่ตั้ง ฉันนั้น ฉะนั้นพ่อแม่พึงบำรุงเลี้ยงลูกให้ดี เพื่อว่าลูกจะได้เป็นคนดี แผ่เผ่าพงศ์ที่ดีออกไป

ตลอดกาลนาน เหมือนกสิกรหว่านพืชพันธุ์ดี ก็ได้รับผลดีฉันใด พ่อแม่ก็ต้องการลูกที่ดีฉันนั้น.

การที่จะให้ลูกดำรงมั่นในความดี หรือการปลูกฝังความดีในอัธยาศัยนั้น ตามหลักการขั้นต้นควรจะดำเนินไปให้เหมาะกับอัธยาศัยของเด็กเป็นปฐม ทั้งนี้เพราะการอบรมนั้น หากไม่ถูกกับอัธยาศัยก็ยากที่จะฝังใจได้ ฉะนั้น วิธีการที่พ่อแม่ควรจะปลูกความดีให้แก่ลูกนั้น ไม่พึงเอาใจตนเป็นเกณฑ์ว่าจะให้ดีเหมือนตน หรือจะให้ดีทันใจตน ซึ่งเป็นวิธีที่เรียกว่า เคี่ยวเข็ญ อย่างเคร่งเครียด ทำให้ลูกรู้สึกว่าถูกบังคับจนไม่สาสามารถจะเป็นอิสระได้เลย พ่อแม่ควรทราบอัธยาศัยของลูก ยึดอัธยาศัยของลูกเป็นเกณฑ์ในการปลูกฝังความดีลงในตน และควรกระทำมาตั้งแต่เล็กและกระทำให้ติดต่อกันสืบสายไปตลอดจนเติบโตถึงวัยศึกษาทีเดียว ฉะนั้นพ่อแม่น่าจะทราบอัธยาศัยอันแท้จริงของลูกเป็นเบื้องต้น ที่จะทราบ

นั้นก็ไม่อยากอะไร เพียงแต่พยายามศึกษาให้ทราบความหมายของคำว่า "เด็ก" มีอยู่อย่างไร เท่านี้ก็สำเร็จประโยชน์ในการปลูกฝังความดีให้แก่ลูกได้มาก แม้ที่สุดการจัดสร้างสถานอนุบาล หรือโรงเรียนอนุบาลขึ้นก็เนื่องมาจากความหมายของคำว่า *เด็ก* นั่นเอง เป็นหลักการสำคัญ

ความหมายของคำว่าเด็กนั้น จะมีอรรถาธิบายประการใดบ้าง ก็สุดแต่นักปราชญ์ทางภาษาศาสตร์จะให้คำนิยามไว้ ในที่นี้จะไม่คำนึงถึงคำนิยามของภาษาศาสตร์ จะกล่าวเฉพาะอธิบายของอาจารย์ผู้เฟื่องศัพท์บาลี ได้ลากเอาคำว่า เด็ก นั้นเข้าวัดไป อธิบายของอาจารย์เฟื่องศัพท์นั้น เห็นว่ามีสาระที่น่าใคร่ครวญอยู่ไม่น้อยเลย ขอนำมาบันทึกเสนอไว้ ณ ที่นี้ อาจารย์ได้อธิบายว่า คำว่าเด็กในภาษาไทยนั้น เป็นคำที่แผลงมาจากภาษาบาลีว่า "ติก" (ติ-กะ) ซึ่งแปลตามรูปศัพท์ว่า "หมวด ๓" นำมาใช้ในภาษาไทยแผลงให้สะดวกแก่ลิ้นและหูของไทย

เอา อิ เป็น เอ เอา ต เป็น ด ใส่ไต้คู้ สกัดเสียงให้สั้น ก็เป็น *เด็ก* แปลโดยความหมายว่า "ผู้มีกิจ ๓" ดังนี้ แล้วขยายความกิจ ๓ ต่อไปว่าได้แก่ "กินเป็นต้น นอนเป็นประธาน เล่นเป็นปริโยสาน" ตามอธิบายของอาจารย์ผู้เพื่องศัพท์นี้สรุปว่า เด็กนั้นคือผู้มีกิจ ๓ ได้แก่ *กิน นอน* และ *เล่น* ถ้าเด็กผู้ใดปฏิบัติกิจเหล่านี้บกพร่อง พ่อแม่ต้องหาทางให้ลูกนั้นได้ปฏิบัติกิจของเด็กโดยสมบูรณ์ให้จงได้ ถ้าเด็กคนใด ไม่กิน ไม่นอน ไม่เล่น ก็แสดงว่าเกิดผิดปรกติขึ้นในตนของเด็ก แล้วต้องรีบขวนขวายหาหมอมาบำบัด เพื่อให้คงเป็นเด็กต่อไป.

ทราบความหมายของคำว่าเด็กดังนี้แล้ว ควรจะปลูกฝังความดีลงในเด็กตามอัธยาศัย ก็กระทำได้ง่าย กล่าวคือเพียงแต่ควบคุมการกินให้เป็นคนกินที่ดี การนอนให้เป็นคนนอนที่ดี และการเล่นให้เป็นการเล่นที่ดี รวมว่าให้ลูก*กินดี นอนดี* และ *เล่นดี* เพียงเท่านี้ก็เป็นการสร้างอุปนิสัยดีสืบไปได้เป็นอันมาก

ในการกิน พยายามให้ลูกกินเป็นเวลา กินแต่ของที่ควรกิน ไม่ตามใจลูกในเรื่องการกินจนเกินไป เห็นอะไรก็จะกิน แม้แต่ของที่ไม่ควรกินหรือกินไม่ได้ ก็รบจะกิน เช่นเคยมีผู้กล่าวว่า เด็กคนหนึ่งรบพ่อแม่ให้ซื้อเกี๊ยะโดยบอกว่า "หนูจะกิน" การอบรมลูกให้กินดี รู้จักกิน ไม่กินพร่ำเพรื่อ รู้จักว่าอะไรควรกินอะไรไม่ควรกิน อะไรกินได้ อะไรกินไม่ได้ เป็นต้น เป็นคุณแก่ตัวของเด็กเองและเป็นคุณต่อไป ไม่ให้ลูกซึ่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในภายหน้า เห็นการกินเป็นใหญ่ อย่างในปัจจุบัน มีบางคนถืออุดมคติว่า "กินเป็นเรื่องใหญ่ ตายเป็นเรื่องกลาง ติดตะรางเรื่องเล็ก" เขากินแม้กระทั่งจอบ กระทั่งเสียม กินจนตาย กินจนติดตะราง ผู้ใหญ่ที่มีคติเช่นนี้ จะว่าไม่ได้อบรมในเรื่องกินมาตั้งแต่เด็ก ๆ ก็เห็นจะไม่ผิด หรือไม่ก็คงถูกตามใจในเรื่องกินมาจนเคยตัว ก็เป็นได้ เพียงเรื่องกินเรื่องเดียวถ้าได้อบรมลูกให้กินดีได้จริง ๆ ก็เป็นอันปลูกฝังลูกให้ตั้งอยู่ในความดีได้มากทีเดียว เรื่องนอน

เรื่องเล่นก็เช่นเดียวกัน ทั้งพ่อแม่เอาใจใส่ในลูกเล็กของตนจริง ๆ ให้นอนดี ให้เล่นดี ก็จะเป็นคุณติดตัวมาจนเติบโต จะได้ขยายความไว้ ณ ที่นี้

การที่จะให้ลูกตั้งตัวอยู่ในความดีนั้น ในครั้งก่อน ๆ พ่อแม่ผู้เป็นบัณฑิต ได้พยายามที่จะให้ลูกมีคุณสมบัติประจำตน แม้จะต้องจ้างก็ยอม ท่านได้เล่าเรื่องของนายกาละลูกของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีไว้เป็นตัวอย่าง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นพระอริยบุคคลขั้นพระโสดาบัน มั่งคั่งมีทรัพย์ มีลูกชายชื่อนายกาละ เป็นเด็กไม่เอาถ่าน เอาแต่สนุกสนานพาลเกเรไปตามเรื่อง หรือจะเรียกว่าเป็นเด็กพาลก็ได้ ท่านเศรษฐีผู้เป็นพ่อพยายามจะให้ลูกตั้งตนอยู่ในความดี ถึงกับลงทุนจ้างลูกชายกาละให้ไปฟังเทศน์ที่พระเชตวันวิหาร ในวันพระทุก ๆ วัน ซึ่งมีการแสดงธรรมตลอดคืน และโดยมากพระพุทธองค์ทรงโปรดประทานด้วยพระองค์ นายกาละไปตามคำบิดาเพราะต้องการสินจ้าง ไปถึงพระวิหาร ก็หาที่ที่มิดชิดเช่น

หลังธรรมาศน์ หลับสบาย พอรุ่งเช้าก็กลับบ้าน ท่านพ่อต้องจ่ายทรัพย์ก่อนถึงจะยอมกินข้าว ไม่จ่ายก่อนไม่ยอมกินข้าว เป็นดังนี้มานาน ต่อมาท่านเศรษฐีบอกว่า "ขอให้ลูกจำคำเทศน์ของพระพุทธเจ้ามาว่า ให้พ่อฟังสักคำหนึ่งหรือสักข้อหนึ่งเถิด พ่อจะเพิ่มเงินให้อีก" นายกาละไปฟัง คราวนี้ฟังด้วยความพยายามที่จะเอาไปบอกคุณพ่อ ตั้งอกตั้งใจฟัง ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ตอนเช้ามาบ้านพร้อมกับพระพุทธองค์และพระสงฆ์ ไม่เอ่ยปากทวงค่าจ้างเหมือนทุก ๆ วัน นั่งกินข้าวเลย เพราะมีคุณสมบัติอันประเสริฐแล้วในตน.

การอบรมลูกให้ตั้งอยู่ในความดี เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องกระทำต่อลูก เพื่อให้ลูกซึ่งเป็นมรดกของตนที่จะยกให้แก่สังคมต่อจากตนไป เป็นผู้ดีร่วมกับสังคมของมนุษย์สืบไป

การดำเนินชีวิตของบุคคลในโลกนั้น ทุกยุคทุกสมัยยุติตรงกันในหลักการ สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือการศึกษา

เพราะการดำเนินชีวิตของบุคคล จะราบรื่นหรือลำเค็ญ ก็อยู่ที่การศึกษา แม้ในยุคปัจจุบันก็คงนิยมอยู่เช่นนั้น และพ่อแม่ในยุคปัจจุบันโดยมากก็มักจะเดือดร้อนรำคาญในเรื่องให้การศึกษาแก่ลูกอยู่ไม่น้อย แม้จะมีฐานะและกำลังพอที่จะสนับสนุนลูกได้ ก็ยังไม่วายที่จะเกิดความรำคาญในเรื่องสถานที่ศึกษาของลูก ถึงแม้รัฐบาลจะมีนโยบายส่งเสริมประชาชนให้ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ เพราะยึดหลักที่ว่า การศึกษาเป็นพลานุภาพของมนุษย์ เกี่ยวโยงกับความเสื่อมความเจริญ ของประเทศบ้านเมือง ถ้าประชาชนพลเมืองมีการศึกษาดี ก็ประกาศความเจริญของบ้านเมือง แม้กระนั้นก็ยังไม่สามารถบำบัดความเดือดร้อน ในด้านการสนับสนุนลูกของพ่อแม่ได้ ทั้งนี้เนื่องด้วยสถานที่ศึกษายังขาดแคลนบ้าง ครูผู้สอนขาดแคลนบ้าง และเกิดอุตสาหกรรมขึ้นอีกประเภทหนึ่งคือการดำเนินการศึกษาของเอกชน ลูกของใครจะเข้ามาศึกษาในสถานที่ของเขา ก็ต้องขอค่าบำรุงโต๊ะเก้าอี้และ

อื่น ๆ ซึ่งถ้าเรียกอย่างไม่เกรงใจ ก็คือเงินกินเปล่า คนละ ๓–๔ พัน ถึงหนึ่งหมื่น ดูก็เป็นล่ำเป็นสันดีจริง ๆ นี้คือ การศึกษาในยุคปัจจุบัน

ในยุคก่อนท่านเรียกข้อที่จะต้องศึกษาว่า ศิลปะ และถือเป็นหลักการใหญ่ทีเดียว ดังมีธรรมภาษิตรับรองว่า "กิจฺฉา วุตฺติ อสิปฺปสฺส การเลี้ยงชีพของผู้ไม่มีศิลปะเป็นเรื่องลำเค็ญดังนี้" ในยุคนั้นจึงมีการศึกษาศิลปะกันอย่างจริงจัง ศิลปะในยุคนั้น มีประเภทหลายหลาก การฝึกช้าง การฝึกม้า เป็นต้น ล้วนเป็นศิลปะทั้งนั้น และศิลปะในยุคนั้น หมายความรวมทั้งภาคทฤษฎี ทั้งภาคปฏิบัติควบคู่กันไป เมื่อสำเร็จแล้ว ก็มีความรู้สำหรับดำเนินชีวิตได้ดี ไม่มีความเดือดร้อนลำเค็ญประการใด แม้ที่สุดคนง่อยเปลี้ย ถ้ามีศิลปะ ก็ยังเอาตัวรอดได้ ดังเรื่องนายง่อยผู้หนึ่ง มีศิลปะในการดีดก้อนกรวด เขาสามารถดีดก้อนกรวดทะลุใบไม้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ให้เด็ก ๆ ดู ก็ได้อาศัยเด็กช่วยเข็นรถไปยังที่ต่าง ๆ และ

ได้อาศัยอาหารจากพวกเด็ก ๆ อีกเหมือนกัน วันหนึ่งพระราชาเสด็จมาทางที่นายง่อยกำลังแสดงศิลปะของเขาอยู่ พวกเด็กก็เข็นเลื่อนของเขาเข้าร่มไม้แล้วก็พากันหลบซ่อนไป พระราชาเสด็จมาถึงตรงนั้นเห็นเงาใบไม้ปรากฏที่พื้นดินเป็นรูปต่าง ๆ ทรงแหงนพระพักตร์ดูก็ประหลาดพระทัย ตรัสถามทรงทราบความแล้ว ก็ให้พานายง่อยเข้าไปในวัง ดีดขี้แพะใส่ปากปุโรหิตพูดมากจากในม่านซึ่งเจาะรูพอขี้แพะลอด เขาดีดใส่ปากปุโรหิตจนหมดทะนาน ปุโรหิตไม่รู้สึกเลยว่าตนกลืนขี้แพะเข้าไปตั้งทะนาน นายง่อยเป็นที่โปรดปราน จึงได้มีคนสรรเสริญศิลปะว่า *อันศิลปะนั้น มิเลือกว่าอย่างใด ย่อมสำเร็จประโยชน์ได้ทั้งนั้น เพียงแต่การดีดก้อนกรวดเท่านั้น ยังทำให้นายง่อยร่ำรวยมหาศาล*

แต่คำว่า ศิลปะในปัจจุบันนี้ ไทยเรานิยมใช้ในเรื่องเล่น ๆ มากกว่าเรื่องจริง เช่นเรียกผู้เล่นละคร ผู้ร้องเพลง ผู้ประพันธ์ว่า ศิลปิน แปลว่า ผู้มีศิลปะ ใน

บางกรณีก็เรียกภาพนุ่งน้อยห่มน้อย หรือภาพไม่นุ่งไม่ห่มว่า ภาพศิลป์ไปก็มี ศิลปะเหล่านี้ ในยุคปัจจุบันพ่อแม่จะถือว่าเป็นหน้าที่ให้ลูกศึกษา ก็น่าจะให้หนทางดำเนินชีวิตในอนาคตของลูกได้เหมือนกัน แต่การดำเนินชีวิตของลูกผู้เป็นศิลปินนั้น จะราบรื่นชื่นชมเพียงไรหรือไม่อาจอยู่ที่การใช้ศิลปะนั้น เหมาะกาละเทศะและบุคคลหรือไม่อีกสถานหนึ่งด้วย เพราะท่านสอนไว้ว่า "พึงเรียนศิลปะทุกอย่าง ไม่ว่าเลวปานกลางหรือสูงเยี่ยม พึงทราบประโยชน์ของศิลปะนั้น ๆ ไว้ แต่ไม่พึงประกอบไปทุกอย่าง กาลที่ศิลปะนั้น ๆ จะอำนวยประโยชน์ให้มีอยู่".

การให้ลูกศึกษาศิลปะ เป็นหน้าที่ประการหนึ่งของพ่อแม่ ที่จะต้องเอาใจใส่ต่อลูก และต้องคิดเสมอว่าศิลปะคือดวงประทีปส่องอนาคตของลูกทีเดียว

เรื่องการมีคู่ครองนั้นเป็นธรรมดาของโลก และเป็นธรรมดาที่ให้กำเนิดมนุษย์สืบสายมาจนบัดนี้ ฉะนั้นพ่อแม่จึงมีหน้าที่ในการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูก ตาม

หลักเดิมนั้นหมายถึงหาภรรยาให้แก่ลูกชาย ทั้งนี้เพราะประเพณีเดิม ฝ่ายหญิงต้องเสงี่ยมนวลสงวนนาม ไม่เป็นฝ่ายเสนอก่อน แต่เป็นฝ่ายสนอง การหาคู่ครองที่พ่อแม่จะพึงกระทำนั้นก็เฉพาะลูกชายเท่านั้น การที่ผู้ใหญ่หาคู่ครองให้นั้น มิใช่กระทำโดยถือว่าเป็นพ่อเป็นแม่ลูกจะขัดมิได้เลย ที่จริงนั้นกระทำโดยมีหลักการเช่นเดียวกัน ดังเช่นที่ว่า "ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอู่ตามใจผู้นอน" แสดงว่าแม้นพ่อแม่จะมีอำนาจในการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูกก็จริง แต่ก็มิได้บังคับลูกให้จำเลือกคู่ที่ตนไม่พอใจ ทั้งยังมีหลักการอีกข้อหนึ่งระบุไว้มิให้บังคับลูก มิให้ขืนใจลูกไว้ด้วยดังที่ว่า "วัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา" ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการหาคู่ครองให้ลูกนั้น มิใช่หมายความว่าจะเอาแต่ใจของตนเป็นเกณฑ์อย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงความพอใจ หรือไม่พอใจของลูกเลย ที่เกิดเป็นข้อตำหนิกันว่า "คลุมถุงชน" ก็เพราะไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์นั้น ๆ นั่นเอง ต้องจัดว่าเป็นเรื่องแต่ละรายไป

ไม่ใช่ว่าประเพณี คลุมถุงชนจะเป็น ที่ยอม รับนับ ถือโดยทั่วไปก็หามิได้

อีกอย่างหนึ่งการจัดการหาคู่ครองให้ลูกชายของตน โดยหาซื้อด้วยทรัพย์ ฝ่ายซื้อไม่มีชื่อ แต่ฝ่ายขายมีชื่อกล่าวขวัญมีชื่อติดอยู่คือ พ่อแม่ของสาวก็ถูกหาว่า "ขายลูกสาว" และราคาค่าตัวของสาวสมัยก่อน อย่างแพงที่สุดก็คงร้อยชั่ง คำว่า ร้อยชั่ง จึงได้เป็นคำให้เกียรติเรียกหญิงที่สวยงามว่า "แม่ร้อยชั่ง" แต่ถ้าจะนำมาเป็นคำเรียกสาวสวยในปัจจุบัน ก็จะดูต่ำต้อยถอยราคานัก เห็นจะต้อง "แม่แสนชั่ง" ถึงจะสมควรสมัย การขายลูกสาวนั้น ก็มิใช่เป็นประเพณีใหม่ ในยุคก่อน ก็มีการขายลูกสาว จึงได้ปรากฏในเรื่องนางวิสาขาตอนหนีฝน หญิงบริวารวิ่งกันมาเกรียวกราว แต่นางวิสาขาเดินไปด้วยอาการปกติ จนผ้าผ่อนเปียก ผู้ที่พบพูดเปรย ๆ ว่า "เออช่างอ้อยสร้อยเสียจริงเชียว ใครได้เป็นคู่เห็นจะไม่ได้พบแม้แต่ข้าวตังก้นหม้อ" คำพูดนี้เป็นสำนวนหมายถึงว่า

คงจะทำอะไรไม่ทันกินไปทั้งนั้น นางวิสาขากล่าวสรุปว่า "*พ่อแม่เลี้ยงลูกสาวต้องการประคบประหงมอวัยวะทุกส่วน เพราะพวกเราเป็นภัณฑะที่จะต้องขาย พ่อแม่เลี้ยงพวกเราเพื่อส่งไปสู่สกุลผัว ถ้าวิ่งลุกรี้ลุกรนลงไปมือหรือเท้าแตกหักพิการไป ก็จะต้องเป็น ภาระของสกุลขายใครไม่ได้ เครื่องแต่งตัวเปียกแล้วก็แห้งได้ แต่แขนขาหักแล้วยากที่จะเป็นดังเดิม*"

ในยุคปัจจุบันการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูกนั้น แทบจะกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ที่ยกเลิกไปแล้ว เพราะเป็นเรื่องเก่าเรื่องล้าสมัย โลกได้เข้ามาสู่ยุคปรมาณู ยุคดาวเทียมแล้วมนุษย์ทุกวันนี้มี ความรู้ ความฉลาด พอที่จะจัดการเรื่องส่วนตัวของตนได้แล้ว เรื่องคู่ครองเป็นเรื่องเล็ก เสียงลูกชายพูดว่า "*คุณพ่อคุณแม่ไม่ต้องยุ่งหรอกครับเรื่องที่ผมจะรักใครชอบใคร ปล่อยให้ผมจัดการในเรื่องของผมเถิดครับ คุณพ่อคุณแม่เตรียมเงินไว้มากๆ ก็แล้วกันเวลาเขาเรียกจะได้มีให้เขา มีทันทีนะครับ*" เสียงลูกสาวจะพูดว่า "คุณพ่อคะ คุณแม่คะ อย่ามายุ่งเรื่องของหนู

เลยค่ะ หนูโตพอแล้ว หนูเรียนมากแล้ว รู้ความเป็นไปของโลกกว้างขวางแล้ว ปล่อยหนูเถิดค่ะ ลูกจะไม่ทำให้คุณพ่อคุณแม่ต้องเดือดร้อนเรื่องคู่ครองของลูกดอกค่ะ" รวมความว่า "เรื่องของเด็กเขาจะรักกันชอบกัน ผู้ใหญ่ไม่เกี่ยว" แล้วในที่สุดก็เกิดเป็นข่าวเกรียวกราว กินยาตาย ผูกคอตาย โดดน้ำตาย อกหัก เห็นโลกเป็นยาพิษไปตาม ๆ กัน

พ่อแม่บางท่านก็ตัดบทไว้เลย "พ่อแม่ยังอยู่จะไม่ยอมให้ลูกชายลูกหญิงมีคู่ครอง เลี้ยงมาแสนยากแสนลำบาก พอเติบโตขึ้นลูกชายก็ไปเลี้ยงเมีย ลูกสาวก็ต้องไปทำงานให้พ่อผัวแม่ผัว ไม่เอาละ ฉันเลี้ยงของฉันมา ต้องอยู่กับฉันก่อน ฉันตายเสียก่อนค่อยมีผัวมีเมีย" อย่างนี้ก็พอหาทำยาเหมือนกัน แม้จะมีผู้สืบสกุลต่อไป ก็ยิ่งพูดหนักขึ้นอีกว่า "เลี้ยงตัวเขามาก็แสนจะเหน็ดเหนื่อยแล้ว ยังจะต้องเลี้ยงลูกเขาอีกหรือ ไม่เอาแล้ว ใคร ๆ ก็ถือคติเก่าทั้งนั้นว่า "ถ้ามีเมียก็ต้องมีพ่อตาไว้เลี้ยงควาย มีแม่ยายไว้เลี้ยงหลาน"

เสียงต่าง ๆ ตามที่นำมาบันทึกไว้ แสดงถึงความไม่ยอมผ่อนผันเข้าหากันระหว่างลูกและพ่อแม่ ความจริงนั้นพ่อแม่น่าจะมีเหตุผลดีกว่าในเรื่องการมีคู่ครอง ถึงแม้ลูกจะได้การศึกษาสูง ได้รับปริญญายาว ๆ ก็ยังขาดอยู่อย่างหนึ่งเสมอ คือความเป็นพ่อเป็นแม่ พ่อแม่มีปริญญาบัตรแล้ว คือลูกนั่นแหละ หรือเทียบระหว่างรู้กับเคยท่านก็ว่า "สิบรู้ไม่เท่าเคย สิบลูกเขยไม่เท่าพ่อตา"

อย่างไรก็ตามพ่อแม่ที่ดี ไม่พึงเมินเฉยดูดายในเรื่องคู่ครองของลูก ถึงแม้ว่าจะให้อิสระเสรีแก่ลูกเพียงไร ก็ต้องพยายามที่จะได้รับทราบ ถึงความเหมาะสมด้วยประการต่าง ๆ คือผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองของลูกนั้นมีสกุลคู่ควรกันหรือไม่ มารยาทเป็นอย่างไร เหมาะสมกันเพียงไรหลักฐานมั่นคงเพียงไหน องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้พ่อแม่ที่ดีย่อมพิจารณาถือเป็นเกณฑ์ในการหาคู่ครองให้ลูกตลอดมา ทั้งนี้ก็เพื่อความสวัสดีในชีวิตของลูกเป็นสำคัญ

พ่อแม่ได้ประกอบการงาน อันเป็นอาชีพ ก่อตั้งหลักฐานเป็นปึกแผ่นได้แล้ว ตนเองก็นับวันแต่จะใกล้เข้า

ไปต่อความตาย เปรียบเสมือนไม้ใกล้ฝั่ง ถ้าไม่มีน้ำเซาะก็ยังยืนต้นอยู่ได้นาน ถ้ามีน้ำเซาะด้วยแล้วก็จะโค่นล้มลงโดยรวดเร็ว ร่างกายที่ตกอยู่ในวัยชรา ถ้าปราศจากโรคเบียดเบียนก็เสมือนไม้ใกล้ฝั่งที่ไม่ถูกน้ำเซาะ ตรงกันข้ามถ้ามีโรคเบียดเบียนก็เหมือนไม้ใกล้ฝั่งที่ถูกน้ำเซาะ รอวันที่จะโค่นจะล้มลงในวันนี้พรุ่งนี้ ฉะนั้นพ่อแม่แก่ชราแล้วทรัพย์สมบัติที่อุตส่าห์สะสม มาตลอดกาลที่ยังสามารถอยู่จะมอบให้ใครคุ้มครองต่อไป นอกจากลูกแล้วจะมีใครที่ควรไว้วางใจยิ่งกว่าลูกเล่า ลูกที่ตนเลี้ยงดูมาแต่เล็กแต่น้อยอบรมให้เว้นชั่วให้ตั้งตนในความดีเท่านั้น ย่อมเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะครอบครองมรดก สืบสายสกุลวงศ์ต่อไป ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ประการหนึ่ง ที่จะต้องปฏิบัติต่อลูก ในเมื่อถึงสมัยอันเหมาะอันควรก็จัดการมอบทรัพย์สมบัติให้

สมัยที่ควรมอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูกนั้น ท่านแยกออกเป็นสองสมัย เรียกว่า *นิจจสมัย* คือมอบให้เสมอๆ หนึ่ง *กาลสมัย*มอบให้ตามกาลหนึ่ง และกล่าวอธิบายว่าการมอบทรัพย์สมบัติให้เสมอ ๆ นั้น ได้แก่การให้ทุนรอน

ดำเนินการอาชีพ เพื่อเลี้ยงตนและครอบครัวของตน หรือมอบให้ทำบุญทำกุศลก็จัดเป็นการให้เนือง ๆ ในปัจจุบัน น่าจะรวมถึงการให้เพื่อการศึกษาเล่าเรียนของลูก เช่นให้เป็นค่าใช้จ่ายประจำวันในการไปโรงเรียน ให้ซื้อเครื่องอุปกรณ์การเรียน ให้ซื้อตำราเรียน ให้เป็นค่าเทอม และให้เป็นค่าบำรุงต่าง ๆ ก็น่าจัดเข้าในประเภทนี้ ส่วนการมอบให้ตามกาลนั้น ท่านอธิบายว่าได้แก่การให้ตามกาลเวลานิยม ในคราวลูกตัดจุก ก็มอบทุนสมบัติก้อนหนึ่ง แต่งงานก็มอบทรัพย์สมบัติให้เป็นทุนก้อนหนึ่งดังนี้ การให้ตามกาลนั้น ท่านกล่าวรวมถึงการให้ในเวลาใกล้จะตาย เช่นในเวลาที่เจ็บหนักก็จะสั่งเสียมอบหมายทรัพย์สินที่ตนเก็บรวบรวมไว้ เพื่อให้ลูกจัดการบำเพ็ญบุญ และครอบครองต่อไป ก็นับเป็นการให้ตามกาลเหมือนกัน

เรื่องของทรัพย์สินนั้น มีข้อยุ่งมากมายและสลับซับซ้อนหลายอย่างหลายประการ ถ้าพ่อแม่ที่มีลูกหลายคนมิได้จัดการมอบหมายให้เรียบร้อยแล้ว ลูก ๆ ซึ่งอยู่ภาย

หลังมักจะลำบาก ไม่สามารถจะตกลงกันได้ตามลำพังมีโดยมาก ต้องเกิดฟ้องร้องกัน เพราะความคิดจะได้ตามที่ตนปรารถนาเป็นเหตุใหญ่ แม้จะมีผู้หลักผู้ใหญ่ในสกุลจะพูดจาชี้แจงอย่างไร ก็ไม่เชื่อถือถ้อยคำ บางรายมีฝ่ายเขยฝ่ายสะใภ้เข้าส่งเสริมยุยง เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่คนของตนให้มากที่สุดที่จะมากได้ กลายเป็นคดีขึ้นสู่โรงศาลไปเสียเงินเสียทรัพย์กันไปตามเรื่องตามราว เป็นค่าธรรมเนียมต่าง ๆ บ้าง เป็นค่าทนายบ้าง นึก ๆ ก็น่าอนาถใจที่ทรัพย์สมบัติซึ่งพ่อแม่อุตส่าห์สะสมไว้เพื่อลูก เพื่อมอบให้ลูกไว้ใช้สอยกันเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่พอสิ้นพ่อสิ้นแม่แล้ว ต่างคนต่างพูดกันไม่รู้เรื่อง ตกลงกันเองไม่ได้ ต้องไปให้ผู้อื่นเขาตัดสินให้ เสียเงินเสียทองไป บางครั้งก็เอาทรัพย์สมบัติของพ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่ไม่เคยจำนำจำนองเลยตลอดชีวิต ไปจำนำ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาสู้ความกันระหว่างพี่น้อง เป็นการทำให้ทรัพย์ของพ่อแม่เป็นอันตรายไปถึงอันตรธานในที่สุด เหตุการณ์เหล่านี้มีปรากฏในโลกมา

นานแล้ว จึงมีเรื่องเล่าเทียบไว้ในชาดก ถึงนาก ๒ ตัว ตัวหนึ่งหากินน้ำตื้น ตัวหนึ่งหากินน้ำลึก

วันหนึ่งตัวที่หาปลาน้ำลึก เห็นปลาตะเพียนว่ายมาก็ดำดิ่งเข้ากัดหางได้ เพราะกำลังไม่พอที่จะดึงปลาขึ้นได้ ปลาดิ้นหลุดไปได้ ต้องไปตามนากอีกตัวหนึ่งมาช่วยกันติดตาม รวมเป็นสองแรงช่วยกันลากปลาตัวใหญ่ขึ้นมาที่ชายหาดได้ แล้วก็ตกลงกันไม่ได้ ต่างแก่งแย่งกัน มีหมาจิ้งจอกเดินมาพบ ทั้งคู่ขอร้องให้หมาจิ้งจอกช่วยแบ่งปลาให้ หมาจิ้งจอกก็จัดการแบ่งว่า นากน้ำตื้นเอาท่อนหางไป นากน้ำลึกเห็นก่อนและจับก่อน ควรได้ท่อนหัว ส่วนกลางเป็นของข้าผู้ดำรงยุติธรรม พอหมาจิ้งจอกแบ่งปลาแล้วคาบเอาท่อนกลางไป นากทั้งสองจึงได้สำนึกว่าไม่พอที่เลยหากินร่วมกันมานานแล้ว ถ้าไม่แก่งแย่งกันก็จะไม่มีหัว ไม่มีหาง หมาจิ้งจอกก็จะไม่เอาปลาตะเพียนของเราไปได้ ฝ่ายหมาจิ้งจอกคาบเอาปลาไปให้เมีย กล่าวถึงอุบายที่ตนได้ปลามาเปล่า ๆ ว่า "ฝูงสัตว์ซูบผอมก็เพราะวิวาทกัน สิ้น

ทรัพย์ก็เพราะวิวาทกัน นากสองตัววิวาทกันเลยเสียชิ้นปลาท่อนกลางให้ข้ามา" พระพุทธองค์ตรัสเล่าเรื่องนี้แล้วตรัสสรุปว่า "*ในหมู่มนุษย์การวิวาทเกิดในที่ใด คนก็พากันไปหาท่านผู้ดำรงยุติธรรม เพราะท่านผู้นั้นจะช่วยชี้ขาดให้พวกเขาได้ ในกรณีนั้นทรัพย์ก็สิ้นเปลืองไป พระคลังหลวงก็เพิ่มพูนขึ้น*"

คติของทรัพย์สินมีตรึงตรามาเช่นนี้แต่กาลนาน มาแล้ว ฉนั้น พระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นไกล มุ่งประโยชน์ต่อมหาชน จึงได้ตรัสถึงการมอบมรดกให้ลูก เป็นหน้าที่ที่พ่อแม่จะอนุเคราะห์ลูกประการหนึ่ง พ่อแม่ผู้มุ่งความสวัสดีแก่ลูก และแก่มรดกของตน ดำเนินตามพระโอวาท ย่อมทำให้ทรัพย์สินที่อุตส่าห์สะสมมา ได้รับความคุ้มครองไว้เป็นอันดี ด้วยประการฉะนี้

พ่อแม่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยเต็มที่ ไม่บกพร่อง ปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบอย่างแท้จริง ปลงใจในความเป็นพ่อแม่ของลูก คอยห้ามลูกมิให้กระทำความชั่ว ให้

กระทำแต่ความดี ให้การศึกษาแก่ลูก หาคู่ครองที่สมควรให้ มอบมรดกให้ตามสมัยที่สมควร มีเมตตากรุณาในลูกอย่างแท้จริง เป็นพรหม เป็นบุรพเทพ เป็นบูรพาจารย์ เป็นพระของลูกเช่นนี้ แม้พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง ปฏิบัติตนตามหน้าที่ได้เช่นนี้ ก็จะเป็น พ่อแก้ว แม่แก้ว ของลูกอย่างแท้จริง.

ลูกแก้ว

พ่อแม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของท่านโดยบริบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นเจ้าพระคุณของลูกอย่างแท้จริง ลูกจะต้องทดแทนพระคุณของพ่อแม่ บำรุงพ่อแม่ของตนให้เต็มที่ ก็คือลูกจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของลูกให้สมบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่องเช่นเดียวกัน แม้ลูกจะกระทำหน้าที่ของตนเต็มที่ไม่บกพร่องแม้แต่น้อย ก็ยังไม่สามารถจะทดแทนพระคุณของพ่อแม่ได้คุ้มกัน พระคุณของท่านทั้งสองนั้นมากล้นพ้นประมาณ การปฏิบัติบำรุงใด ๆ ไม่สามารถจะเท่าเทียมพระคุณได้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงพระคุณของ พ่อ แม่ ไว้ในมาตาปิตุคุณสูตร ทุกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวถึงการสนองพระคุณแก่บุคคล ทั้ง ๒ ท่าน ว่าเป็นการกระทำที่ง่าย

บุคคลทั้ง ๒ ท่านคือใคร คือ พ่อแม่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลูกพึงประคองพ่อด้วยบ่าข้างหนึ่ง แม่ด้วยบ่าข้างหนึ่ง ลูกนั้นพึงมีอายุอยู่ได้ ๑๐๐ ปี พึงปฏิบัติพ่อแม่ด้วยการอบ นวด ให้อาบน้ำ และดัดกายตลอดอายุ ท่านทั้ง ๒ นั้นพึงถ่ายอุจจาระและปัสสาวะบนบ่าของลูกนั้นแหละ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ของลูก ก็ยังไม่คุ้มหรือยังไม่เป็นการสนองพระคุณของพ่อแม่เลย

อนึ่งเล่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลูกพึงแต่งตั้งพ่อแม่ให้ดำรงอยู่ในราชสมบัติเป็นอิศราธิบดี เหนือมหาปฐพีอันมองมูลไปด้วยแก้ว ๗ ประการ ถึงกระนั้นก็ยังไม่คุ้ม หรือยังไม่เป็นการสนองพระคุณของพ่อแม่เลย เพราะเหตุไรเล่า เพราะพ่อแม่ มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้ แก่บุตรทั้งหลาย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แต่ว่าลูกคนใดสามารถชักจูงพ่อแม่ที่ยังไม่มีศรัทธาให้มั่นคงดำรงอยู่ในความสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ยังเป็นผู้ทุศีลให้มั่นคงดำรงอยู่ในความ

สมบูรณ์ด้วยศีล ที่ยังตระหนี่ให้มั่นคงดำรงอยู่ในความสมบูรณ์ด้วยการสละ ที่ยังมีปัญญาทรามให้มั่นคงอยู่ในความสมบูรณ์ด้วยปัญญา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้แหละการกระทำของลูกนั้นจึงจะคุ้ม และถึงจะเป็นการสนองพระคุณแก่พ่อแม่ได้ "

พระพุทธดำรัสที่นำมาเสนอข้างบนนี้ ประกาศถึงการที่ลูกจะทดแทนพระคุณของพ่อแม่ได้คุ้มกัน เป็นการยากยิ่งนัก พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงว่า แม้จะแบกพ่อแม่ไว้บนบ่าคนละข้างตลอด ๑๐๐ ปี ถ้าเขามีอายุอยู่ได้ โดยไม่ต้องให้พ่อแม่ลงจากบ่าเลย ปฏิบัติอยู่บนบ่าของตนนั้นแหละ แม้ท่านทั้ง ๒ จะถ่ายมูตร ถ่ายคูถ ก็เอาบ่านั้นแหละรับไว้ ทำเช่นนี้ตลอดอายุของลูก ก็ยังไม่คุ้มกับพระคุณของท่านทั้งสอง คราวนี้ลูกมีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่สามารถจะให้เกียรติให้ยศแก่พ่อแม่ได้ ถึงขนาดจะให้พ่อแม่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิครองแผ่นดิน ทั้งหมดในโลกทีเดียว กระนั้นก็ยังไม่คุ้มเหมือนกัน พระคุณของพ่อแม่มากล้นพ้นประมาณ พระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุที่ยากจะ

ทดแทนพระคุณพ่อแม่ได้ไว้ว่า เพราะมีอุปการะมาก เป็นผู้บำรุง เป็นผู้เลี้ยง เป็นผู้แสดงโลกนี้ ประมวลเหตุที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็น ๔ สถาน แต่ละสถานพ่อแม่ได้กระทำมาก่อน กระทำให้แก่ลูกก่อนด้วยความรักอันเปี่ยมดวงใจ โดยเฉพาะแม่จะต้องรับภาระหนักในการบำรุงเลี้ยงลูก ตั้งแต่อุ้มท้องมาตลอดเวลา ๑๐ เดือน ยามที่ลูกปฏิสนธิ แม่ก็เริ่มมีอาการผิดปกติ ที่เรียกว่า แพ้ท้อง

คำว่าแพ้ท้องนั้น ภาษาบาลีว่า *โทหฬ* (อ่านว่า โท-หะ-ฬะ) แปลตามรูปศัพท์ว่า *ภาวะแห่งหญิงผู้มีหทัยสอง* ตามคำแปลนี้ขยายความได้หลายนัย เช่นความรักของหญิงที่เคยมีต่อผัวนั้น ได้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือรักผัวส่วนหนึ่ง และรักลูกอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้ก็ได้ อวัยวะคือหัวใจ แต่เดิมทำหน้าที่เพียงสูบฉีดโลหิตไปเลี้ยงร่างกายแต่เพียงอย่างเดียว พอมีครรภ์หัวใจทำหน้าที่เพิ่มขึ้น คือส่งโลหิตไปเป็นน้ำนมสำหรับเลี้ยงลูกอีกหน้าที่หนึ่ง ดังนี้ก็ได้ หรือจะว่าในการมีครรภ์นั้นกล่าวกันว่าเป็นเรื่องเสี่ยง ระหว่างความเป็นกับความตายของแม่ใน

ยามที่คลอดลูก เป็นห่วงในความปลอดภัยของลูก ดังนี้ก็ได้ อาการที่แพ้ท้องนั้นบางรายก็น่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง ข้าวปลาอาหารไม่ยอมรับประทาน ให้คลื่นเหียนอาเจียนไปบางทีถึงกับอาเจียนเป็นโลหิตออกมามาก ๆ ก็มี แต่แม่ก็ยอมทนรับทุกข์ ไม่คิดว่าที่ตนต้องประสบกับความไม่สบายต่าง ๆ นั้น เพราะลูกที่มาเกิดในครรภ์เลย ไม่มีความคิดที่ทำจะลายลูกเสียเลยแม้แต่น้อย คงประคับประคองมาด้วยดี ยามที่ลูกในครรภ์เติบโหญ่ ก็ต้องระมัดระวังในการเคลื่อนไหวอิริยาบถ ลุกเหินเดินนั่ง เกรงจะกระทบกระเทือนถึงลูกที่อยู่ในครรภ์ ยามรับประทานอาหารก็ต้องงดเว้นที่เผ็ดร้อน แม้จะเคยชอบก็ ต้องยอมอดเพื่อลูกจะได้สบาย ครรภ์แก่ใกล้กำหนดจะคลอดก็ยังเป็นทุกข์จะคลอดยากหรือคลอดง่าย มีอันตรายหรือปลอดภัยสุดแสนจะห่วงใย แม่เที่ยวถามวิธีที่จะให้คลอดด้วยความสะดวกสบาย ใครบอกยาอะไรให้ก็หามารับประทาน แม้กระทั้งคราบงูใส่ผ้าขาวห่อมาให้ว่า เป็นยา คลอดลูกง่ายแม่ก็รับประทานด้วยหวังความปลอดภัย ต่อมาตอนเอาทิ้งลองแก้ดู จึงรู้ว่าที่รับประทานนั้น ก็คือ น้ำต้มคราบงู

นั่นเอง ดูเอาเถิดเรื่องของหญิงที่จะเป็นแม่นั้น นอกจากให้กำเนิดแล้ว ยังต้องยอมทนเพื่อลูกด้วยประการต่าง ๆ ยามที่ลูกคลอดแล้ว ก็ยังเป็นผู้อุ้มชูประคบประหงม ให้ดื่มน้ำนมคือเลือดในอกของแม่ ซึ่งแปรสภาพจากเลือดด้วยอำนาจของความรัก ลูกร้องก็ต้องรีบมากกอด กลัวว่าลูกจะตกใจผวา สุดที่จะพรรนาแล้วเจ้าพระคุณของลูก เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้ปลอบ เป็นผู้เลี้ยง เป็นผู้กระทำทุกอย่างเพื่อลูก ทรัพย์สินต่าง ๆ ก็เก็บไว้เพื่อหวังจะให้ลูก

ที่กล่าวมานั้นเป็นเรื่องที่แม่ที่ปฏิบัติต่อลูก อันเห็นประจักษ์อยู่ ฉะนั้นอาจารย์แต่ปางก่อนบางท่านปรารภพระพุทธโอวาทที่ตรัสถึงการประคองพ่อแม่ไว้บนบ่า ดังที่กล่าวมานั้น ท่านบอกว่าควรจะให้แม่อยู่บนบ่าเบื้องขวา โดยให้เหตุผลว่า " แม่นั้นลูกพึงตอบแทนโดยความเป็นประธาน " ส่วนเรื่องของพ่อไม่ค่อยมีอะไรเลย แต่ก็มีพระคุณแก่ลูกมากล้นพ้นที่จะพรรณนาเหมือนกัน

คนไทยแต่ก่อนนั้น ท่านมั่นคงอยู่ในความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างยิ่ง พระคุณของพ่อแม่จะยั่งยืนอยู่ในจิตใจ

อย่างแนบแน่น ไม่มีอะไรที่จะทำให้ลูกเนรคุณพ่อแม่ของตนได้เลย ทั้งนี้น่าจะเป็นด้วยสิ่งแวดล้อมชักจูงใจให้น้อมไปในทางนั้นทุก ๆ ทาง แม้แต่ก่อนจะนอนทุก ๆ คืนจะมีการสรรเสริญพระคุณ ตั้งแต่พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ คุณบิดามารดา คุณพระมหากษัตริย์ และถือเป็นกิจวัตร ก่อนนอนจะต้องเจริญบทสรรเสริญพระคุณเสียก่อนแล้วถึงนอน ว่าเป็นการคุ้มครองตนให้ปลอดภัยและหลับอย่างเป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข บทสรรเสริญพระคุณที่กล่าวนั้น ระบุเป็นตัวเลขเป็นราย ๆ ไป โดยเฉพาะพระคุณของพ่อแม่นั้นระบุเป็นตัวเลขว่า *พระคุณพ่อ ๒๑ พระคุณแม่ ๑๒ ดังนี้*

จำนวนพระคุณของพ่อแม่ที่ได้ระบุไว้นั้น ถ้าพิจารณาเผิน ๆ ดูจะปราศจากหลักฐาน จะเป็นตัวเลขที่ได้มาจากอะไร ในปัจจุบันนี้อธิบายของจำนวนนั้นดูจะลางเลือนไปจากความรู้ ความเข้าใจของลูก ๆ เสียแล้ว จนกระทั่งพอเอ่ยจำนวนขึ้นแล้ว ก็จะเกิดปัญหาขึ้นมาสำหรับ

ผู้สนใจใคร่ทราบ ผู้ที่ไม่สนใจหรือไม่ติดใจอะไรก็ปล่อยให้ผ่านเลยไป ที่เห็นว่าปราศจากสาระเสียเลยก็มีเป็นอันมาก ขอชักชวนลูก ๆ หันมาพิจารณาจำนวนเลข ๒๑ และ ๑๒ ซึ่งระบุพระคุณของพ่อแม่กันสักหน่อยดังต่อไปนี้:—

ร่างกายของคนนั้นถ้าจะจำแนกออกเป็นส่วนย่อยๆ ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะได้เป็น ๓๒ ส่วน เรียกตามภาษาธรรมะว่า อาการ ๓๒ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ตับ หัวใจ ไต ผังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เยื่อในสมอง รวม ๓๒ ใน ๓๒ ส่วนนี้แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือตั้งแต่ผมถึงอาหารเก่าและเยื่อสมองเป็นภาคที่แค่นแข็ง รวมเป็นธาตุดิน ๒๐ ส่วน ตั้งแต่ ดี ถึง มูตร เป็นภาคเหลว รวมเป็นธาตุน้ำ ๑๒ ส่วน ทั้ง ๓๒ ส่วนนี้ดำรงอยู่ตามสภาพได้ก็ต้องมีสิ่งหนึ่งทำหน้าที่อนุบาลไว้ สิ่งนั้นคือที่เรียกกันว่า ชีวิต ถ้าปราศ

จากชีวิตแล้ว ส่วนต่าง ๆ จะดำรงอยู่ตามสภาพไม่ได้ ย่อมถึงความแตกสลายกระจายไป ฉะนั้นเมื่อนับรวมอาการ ๓๒ และชีวิต อีก ๑ ก็เท่ากับ ๓๓ อันเป็นผลลัพธ์ของเลข ๒๑ บวกกับ ๑๒ พอดี ทั้ง ๓๓ ส่วนนั้น คนได้จากใครมาเล่า ก็จากพ่อจากแม่นั่นแหละ นอกจากพ่อแม่แล้วจะมีใครเป็นผู้ให้อีกเล่า รวมความว่าร่างกายของลูกนั้นพ่อแม่เป็นผู้มอบให้มา

คราวนี้ก็เหลือเป็นปัญหาอยู่ว่า พ่อให้เท่าไรแม่ให้เท่าไร คำตอบก็คือ พ่อให้ ๒๑ คือภาคที่เรียกว่า*ธาตุดิน* คือตั้งแต่ผมจนถึงอาหารเก่ากับเยื่อสมอง และ ชีวิตอีก ๑ รวมเป็น ๒๑ นี้ เป็นส่วนของพ่อ แม่ให้ ๑๒ คือธาตุน้ำทั้งหมด นี่แหละพระคุณของพ่อ ๒๑ พระคุณของแม่ ๑๒

พิจารณาตามเกณฑ์นี้ พระคุณของพ่อก็มีมากกว่าพระคุณของแม่ อาจจะเกิดปัญหาต่อไปก็ได้ว่า แม่แสนจะลำบากนานับประการ ทำไมถึงน้อยกว่าเล่า และชีวิตก็ควรเป็นของแม่จึงจะชอบ เรื่องนี้ขอเฉลยว่าจุดเริ่มแรก

ของชีวิตนั้นไปจากพ่อ พ่อเป็นผู้ให้ ข้อนี้ธรรมชาติกำหนดมาเช่นนั้น ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ส่วนจำนวนพระคุณของแม่ที่น้อยกว่าพระคุณของพ่อนั้น ให้พึงสันนิฐานว่าธาตุดิน ๒๐ ส่วนที่พ่อให้นั้น แม้จะมากก็จริงแต่บางส่วนอาจจะบกพร่องไปบ้าง ก็ได้ไม่เป็นอันตรายอะไร เช่นผมบนศีรษะจะบกพร่องไปบ้างไม่สมบูรณ์เลยทีเดียว ก็ยังไม่เป็นไร ไม่ถึงกับว่าจะดำรงอยู่ในโลกนี้ไม่ได้ หรือบางส่วนมาเกิดมีในภายหลังก็ได้ เช่น *ฟัน* ยังไม่มีทันทีที่เกิดมา มามีต่อภายหลัง และมีแล้วถึงจะหักหมดไป ก็ยังไม่ทำให้ถึงกับล้มตาย แต่ธาตุน้ำทั้ง ๑๒ นั้นขาดไม่ได้เลย จะต้องมีอยู่ครบครันทีเดียว หากขาดไปส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วเป็นอยู่ไม่ได้แน่ ฉะนั้นแม้จะน้อยกว่า แต่ก็มีความสำคัญไม่น้อยเลย.

พ่อแม่ได้สร้างลูกมา ส่วนต่าง ๆ ที่คุมกันเข้าเป็นร่างกายของลูกนั้น พ่อแม่ได้มอบมา เป็นอุปการะอย่างสูงสุดแล้ว ลูกจะสนองพระคุณได้คุ้มอย่างไร ลูกจะใช้หนี้

พระคุณได้หมดอย่างไร ลูกไม่อาจจะคืนส่วนที่พ่อแม่ให้มาได้ทั้งนั้น ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า *พ่อแม่มีอุปการะมาก* ดังนี้แล.

มีบุคคลบางคนถือกำเนิดมาในโลก โดยพ่อแม่ให้กำเนิดเขามา สร้างเขาขึ้นมา แสดงโลกนี้ให้ปรากฏแก่เขา เลี้ยงดูเขาจนกระทั่งเติบใหญ่ ให้การศึกษาแก่เขาเป็นอย่างดี มอบทรัพย์มรดกให้ตามกาลสมัย แต่แล้วเขากลับเห็นว่า พ่อแม่มิได้มีพระคุณอะไรแก่เขา ไม่จำเป็นอะไรที่จะต้องคำนึงถึงอุปการคุณ โดยเขามักจะตั้งปัญหาว่า ถ้าพ่อแม่จะได้มีปรารถนาอย่างแท้จริงที่จะให้เขามาบังเกิด การจะอ้างว่ามีอุปการคุณก็เป็นการถูกต้อง และก็เป็นการสมควรที่จะต้องสนองพระคุณ แต่ความจริงพ่อและแม่หาได้มีความปรารถนาลูกอย่างแท้จริงไม่ ความประสงค์ของพ่อแม่เป็นอย่างหนึ่ง แต่เขาเผอิญเกิดขึ้นมาเอง บางทีเขาก็ไม่เป็นที่ต้องประสงค์ของพ่อแม่ เป็นผู้ขัดขวางความสุขของพ่อแม่เสียด้วยซ้ำ ที่พ่อแม่ได้เลี้ยงดูให้การศึกษา ก็เพราะความจำเป็นบังคับให้จำต้องกระทำ และ

ที่ทำก็เพื่อให้โลกเห็นว่า มิได้ทอดทิ้งดูดายลูกของตน เป็นการหวังชื่อเสียงให้แก่ตน จะมาเอาบุญคุณอะไรกัน จะมีพระคุณอะไรที่ลูกต้องสนองและทดแทน

ความเข้าใจดังที่กล่าวมานี้นั้น มิใช่เป็นความเข้าใจที่เพิ่งบังเกิดขึ้นมาในยุคปัจจุบัน เป็นความรู้สึกนึกคิดของคนในยุคโบราณกาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ก็ได้มีผู้เข้าใจเช่นนั้นมาแล้ว ในยุคนี้เรียกว่า นัตถิกวาทะ ความเห็นว่าไม่มี ซึ่งเริ่มต้นแต่การกระทำชั่วไม่มีผล ทำดีไม่มีผล พ่อแม่ไม่มีคุณ คนเราเกิดมาโดยธรรมชาติเท่านั้น การที่พ่อแม่ร่วมกันก็เป็นธรรมชาติที่จะต้องเกิดมีลูก แลการที่พ่อแม่จะต้องเลี้ยงลูกก็เป็นเรื่องอนุวัตรตามธรรมชาติ เหมือนกับบรรดาสังขารที่มีวิญญาณครองอื่น ๆ ที่มีลูก ก็จักต้องเลี้ยงจนกว่าลูกจะเติบโตสามารถเป็นอยู่ได้ตามลำพัง ก็ภารกิจของพ่อแม่ ลูกไม่จำเป็นจะต้องคิดว่าพ่อแม่มีพระคุณแก่ตนอย่างไร เป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น ความคิดเห็นปฏิเสธพระคุณ

ของพ่อแม่นั้น ได้ลดระดับสังคมของมนุษย์ลงมาเท่า สังขารที่มีวิญญาณครองอื่น ๆ มิได้เป็นความคิดเห็นที่ส่งเสริมสังคมของมนุษย์ให้สูงเด่นขึ้นเลย ต่างกับคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่สอนเพื่อยกระดับสังคมของมนุษย์ให้สูงขึ้นเหนือสังขารที่มีวิญญาณครองประเภทอื่น ๆ และสมสภาพที่เรียกว่ามนุษย์โดยสมบูรณ์

จริงอยู่มีพ่อแม่บางคนที่ปฏิบัติหน้าที่ของตน บกพร่องไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนที่พูดถึงพ่อแก้วแม่แก้ว แต่ความบกพร่องต่าง ๆ นั้น ลูกจะถือเอาเป็นเหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ของตนบกพร่องไปด้วยไม่ได้เลย เพราะเป็นคนละเรื่องกัน พ่อแม่บกพร่อง ก็เป็นเรื่องของพ่อแม่ ลูกบกพร่องก็เป็นเรื่องของลูก การระลึกถึงพระคุณและการสนองพระคุณเป็นหน้าที่ของลูก ลูกจะต้องกระทำโดยเต็มสามารถ ลูกจะถือว่าพ่อแม่ไม่ได้มีพระคุณไม่ได้ทั้งนั้น ไม่ว่าในกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเพียงแต่พ่อแม่ให้กำเนิดลูกมาเท่านั้น ก็เป็นพระคุณสุดที่จะสนองได้เสียแล้ว ร่างกายของลูกทั้งหมดพ่อแม่ได้ให้

มาก่อนทั้งนั้น เพียงประการเดียวเท่านี้ ก็ยากที่จะสนองให้คุ้มกันเท่าเทียมกัน ท่านสร้างเรามาได้ แต่เราจะคืนส่วนที่ท่านให้มาแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้เลย ฉะนั้นจะว่าไม่มีพระคุณไม่ได้ จะอย่างไรก็ตามมีพระคุณอยู่ตลอดไป

อนึ่งในด้านความมุ่งหมาย จะถือว่าพ่อแม่มิได้มีประสงค์จำนงให้ลูกเกิด ความประสงค์ของพ่อแม่เป็นอย่างหนึ่ง แต่แล้วในความประสงค์นั้นลูกได้แทรกเข้ามา การให้กำเนิดแก่ลูก จึงไม่เหมือนกับการให้ทานหรือการให้กู้ยืม หญิงชายคู่หนึ่งร่วมทุนกันเพื่อความสดชื่นรื่นเริงของชีวิต ไม่ได้คิดว่าจะทำให้เกิดผลคือลูก ผลที่มุ่งหวังคือความสำราญเป็นส่วนตัว ฉะนั้นจึงไม่เห็นจำเป็นที่ลูกจะต้องถือว่าพ่อแม่มีพระคุณ ข้อนี้ก็มีความจริงอยู่บ้างในบางราย แต่จะถือว่าไม่มีพระคุณก็ไม่ถูก พูดกันอย่างง่าย ๆ ก็ว่าเขาไม่ได้เชื้อเชิญสักหน่อย ดันมาเกิดเอง เขาก็สู้อุตส่าห์ประคับประคองจนรอดมา ยังจะไม่สำนึกบุญคุณของเขาอีกหรือ แล้วยังจะคิดเนรคุณเสียอีก จะเรียกว่าคน

อะไรจึงจะสาสมเล่า ฉะนี้แหละแม้พ่อแม่จะไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ลูกเกิด แต่เมื่อลูกเกิดมาก็มิได้คิดทำลายตรงกันข้ามกลับประคับประคองเลี้ยงลูก จนรอดชีวิตอยู่ได้ในโลก ย่อมมีพระคุณแท้ เปรียบเหมือนคนคู่หนึ่งเดินทางไปในเวลาค่ำคืน เพื่อความสุขของตน ทั้งคู่นั้นก็มีแสงสว่างส่องในเวลาค่ำคืน แต่มีอีกคนหนึ่งต้องการจะไปสู่สถานที่อีกแห่งหนึ่งโดยไม่มีดวงไฟ มาร่วมทางกันกับคนคู่นั้น ทำให้ได้อาศัยแสงสว่างไปกับเขา เดินทางไปถึงที่หมายของตน โดยปลอดภัยปราศจากอันตราย ผู้ที่ไม่มีดวงไฟเดินทางนั้น จะปฏิเสธอุปการคุณของคนคู่นั้นได้หรือไม่ จะเป็นการสมควรอยู่หรือที่พูดว่า คนคู่นั้นไม่มีบุญคุณแก่ตนเลย และคนที่พูดเช่นนี้จะเรียกว่าคนอะไร

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า พ่อแม่นั้นย่อมมีพระคุณแก่ลูกเสมอไม่ว่าในกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น ลูกไม่ควรมีความเห็นว่าพ่อแม่มิได้มุ่งหมายให้มาเกิด ไม่เลี้ยงอุ้มชู ไม่มีพระคุณดังนี้มิได้เลย และไม่ควรถือเอาความบกพร่องของพ่อแม่มาเป็นเหตุให้เนรคุณ หรือลบหลู่พระคุณของพ่อแม่เป็นอันขาดทีเดียว

หน้าที่ที่ลูกควรจะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นั้น มี ๕ ประการด้วยกัน คือ *ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่าน* ๑ *ทำกิจของท่าน* ๑ *ดำรงวงศ์สกุลไว้* ๑ *ปฏิบัติให้เหมาะที่จะรับมรดก* ๑ *ทำบุญให้ท่าน* ๑ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของลูก ที่จะปฏิบัติต่อพ่อแม่

หน้าที่ประการแรก คือ *ท่านเลี้ยงมาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่านนั้น* เป็นการสนองพระคุณโดยตรง พ่อแม่เลี้ยงลูกมาก็หมายพึ่งลูกในยามที่ตนไม่สามารถ ยามตายก็หวังจะฝากผี ยามดีก็หวังจะฝากไข้ เมื่อลูกเติบโตตั้งหลักฐานได้แล้วก็ต้องสนองพระคุณตามกำลังสามารถ คือเลี้ยงท่าน บางทีก็พูดกันว่า พ่อแม่มีลูกมาก ก็อาจจะเลี้ยงลูกได้ แต่ลูกที่มีมากนั้น ไม่สามารถเลี้ยงพ่อแม่ได้ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่บางคนไม่ยอมรับเลี้ยงของลูก ไม่ยอมอยู่กับลูก โดยมีความคิดเห็นเป็นอิสระ แม้จะยากจนอย่างไรก็ไม่ยอมอยู่กับลูก สู้ทนลำบากเที่ยวขอคนอื่น เลี้ยงชีพด้วยการขอคนอื่น แม้จะมีผู้ใดพูดจาให้ไปอยู่กับลูกเถิดก็มักจะพูดว่า "อยู่กับเขาไม่ได้ เขาดีเกินไปกว่าที่เราจะไป

อยู่ร่วมด้วย" เช่นนี้ก็มี เช่นนี้เป็นความอาภัพของลูกเอง หาใช่ความผิดของพ่อแม่ไม่ ความอาภัพอัปภาคย์ของลูกนั้นสุดที่จะแก้ไข ยิ่งพ่อแม่มีความรู้สึกว่าตนไม่เหมาะสมที่จะอยู่กับลูกเพียงใด ก็เหมือนเพิ่มความอัปภาคย์ให้แก่ลูกมากขึ้นเพียงนั้น ยามที่ลูกพบปะกับใคร ๆ ก็จะถูกถามว่า "ทำไมไม่รับพ่อแม่มาอยู่ด้วยเล่า" คำตอบจะมีได้อย่างไรนอกจากว่า "ขอให้ท่านมาอยู่ด้วย จะให้ความสุขความสบายตามกำลังสามารถก็ไม่ยอมมา จะต้องให้ปลูกบ้านให้อยู่ในที่ที่ท่านพอใจ กำลังเงินไม่เพียงพอจะสนองความต้องการของท่านได้ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ทั้งมิตรของพ่อแม่นั้น บางทีก็เป็นอริกับลูกของผมเข้าอีก อยากจะตามใจพ่อแม่ เพราะสำนึกในพระคุณอยู่ แต่ก็สุดที่จะฝืนใจปฏิบัติตาม" ที่เป็นเช่นนี้เป็นความอาภัพของตน ที่พ่อแม่แม้จะแก่แล้ว ไม่ยอมรับการสนองอุปการคุณ จำต้องปล่อยตามใจท่าน ที่เป็นดังนี้ก็มี ลูกก็หมดโอกาสที่จะสนองพระคุณ ความจริง

นั้นลูกควรจะตามใจท่านทุกประการ เพื่อการสนองอุป-การคุณของท่าน แต่ความสามารถของคนย่อมมีขอบเขตเหมือนกัน ถ้าตกในลักษณะเช่นที่กล่าวมา ก็เป็นความอาภัพเหลือแสนเท่านั้นเอง

อนึ่ง ในการเลี้ยงนั้น ลูกบางคนก็มักจะกระทำด้วยความมุ่งประโยชน์ตนแอบแฝงอยู่ เช่นตนก็มีการงานอันเป็นอาชีพ ภรรยาของตนก็มีการงานที่จะต้องกระทำ มีลูกอ่อนอยู่ก็เป็นการตัดรอนความสะดวกในการทำงาน จึงไปรับพ่อแม่มาอยู่ด้วยเพื่อจะเลี้ยงท่าน แต่จุดมุ่งหมายนั้น เพื่อให้ท่านมาเลี้ยงลูกของตน ถึงแม้ตนจะไม่บอกเล่าให้ท่านทราบเช่นนั้น พฤติการณ์เช่นนั้นก็ส่ออยู่ในตัวการเลี้ยงพ่อแม่แบบนี้ก็มีมากเหมือนกัน ไม่เป็นการกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ถ้าจะเรียกการกระทำเช่นนั้นให้พอใกล้ ๆ กับการเลี้ยง ก็เรียกว่า เลี่ยง คือเป็นการเลี่ยงใช้พ่อแม่ของตนอีกทีหนึ่ง มิใช่การเลี้ยงโดยตรง

ในบางราย พ่อแม่เป็นผู้มั่งคั่ง มีลูกหลายคน

ต่างคนต่างก็หวัง จะได้รับส่วนแบ่งมรดกของพ่อแม่ ในเวลาอันสมควร แต่ถ้าทำไม่ดีก็อาจชวด ก็ต้องพยายามทำดีเอาอกเอาใจพ่อแม่ เลี้ยงดูพ่อแม่เป็นอันดี ทั้งนี้ก็เพื่อหวังส่วนมรดกนั้นเอง หาใช่เพื่ออื่นไม่ การปฏิบัติทำนองนี้ถ้าเกิดผิดหวัง เพราะพ่อแม่มีเมตตากรุณาแก่บุตร โดยยุติธรรม ก็แบ่งปันให้เสมอ ๆ กัน หรือผู้ที่ประจบประแจงจะได้พิเศษกว่าผู้อื่นบ้าง ก็เป็นส่วนพิเศษในความคิดของพ่อแม่ และด้วยเหตุผลของพ่อแม่ หาใช่ส่วนพิเศษตามที่ตนมุ่งหวัง หรือด้วยเหตุผลของตนไม่ ก็ตีโพยตีพายว่าพ่อแม่ไม่ยุติธรรม ตนควรจะได้อย่างนั้นอย่างนี้เช่นนี้ก็มี การปฏิบัติของลูกทำนองที่กล่าวมาก็ไม่เป็นการเลี้ยงโดยบริสุทธิ์เช่นกัน แต่เป็นการเลี้ยงที่เรียกว่าล้วง คือเลี้ยงเพื่อล้วงมรดกของพ่อแม่

การเลี้ยงที่บริสุทธิ์นั้น ไม่มีการมุ่งประโยชน์ อย่างใดอย่างหนึ่งแอบแฝงอยู่เลย มีความคำนึงอยู่ในใจว่าเท่าที่พ่อแม่เลี้ยงมาจนเติบใหญ่ ให้การศึกษาเล่าเรียน

ให้ทุนประกอบอาชีพ เพียงเท่านี้ก็พอแล้วสำหรับตน ไม่มุ่งหวังอะไรอีก ยามพ่อแม่แก่ชราก็เป็นหน้าที่ที่ลูกจะต้องเอาใจใส่เลี้ยงดูท่าน หาอาหารให้รับประทาน ให้อยู่ให้นอน นวดเฟ้น บำรุงทั้งทางกายและทางใจ พ่อแม่ชอบอย่างไร เครื่องนุ่งห่มพอใจอย่างไร ก็หามาให้ อาหารชอบอย่างไร พยายามจัดให้ ต้องไม่เห็นว่าพ่อแม่เป็นคนจู้จี้ขี้บ่น ปรนนิบัติด้วยความรัก ด้วยความเคารพเหมือนเป็นเทพเจ้าประจำตน เหมือนพระผู้ที่จะบันดาลความสุขความเจริญให้ เช่นนี้ ก็เป็นการเลี้ยงที่แท้จริง เป็นการเลี้ยงอันชอบธรรม

หน้าที่ของลูกประการที่ ๒ คือ *ทำกิจของพ่อแม่*

การดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนั้น ย่อมมีกิจธุระที่ต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ และต้องกระทำกันเรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะหมดลม เรื่องนี้ท่านสุนทรภู่เคยพูดไว้เป็นกลอนว่า " วิสัยโลกโศกสุขทุกข์ธุระ ต้องพบปะไปจนกว่าจะอาสัญ " ฉะนั้น ธุรกิจในครอบครัวหนึ่ง ๆ แม้

จะต่างกันโดยอาชีพ โดยขนาดครอบครัว และโดยฐานะ แต่ทุก ๆ ครอบครัวย่อมมีธุระที่จะต้องกระทำเป็นประจำทั้งนั้น ธุระนั้นเป็นงานใหญ่ก็มี เป็นงานเล็ก ๆน้อย ๆ ก็มี ลูกที่ดีย่อมช่วยเหลือพ่อแม่ได้ตามกำลังสามารถของตน ๆ

การช่วยเหลือพ่อแม่ในธุรกิจต่าง ๆ นั้น ลูกควรใส่ใจ และต้องถือว่า ธุระของพ่อแม่สำคัญกว่าธุระของคนอื่น ๆ ลูกที่ดีย่อมหาโอกาสช่วยเหลือพ่อแม่เสมอ สมมุติว่า มีครอบครัว ๆ หนึ่ง พ่อทำราชการ แม่ทำงานบ้าน ลูกสาวลูกชายกำลังเล่าเรียนเมื่อลูกกลับจากโรงเรียน แม่กำลังหุงหาอาหาร ลูกสาวลูกชายผลัดเครื่องแต่งตัวเรียบร้อย เก็บแขวนไว้ตามที่ทางเสร็จแล้วเข้าไปกราบแม่ เสียงลูกสาว " คุณแม่คะ หนูจะช่วยอะไรคุณแม่ได้บ้างคะ " เสียงลูกชาย " คุณแม่ครับ จะให้ผมช่วยอะไรบ้างครับ " ไม่ต้องทำอะไรจริง ๆ เพียงแต่พูดเท่านี้ แม่ก็ชื่นใจเป็นที่ยิ่งแล้ว หรือเห็นแม่กำลังวุ่นก็คอยสังเกตว่าตนจะช่วยอะไรได้บ้าง ก็ช่วยไปตามกำลัง

สามารถของตน ในกิจการเล็กน้อยช่วยหยิบช่วยส่งเครื่องมือ แม้ที่สุดช่วยล้างชามก็ยังดีนักหนาแล้ว พอได้เวลาพ่อกลับจากทำงาน ลูกก็ช่วยกุลีกุจอถอดรองเท้าให้ หาน้ำให้รับประทาน รับเสื้อรับหมวกไปแขวนตามที่ ส่งผ้าที่เคยผลัดให้ เพียงแต่เท่านี้ก็เป็นการช่วยทำกิจให้พ่อแม่ แม้ว่าจะเล็กน้อย ก็เป็นที่ชื่นชูใจพ่อแม่เป็นนักหนา

ไม่ต้องถึงอย่างนั้น เพียงแต่จัดการธุระของตนให้เรียบร้อย เช่น เสื้อผ้าของตน เครื่องใช้ของตนทุกสิ่งทุกอย่าง รู้จักเก็บรู้จักถนอม เสื้อผ้าที่สำหรับใส่ไปโรงเรียน กลับมาถึงบ้านก็ผลัดผึ่งให้เรียบร้อย ไม่ต้องให้เตือน ก็เป็นการช่วยพ่อแม่ได้เหมือนกันคือ ช่วยให้เสื้อผ้านั้นได้ใช้ไปนาน ทุ่นรายจ่ายไปได้ ยืดเวลาที่ต้องจ่ายเงินค่าแต่งตัวชุดใหม่ไปได้อีกนาน เรียกว่าช่วยประหยัด ถึงคราวซักรีดก็จัดทำของตนเอง ในเมื่อสามารถจะทำได้ ไม่ต้องให้เป็นภาระของพ่อแม่ที่จะต้องมานั่งซัก

นั่งรีด ก็เป็นการช่วยพักผ่อนภาระของพ่อแม่ ไม่ทำตนให้เป็นภาระของพ่อแม่เกินไป

ยามพ่อแม่มีน้องเล็ก ก็คอยช่วยเหลือเลี้ยงน้อง ยามพ่อแม่ต้องทำงาน ก็ช่วยอุ้มน้องไกวน้อง เมื่อน้องถ่ายก็จัดการล้างโดยปราศจากความรังเกียจ คิดดูบ้างเถิด ยามพ่อแม่เลี้ยงตนมานั้น ไม่เคยรังเกียจอุจจาระปัสสาวะของลูกเลย พ่อแม่ล้างเช็ดด้วยจิตใจปรกติ และก็ในบางครั้ง ก็ถ่ายรดตักแม่บ้างก็ยังมี พอตนต้องมาเลี้ยงน้องบ้าง ก็นึกรังเกียจขยะแขยงไปเสีย หาเป็นการสมควรไม่ ทางที่ถูกนั้นควรช่วยพ่อแม่กระทำ เพื่อให้พ่อแม่ได้มีโอกาสกระทำงานอื่น ๆ ในการเลี้ยงน้องเล่าก็มิใช่กระทำด้วยความไม่พอใจ อุ้มไปปล่อยคลุกฝุ่นคลุกหญ้าตามเรื่องตามราว ตนก็มัวเล่นกับเพื่อน ๆ เสีย น้องร้องก็โกรธกระฟัดกระเฟียด ฉุดกระชากลากน้องด้วยความโมโห เช่นนี้ไม่เป็นการช่วยเหลืออะไรพ่อแม่เลย คิดดูบ้างยามที่พ่อแม่เลี้ยงตนนั้นทนุถนอมปานใด ตนก็ควรกระทำ

ด้วยอาการประคับประคองเช่นเดียวกัน จึงจะสมควร และเป็นการช่วยทำกิจของพ่อแม่ได้ตามกำลังของตน น่าชื่นใจ

ในยามเติบโต มีเพื่อนฝูงร่วมโรงเรียน ร่วมสำนักศึกษา หรือที่ชอบพอกันก็ต้องคิดปันเรื่องธุระให้ถูกต้อง ไม่เอาธุระของเพื่อนมากกว่าของพ่อแม่ เห็นธุระของเพื่อนสำคัญกว่าของพ่อแม่ เคยมีเรื่องจริง ๆ เกิดขึ้น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สมัยก่อนผู้หนึ่ง เล่าว่าคราวหนึ่งท่านไปตากอากาศที่หัวหิน พร้อมด้วยครอบครัวมีลูกชายซึ่งกำลังเป็นหนุ่ม มีเพื่อนฝูงมาก วันหนึ่งท่านบอกกับลูกว่า "วันนี้เพื่อนของพ่อโทรเลขมา จะมาพักกับเรา ลูกช่วยขับรถยนต์ไปรับที่สถานีที่เถิด"

ลูกชายตอบว่า "วันนี้ผมนัดกับเพื่อนไว้ จะเข้าป่ากัน ถ้าผมไม่ไป เพื่อนเขาจะว่าได้ และทำให้เสียเพื่อนได้"

ท่านก็ต้องนิ่งไปไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไร เป็นแต่บ่นภายหลัง "เขาเกรงใจเพื่อนเขามากกว่าเกรงใจพ่อ และ

เขากลัวเสียเพื่อนมากกว่าเสียพ่อ เด็กเดี๋ยวนี้ชอบกล ธุระของพ่อแม่ไม่สำคัญเลย"

การปฏิบัติต่อพ่อด้วยอาการเช่นนี้ ไม่สมที่จะเรียกว่าลูกที่ดี วิสัยของลูกที่ดีนั้น ธุระของพ่อแม่ย่อมสำคัญกว่าของบุคคลอื่นทั้งนั้น

การช่วยเหลือการทำกิจของพ่อแม่นั้นมีรายละเอียดอยู่มากประการ การปฏิบัติใด ๆ ที่ตนสามารถจะกระทำแทนพ่อแม่ได้ ไม่ว่าจะน้อยหรือใหญ่ ตลอดถึงการช่วยเป็นหูเป็นตา ดูแลบ้านเรือน เช็ดถูปัดกวาด จัดตกแต่งประดับประดา หรือเป็นมือในการช่วยจัดหาอาหาร การหุงข้าวต้มแกงที่อยู่ในวิสัยความสามารถ ตลอดถึงการเป็นเท้าแทน ช่วยวิ่งเต้นไปโน่นมานี่ เช่นช่วยไปจ่ายตลาดแทน ช่วยวิ่งเต้นในธุรกิจต่าง ๆ แทน ที่สุดก็คือการจัดการในการงานของพ่อแม่ แทนตัวพ่อแม่ได้ ให้พ่อแม่ได้รับภารกิจเพียงคอยควบคุมให้การงานดำเนินไปด้วยดี การปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการช่วย

เหลือพ่อแม่ทั้งนั้น และเป็นหน้าที่ของลูกโดยตรงทีเดียว

หน้าที่ของลูกประการที่ ๓ คือ *ดำรงวงศ์ตระกูลให้ยั่งยืนนาน*

ได้กล่าวมาแล้วว่า ลูกจะต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายของพ่อแม่ต่อไป ไม่ให้วงศ์สกุลขาดเชื้อสาย ในการดำรงวงศ์สกุลนั้น ประการแรกที่จะต้องคำนึงก็คือ หลักฐานแห่ง วงศ์สกุล อาทิเช่น ที่ดิน เป็นไร่นา หรือทรัพย์สมบัติที่พ่อแม่เก็บรวบรวมไว้ ฐานะของวงศ์สกุลแต่เดิม และการปฏิบัติที่ดีงามของสกุลวงศ์ เป็นสิ่งที่ลูกจะต้องรับปกครองรับปฏิบัติสืบไปให้นานเท่านาน เพื่อให้สกุลอยู่ด้วยชื่อเสียงอันดีงามเป็นที่นิยมยกย่องของวิญญูชนทั่วไป

ลูกของพ่อแม่คนใด ปฏิบัติหน้าที่ดำรงวงศ์สกุลไว้มิให้เสื่อมลงไปกว่าพ่อแม่ เรียกว่า *อนุชาตบุตร* ลูกที่จะดำเนินตามพ่อแม่ ส่วนบุตรที่มีสติปัญญาสามารถกอบกู้ชูวงศ์สกุลให้เด่นกว่ายุคของพ่อแม่ เรียกว่า *อภิชาตบุตร* ลูกที่ยิ่งกว่าพ่อแม่ และ ยังมีลูกอีกจำพวก

หนึ่งล้างผลาญสกุล เรียกว่า *อวชาตบุตร* ลูกที่เลวกว่าพ่อแม่ พ่อแม่ไม่ประสงค์ให้ลูกเป็นอวชาตบุตรเลย ปรารถนาจะให้บุตรเป็นอนุชาตบุตร เป็นอย่างน้อย และถ้าสามารถเป็นอภิชาตบุตรได้ก็จะภูมิใจนักแล

เป็นที่ยอมรับกันมาทุกยุคทุกสมัยว่า ความเจริญรุ่งเรืองของคนนั้น สำคัญที่วิชาความรู้และจริยาความประพฤติ แม้ที่จะประเสริฐสูงสุดก็เพราะคุณสมบัติ ๒ ประการ ที่ว่ามานั้น พระพุทธเจ้าของเราได้โปรดประทานพระโอวาทว่า "วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในเทวดาและมนุษย์" ดังนี้ ความหมายก็เป็นดังที่กล่าวมานั่นเอง ฉะนั้น พ่อแม่หวังความเจริญรุ่งเรืองแห่งวงศ์สกุล จึงส่งเสียให้เข้าศึกษาวิชา และอบรมความประพฤติในสำนักศึกษาที่มีชื่อเสียง สู้เหนื่อยยากหาเงินหาทองให้ลูกเล่าเรียน ที่ต้องตัดบั่นที่ไร่ที่นาจำนำจำนองเสียบ้าง เพื่อได้เงินมาส่งลูกตามที่ลูกเรียกร้องไป ถ้าเป็นลูกที่คิดหวังจะสืบสายวงศ์สกุลของพ่อแม่

อย่างแท้จริง ก็จะมุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน สมตามความมุ่งหมายของพ่อแม่ จะได้นำวิชาความรู้และความประพฤติที่ดีไปให้แก่วงศ์สกุล กอบกู้เชิดชูวงศ์สกุลให้สูงขึ้นด้วยคุณสมบัติและด้วยวิทยาการ เพียงแต่พ่อแม่ได้ข่าวว่า ลูกเรียนดี ไม่เที่ยวเตร่ สอบได้คะแนนดี ครูยกย่อง เพื่อนนักเรียนไม่ริษยา เพียงเท่านี้ก็คุ้มเหนื่อยของพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่คาดคิดไปถึงอนาคตของลูกในภายหน้า ในการที่จะดำรงวงศ์สกุลสืบไป ยิ่งได้เห็นได้ทราบความประพฤติของลูกดำเนินในศีลในธรรม, ก็ยิ่งเพิ่มพูนความอิ่มใจ ที่จะได้ลูกมีศีลธรรมมาดำรงวงศ์สกุลทำให้วงศ์สกุลมีศีลธรรมประจำสืบไป

ตรงกันข้ามกับลูกบางคน มิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยากของพ่อแม่ ทั้งมิได้มุ่งมั่นที่จะสืบสายวงศ์สกุลของพ่อแม่ดังที่กล่าวมานั้นเลย มีแต่ความเห็นสนุกสนานมัวเมาในทางเสเพล ซึ่งมีอยู่มากที่พ่อแม่มีหลักฐานปานกลาง แต่มีความมุ่งหมายที่จะให้ลูกสืบเชื้อสาย

ดำรงวงศ์สกุลสืบไปด้วยดียิ่งกว่าที่ตนดำรงมา สู้อุตส่าห์อดออมเก็บเงินทองส่งลูกเข้ามาศึกษาในเมืองหลวง แต่ลูกของเขามิได้ดำเนินการเล่าเรียน ไปตามความมุ่งหมายของพ่อแม่เลย เขาเรียนเรื่องกินเหล้า พยายามกินให้เป็น ซึ่งหมายความว่า กินอย่างไรถึงจะกินได้มาก ๆ และไม่เมา ถึงจะกินตลอดวันตลอดคืนก็ไม่เมา มีลำคอเหมือนหล่อด้วยเหล็กหรือทองแดง ที่เรียกว่า คอเหล็กคอทองแดง ต่อจากนั้นก็หัดเต้นรำ หนุ่ม ๆ สมัยนี้ร็อกแอนรอลไม่เป็นก็หาแฟนไม่ได้ สาว ๆ ก็เหมือนกัน เต้นรำไม่เป็นก็ล้าสมัยขายหน้าเขาแย่ แต่ที่จะบอกกับพ่อแม่ว่า ผมไม่ได้เรียนวิชาอะไรหรอก กำลังเรียนโลกคือหัดกินเหล้า หัดเต้นรำ ดังนี้ก็บอกไม่ได้ ต้องบอกว่าเรียนวิชาโน้น เรียนวิชานี้ ต้องซื้อหนังสือโน่นราคาเท่านั้น ต้องซื้อของอย่างนั้นราคาเท่านี้ สิ้นปีนี้โรงเรียนพาไปเที่ยวที่โน่นที่นี่ ต้องใช้เงินอีกเท่านั้นเท่านี้ ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ตลอดปี แต่ลูกจ่าย

เสียพักเดียวเท่านั้นแหลกไปเลย บางทีไม่มีก็เอาของไปจำนำ เพื่อส่งเสริมลูก ลูกก็ผลาญเสียสบายไป ด้วยอุบายจะถ่ายเงินจากกระเป๋าของพ่อแม่ พ่อแม่ก็ไม่รู้ทันลูก พวกเพื่อนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็ห้อมล้อมให้เลี้ยงดูยกย่องเชิดชูว่าเป็นคนใจคอกว้างขวาง แต่ลับหลังเพื่อนนินทา *" ไอ้หน้าบ้านนอก ลอกคราบมันให้สนุก พ่อแม่ของมันก็โง่ไม่รู้ภาษีภาษาอะไร "* ผลาญเงินทองข้าวของของพ่อแม่แล้ว มิหนำซ้ำยังผลาญชื่อเสียงของพ่อแม่เสียอีก นี่แหละลูกล้างลูกผลาญ ที่เรียกว่า อวชาตบุตร คือลูกเลว นักปราชญ์ทางฝ่ายธรรมบอกว่า มีลูกเลวเหมือนมีหูดติดที่หน้า เอาไว้ก็อับอาย ตัดทิ้งก็มีแผลเป็นแสนจะชอกช้ำใจ

ลูกที่ดีย่อมไม่ทำลายความมุ่งหวังของพ่อแม่ มีแต่อุตสาห์พยายามที่จะให้พ่อแม่ได้ชื่นชม ในความสำเร็จผลอย่างดีงามของการศึกษา ทั้งในทางวิชา และในความประพฤติ พยายามเล่าเรียนด้วยความขยันขันแข็ง และ

ด้วยการประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม ไม่มีการเล่นเท็จหลอกลวงพ่อแม่ มีลูกเช่นนี้แม้พ่อแม่จะมีฐานะไม่ร่ำรวยก็สบายใจ และชื่นใจในอนาคตของวงศ์สกุล คาดได้ว่าวงศ์สกุลของตนจะดำรงอยู่ ในการสืบเชื้อสายของลูกที่มีความรู้ความประพฤติตนดี ดังนี้แล

หน้าที่ของลูกที่จะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ประการที่ ๔ คือ *ปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะได้รับมรดก*

พ่อแม่ได้อุตสาหสร้างสมทรัพย์สินมาด้วยความเหนื่อยยาก อาบเหงื่อต่างน้ำกว่าจะเป็นปึกแผ่นลงได้นั้นมิใช่ของง่าย ๆ เลย เมื่อได้ตั้งหลักฐานเป็นปึกแผ่นแล้วก็มุ่งหวังจะให้ลูกได้ปกครองแทนตน พ่อแม่บางท่านในยุคก่อนครั้งพุทธกาล ต้องพยายามอบรมลูกให้ฝังจิตฝังใจในหลักเกณฑ์การใช้จ่ายทรัพย์ ในอรรถกถาธรรมบทท่านเล่าเรื่องเศรษฐีชื่อ อานันทะ มีลูกชายคนเดียวชื่อมูลศิริ อานันทะเศรษฐีพยายามปลูกฝังหลักเกณฑ์ในการปกครองทรัพย์สินให้ลูกชายวันละ ๓ ครั้งว่า "บุคคล

ผู้มีปัญญา เห็นความสิ้นเปลืองของยาหยอดตา เห็นการก่อจอมปลวกของฝูงปลวก และเห็นการรวบรวมน้ำผึ้งของฝูงผึ้ง จึงจะปกครองบ้านเรือนได้" ดังนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้ลูกของตนได้ปกปักรักษาทรัพย์สินที่สะสมไว้มิให้สูญสลายไป

ในปัจจุบันนี้ความมุ่งหมายของพ่อแม่ ก็คงเหมือนกัน ประสงค์จะมอบหมายทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้สะสมให้แก่ลูก แต่ก็มิใช่จะมอบหมายอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า พ่อแม่ต้องพิจารณาความประพฤติ และอัธยาศัย ของลูกเหมือนกันว่า จะสามารถปกครองได้หรือไม่ ยามที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ก็ดีอยู่ แต่พอสิ้นบุญแล้วจะเป็นอย่างไร บางรายทั้ง ๆ ที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ก็เริ่มตั้งเค้าแห่งความวอดวายไว้แล้ว ก็มีเป็นอันมาก พ่อแม่อุตส่าห์สร้างสมมาพอลูกชายลูกหญิงเติบโตมีครอบครัวกัน ต่างก็ต้องการเป็นอิสระ ก็รบเร้าให้พ่อแม่แบ่งแยกสมบัติให้ พ่อแม่ก็แก่แล้ว พวกลูก ๆ ก็รับอาสาจะเลี้ยงดูไม่ให้เดือดร้อน

วิงวอนจนพ่อแม่ยอมตกลง พอแบ่งเรียบร้อย ลูกบางคนก็ขายสบั้นหั่นแหลก ที่มีเมียก็เชื่อเมีย ที่มีผัวก็เชื่อผัว ราคาที่ดินสูงแล้วขายเสียเถิด เอาเงินไปลงทุนทำอย่างโน้นทำอย่างนี้ดีกว่า ตกลงขายไป แล้วก็ยังไม่ทันลงทุนอะไร เงินก็หมดแล้ว พ่อแม่ก็ไม่มีใครจะเอาใจใส่เป็นหลักฐาน ต้องเที่ยวตระเวนขออาหารบ้านโน้นมื้อบ้านนี้มื้อ มีอยู่เป็นอุทาหรณ์ พ่อแม่จะอุธรณ์ว่า *"ไหนลูกพูดว่าจะเลี้ยงพ่อแม่อย่างไรล่ะ"* เสียงลูก ๆ เอ่ยว่า *"ก็ฉันได้น้อยกว่าคนนั้นนี่ ให้คนนั้นเขาเลี้ยงเถิด พ่อจ๋า แม่จ๋า"* ฟังดูแล้วก็รู้สึกว่าปวดสมองเต็มทน พวกที่รับมรดกเช่นนี้ในทางพระศาสนาท่านเรียกว่า *ทายาทอัปรีย์*

การปฏิบัติตนเพื่อให้พ่อแม่เบาใจโปร่งใจเมื่อได้มอบหมายทรัพย์ให้ดูแลนั้น จุดสำคัญอยู่ที่รู้จักเก็บ รู้จักรักษา และรู้จักใช้จ่าย ไม่เห็นว่าทรัพย์ที่ได้มาหรือสิ่งของที่พ่อแม่มอบให้เป็นของเล็กน้อยไม่สำคัญอะไร กลับดูถูกดูหมิ่นเสีย ท่านผู้เฒ่าผู้แก่ก็เล่านิทานสอนลูกสอนหลาน

มาแต่ก่อนว่า ครอบครัวหนึ่งมีฐานะปานกลาง มีลูกชาย ๒ คน พ่อตายเหลือแต่แม่ ลูกชายทั้งสองก็ตั้งอกตั้งใจเลี้ยงดูแม่ของตนด้วยความเคารพรักเยี่ยมด้วยกตัญญู แม่ไม่ต้องลำบากเดือดร้อนอะไร คงยังมีข้อที่แม่จะต้องประสงค์อยู่อีก ๒ ประการคือ อยากเห็นชายผ้าเหลืองกับอยากอุ้มหลาน ซึ่งลูกทั้งสองคนก็สนองความประสงค์ของแม่ อุปสมบทในพระพุทธศาสนาตามกาละอันมาถึง พี่บวชก่อนแล้วน้องก็บวชทีหลัง แม่ได้เห็นพระลูกชายทั้งคู่ก็ปลื้มใจ

ครั้นต่อมาก็มีคู่ครองไล่ ๆ กัน ต่างคนต่างพาเมียมาไหว้แม่ แม่ก็ให้เข็มคนละเล่มไปเป็นการรับไหว้ สะใภ้ใหญ่มีฐานะค่อนข้างดีก็ไม่พอใจ แต่เมื่อแม่ผัวให้ก็จำต้องรับ เพื่อมิให้เสียกิริยา แต่ในใจนั้นคิดอย่างไม่พอใจว่า "*มีเยี่ยงอย่างที่ไหน แม่ผัวรับไหว้ลูกสะใภ้ด้วยเข็มเล่มเดียว*" รับมาแล้วก็มิได้ใส่ใจอะไร นึกในใจว่า "ไม่เห็นสำคัญอะไร กะเข็มเล่มเดียว ก็แค่นจะเอามารับไหว้

พ่อแม่ฉันซื้อได้ตั้งกระบุง" ส่วนสะใภ้น้อยมีฐานะยากจน น้อมรับ ด้วยความเต็มใจเพราะเห็นว่าเป็นของแม่ผัวให้ เป็นสมบัติชิ้นแรกที่นางเคยมี ก็เก็บเอาไว้อย่างดี อยู่มาเมื่อถึงวาระที่ลูกสะใภ้จะคลอดลูก สะใภ้ใหญ่คลอดก่อน แม่ผัวก็มาประคับประคอง พอคลอดออกมาก็ต้องเย็บเมาะให้ทันที เพราะตามธรรมดาถือกันว่า ไม่ทำไว้ก่อน แม่ผัวก็ถามลูกสะใภ้ว่า "เข็มที่แม่ให้ล่ะลูก ขอให้แม่เถิด แม่จะเย็บเมาะให้" ลูกสะใภ้ก็บอกว่า "อยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ หายไปนานแล้ว" แม่ผัวก็ไม่ว่าอะไร พอถึงคราวสะใภ้เล็กคลอดบ้าง แม่ผัวก็กุลีกุจอช่วยเช่นเดียวกัน ตอนจะเย็บเมาะให้ก็ถามถึงเข็มที่ให้เมื่อคราวรับไหว้ สะใภ้เล็กก็ถอดปิ่นออกจากศีรษะส่งให้แม่ผัว แล้วบอกให้คลายออก ปรากฏว่าเข็มของแม่อยู่ในช่องปิ่น แม่ผัวแสนจะปลื้มใจ เพียงแต่เก็บไว้มิให้สูญหายก็พอแล้ว นี่เก็บเอาไว้บนหัวทีเดียว ตั้งแต่นั้นมาแม่ผัวก็เอาใจลูกสะใภ้คนเล็กเป็นพิเศษ ในที่สุดก็ได้รับมรดกของแม่ไว้ปกครอง

เรื่องที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่ากันสืบ ๆ มานี้ ความจริงนั้นก็ไม่มีเงื่อนงำอะไร เพราะเป็นการทดลองของแม่ผัวมากกว่าว่าใครจะมีอัธยาศัยอย่างไร ควรจะปกครองมรดกได้หรือไม่ เข็มเล่มเดียวนั้นไม่มีความหมายอะไร แต่ใครจะเก็บไว้ได้ ใครจะเห็นเป็นสำคัญเพียงไร ความหมายมันส่อถึงอัธยาศัยของผู้รับ ผู้ที่ไม่เห็นสำคัญในสิ่งเล็กน้อยดูหมิ่นสิ่งเล็กน้อยที่ตนได้เสียแล้ว ไม่มีทางที่จะปกครองแม้ส่วนมากได้เลย ส่วนผู้ที่เห็นสิ่งเล็กน้อยเป็นสำคัญทั้งในทางได้และในทางเสีย ย่อมจะปกครองทรัพย์สมบัติได้ดี ถึงจะมีน้อยก็จะยังเพิ่มพูนให้มูลมองขึ้นต่อไป

การปฏิบัติตนให้เหมาะแก่จะเป็นทายาทที่ดีของพ่อแม่ได้แก่ทำให้พ่อแม่โปร่งใจเบาใจว่าลูกจะปกครองทรัพย์สมบัติที่พ่อแม่ยกให้ยืนนานไป ไม่นำเอาไปทำลายเสียเพราะความประพฤติในส่วนตัว หรือหลงเล่ห์ของคนอื่นดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ลูกต้องถือเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของตนทีเดียว

หน้าที่ที่ลูกจะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ประการที่ ๕ คือ *ทำบุญให้ท่านสืบไป*

การทำบุญให้พ่อแม่นั้น ความหมายมุ่งถึงเมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้ว ก็จัดการบำเพ็ญกุศลที่เรียกว่าทักษิณานุปทาน แปลความเป็นไทย ๆ ก็คือ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ แต่ตามเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท แม้ในยามที่พ่อแม่ยังเป็นอยู่ ก็ทำบุญให้ท่านได้เหมือนกัน มีเรื่องเล่าไว้ในที่นั้นว่า ลูกชายของนายโคฆาตก์ มีความเลื่อมใสในพระศาสนา ไม่ประกอบอาชีพตามที่พ่อเคยกระทำ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพราะเห็นโทษของการกระทำเช่นนั้นประจักษ์ตา ในขณะที่กรรมนั้นสนองแก่พ่อตน เป็นเหตุให้ต้องระเห็ดออกจากบ้านเพราะความกลัว หนีไปอยู่เมืองตักกศิลา เรียนวิชาช่างทองฝีมือดี อาจารย์พอใจเลยยกลูกสาวให้ ตั้งตัวเป็นหลักฐาน มีลูกหญิงชายหลายคน ภายหลังอพยพกลับบ้านเมืองเดิม ตั้งหลักฐานในบ้านเดิม

พวกลูก ๆ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็ได้จัดการทำบุญเลี้ยงพระมีพระพุทธเจ้าของเราเป็นประมุข ถวายภัตตาหารแล้ว พวกลูก ๆ ก็กราบทูลพระพุทธองค์ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภัตตาหารนี้พวกข้าพระองค์ถวายเป็นชีวภัตต์เพื่อบิดา พระองค์โปรดอนุโมทนาแก่บิดาของพวกข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า" พระศาสดามีพระพุทธดำรัสเรียกเขาเข้ามาแล้วตรัสว่า "อุบาสก ท่านแก่แล้วศีรษะหงอกแล้วเป็นเหมือนใบไม้เหลือง สะเบียงคือกุศลสำหรับไปสู่ปรโลกของท่าน ยังไม่มีเลย กระทำที่พึ่งสำหรับตนเถิด จงเป็นคนฉลาดเถิด อย่าโง่เสียเลย"

ตามเรื่องนี้แสดงว่า แม้ในยามที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ลูก ๆ ก็มีโอกาสที่จักกระทำบุญให้ท่านได้เหมือนกัน การทำบุญในยามที่ยังมีชีวิตอยู่เรียกว่า ชีวภัตต์ ลูก ๆ ควรหาโอกาสกระทำแก่พ่อแม่ตามกาลโอกาส เช่นในคราววันเกิดครบรอบของพ่อแม่ก็จัดการให้พ่อแม่ได้บำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศล ตามความสามารถของตน ๆ หรือจัดการให้

พ่อแม่ได้บำเพ็ญกุศลด้วยประการอื่น ๆ เช่นหาของให้ท่านใส่บาตรทุก ๆ วัน เป็นนิจไป ก็เป็นการทำบุญให้ท่านโดยอนุโลม ลูก ๆ ไม่ควรปล่อยโอกาสเช่นนี้ให้ผ่านไปหรือเห็นเป็นไม่สำคัญเสียเลย ให้พึงนึกว่า ให้พ่อแม่ได้กระทำบุญด้วยมือของท่านเองในยามเป็น ๆ เห็นประจักษ์นั้นดีกว่าที่จะกระทำให้ในยามที่ท่านตายไปแล้วเป็นอันมากทีเดียว เพราะท่านได้กระทำเองกระทำให้แก่ตน ย่อมบังเกิดปีติโสมนัสในปัจจุบันทันตาเห็น หรือท่านมีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลใด ๆ ซึ่งอยู่ในวิสัยความสามารถของตนที่จะกระทำให้ได้แล้ว พึงกระทำทันที

การทำบุญอุทิศให้พ่อแม่ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ประเพณีทางตะวันออกนี้ถือว่าลูกเท่านั้นจึงจะสำเร็จผลได้ตามปรารถนา ในประเทศอินเดียจึงเดือดร้อนนักหนาที่จะไม่มีลูกที่จะกระทำ *มตกภัตร์* คือ ภัตรเพื่อผู้ตาย ส่งให้เมื่อตายแล้ว และในประเทศจีนยุคก่อน ก็เดือดร้อนกันหนักเหมือนกัน ในเรื่องไม่มีลูกชาย เช่นศพพ่อแม่ ตาม

คติของพราหมณ์ ก็ถือเซ่นเป็นสำคัญเช่นเดียวกัน และถือถึงผู้กระทำการเซ่นด้วย ผู้ที่ทำการเซ่นศพพ่อแม่นั้นต้องเป็นลูก และเป็นลูกที่กำหนดไว้เท่านั้น ต่อจากนั้นแม้จะกระทำการเซ่นพิเศษอย่างไร ก็ไม่ถึงพ่อแม่ผู้ตายไปแล้ว ในคติของพราหมณ์แยกประเภทของลูกไว้ ๑๒ ประเภทคือ ลูกของตนแท้ ๆ ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาของตนกับผู้ที่รู้ไตรเพท ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาของตนกับผู้อื่นที่ให้ค่าจ้าง ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาภายหลังสามีตายแล้ว ๑ ลูกที่เกิดจากลูกสาวหลานสาวของตนแล้วรับมาเป็นลูก ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาคบชู้ ๑ ลูกที่เขาให้ ๑ ลูกที่ซื้อเขามา ๑ ลูกที่ยอมตนเป็นลูก ๑ ลูกติดท้องเจ้าสาว ๑ ลูกของพี่ชายน้องชาย ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาที่วรรณต่ำกว่า ๑ รวม ๑๒ ประเภท ลูกเหล่านี้จะกระทำการเซ่นไหว้ได้เพียง ๖ประเภทแรกเท่านั้น ลูกนอกนั้นเซ่นศพไม่ได้

ในพระศาสนาจำแนกลูกไว้ ๓ ประเภท คือ อัตรชบุตร (อ่าน อัด-ตระ-ชะ-บุตร) ลูกในไส้ ๑

ทินนกบุตร (อ่านทิน-นะ-กะ-บุตร) ลูกที่มีคนให้ ๑ อันเตวาสิบุตร ลูกเรียนศิลปศาสตร์ (ลูกศิษย์) ๑

ในทางพระศาสนาของเราไม่มีบัญญัติ ว่าลูกประเภทไหนเซ่นได้ ไม่ได้ พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนในเรื่องเซ่นวัก ทรงสอนให้บำเพ็ญกุศลอุทิศผลส่งไปให้ และไม่จำกัดว่าเป็นลูกเท่านั้น ผู้อื่นก็ได้ เป็นญาติมิตรสหายได้ทั้งนั้น แต่ความมุ่งหมายของพ่อแม่นั้นมั่นหมายอยู่ที่ลูก ต้องการจะให้ลูกทำบุญอุทิศผลส่วนให้ตน ลูกจึงมีหน้าที่จะต้องสนองพระคุณพ่อแม่ กระทำให้ความประสงค์ของพ่อแม่ลุล่วงไป ลูกบางคนเมื่อถึงวันกำหนดครบรอบวันตายของพ่อแม่ ก็ทำบุญอุทิศให้เป็นประจำปีเช่นนี้ก็มี หรือในยามเทศกาลประจำ เช่น ตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้พ่อแม่เช่นนี้ก็มี ที่ตั้งใจอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ทุก ๆ ครั้งที่ทำบุญก็มี เป็นกรณียะของลูกที่จะต้องกระทำ เมื่อกระทำแล้วก็เป็นอันว่าเป็นผู้ไม่บกพร่องในหน้าที่ของตน

ในเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ผู้ตายจะได้รับหรือไม่นั้น ในสมัยที่พระพุทธเจ้าของเรายังทรงพระชนม์อยู่เคยมีผู้ถามพระองค์แล้ว เป็นพราหมณ์ชื่อชาณุโสณี มีเรื่องในทศกนิบาต อังคุตตรนิกาย จะขอเก็บความมาเสนอไว้ ณ ที่นี้

ชาณุโสณีทูลถามว่า "ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ให้ทานทำบุญ ตามที่ตนเชื่อแล้วอุทิศว่า ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจงบริโภคทานนี้ พระโคดมผู้เจริญ ทานนั้น จะสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วหรือไม่ ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว จะบริโภคทานนี้หรือไม่"

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า "พราหมณ์ ทานย่อมสำเร็จในฐานะอันควร ไม่สำเร็จในฐานะอันไม่ควร"

ชาณุโสณีพราหมณ์กราบทูลซักต่อไป พระองค์ตรัสว่า "พราหมณ์ คนบางคนในโลกนี้ ทำกรรมเป็น

อกุศล มีฆ่าสัตว์เป็นต้น ตายไปแล้วก็ไปเกิดในนรก อาหารใดสำหรับสัตว์นรก เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารนั้น เขาจะไม่ได้รับทานของญาติสาโลหิต ที่กระทำอุทิศส่งไปให้ หรือคนนั้นไปเกิดในกำเนิดดิรัจฉาน อาหารใดสำหรับสัตว์เดรัจฉาน เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารนั้น เขาจะไม่ได้รับทานที่ญาติสาโลหิตกระทำอุทิศส่งไปให้ บางคนเป็นคนดี งดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น ตายแล้วก็ไปบังเกิดในมนุษย์ อาหารใดสำหรับพวกมนุษย์ เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารนั้น เขาไม่ได้รับทานที่ญาติสาโลหิตกระทำส่งไปให้ หรือผู้นั้นไปเกิดในสวรรค์ เป็นเทวดา เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารสำหรับเทวดา ไม่ได้รับทานที่ญาติสาโลหิตกระทำอุทิศส่งไปให้ ทั้งนี้เป็นฐานะที่ไม่สมควร

พราหมณ์ บางคนทำความชั่ว ตายแล้วไปเกิดในแดนเปรต เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารสำหรับพวกเปรต อาหารสำหรับพวกเปรตนั้น ก็คือทานที่ญาติสาโลหิตกระทำอุทิศส่งไปให้นั่นเอง พราหมณ์ ถ้าที่ผู้ตายไปแล้ว

ไปเกิดในแดนเปรต ญาติสาโลหิตทำทานทำบุญอุทิศส่งไปให้ก็ได้รับทานนั้น ทั้งนี้เพราะอยู่ในฐานะอันสมควรจะได้รับ"

พราหมณ์ทูลซักว่า "ถ้าญาติสาโลหิตที่ตายไปแล้วไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครจะได้รับทานนั้น พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสว่า "พราหมณ์ การที่เปรตวิสัยจะทิ้งว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกาลช้านานนี้ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสที่จะเป็นไปได้ อนึ่งผู้ให้ทานก็ไม่ไร้ผล ให้เองก็ได้รับเอง"

ข้อความในชาณุโสณีสูตรตามที่นำมาเสนอนั้นแสดงให้เห็นว่า "การทำทานทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายนั้นมีฐานะที่จะสำเร็จแก่ผู้ตายได้ คือ ในตอนที่ผู้ตายไปเกิดในแดนเปรต เพราะถ้าไปเกิดในที่อื่น ก็มีอาหารสำหรับบริโภคอยู่ตามสภาพแล้ว แต่ในแดนเปรตนั้นไม่มี" พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสภาพของแดนเปรตไว้ว่า "ไม่มี

กสิกรรม ไม่มีโครักขกรรม ไม่มีวณิชกรรม การซื้อขายด้วยเงินตราก็ไม่มี ผู้ที่ตายแล้วไปเกิดในแดนเปรตนั้นเลี้ยงตนด้วยทานที่เขาให้จากมนุษย์โลกนี้" ดังนี้

การอุทิศผลทานส่งไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เพ่งความตามที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ แล้ว ก็จะได้เกณฑ์ ๓ ประการคือ เจตนาในการส่ง ๑ เจตนาในการรับ ๑ และฐานะที่จะได้รับ ๑ เมื่อได้เกณฑ์เช่นนี้แล้ว ลูกทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ผู้ที่ตายไปแล้ว เป็นเจตนาในการส่ง พ่อแม่มีความมุ่งหมายอยู่แล้วในการที่มีลูกว่าลูกจักทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ ความตั้งใจของพ่อแม่นี้ เป็นเจตนาในการรับ และถ้าพ่อแม่ต้องไปเกิดในแดนเปรต ก็เป็นอันอยู่ในฐานะที่จะรับได้ รวมองค์ประกอบ ๓ ประการ ก็เป็นอันได้รับแน่นอน ถ้าขาดไปประการใดประการหนึ่ง ก็เป็นอันไม่ได้รับ เปรียบกับการส่งการรับในปัจจุบัน เช่นการส่งการรับวิทยุกระจายเสียงเกณฑ์ใหญ่ ๆ ก็คงเป็น ๓ ประการ คือมีเครื่องส่ง มี

เครื่องรับ และอยู่ในระยะที่จะส่งได้รับได้ มีแต่เครื่องส่ง ไม่มีเครื่องรับ มีแต่เครื่องรับ ไม่มีเครื่องส่ง หรือมีพร้อม แต่ไม่อยู่ในระยะที่จะส่งถึงและรับถึง ก็ไม่สามารถจะรับได้เช่นเดียวกัน

การทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้พ่อแม่นั้น แม้จะมุ่งหมายให้พ่อแม่ได้รับก็จริง แต่ไม่ควรลืมอุทิศให้แก่ญาติอื่น ๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนี้เป็นการเผื่อแผ่คือแผ่ส่วนบุญไปเพื่อญาติที่ล่วงลับไปแล้วแต่ก่อน ๆ เผื่อว่าจะมาอยู่ในฐานะที่จะรับบุญรับทานของญาติได้ หรือเผื่อว่าพ่อแม่ท่านไปเกิดในสวรรค์แล้ว ก็อาจมีญาติอื่น ๆ ที่จะได้รับก็ได้ เป็นการขยายขอบเขตแห่งการอุทิศให้กว้างขวางออกไป ซึ่งก็ไม่ต้องเพิ่มอะไรขึ้นอีกเลย

ลูกที่ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน คือ เลี้ยงพ่อแม่ ด้วยอัธยาศัยน้ำใจอันแท้จริงเพื่อทดแทนพระคุณ ทำธุรกิจของพ่อแม่ตามกำลังสามารถของตน ถือว่ากิจของพ่อแม่นั้นเป็นเหมือนกิจของตนเอง ปฏิบัติตนอยู่ในศีล

ในธรรมไม่ทำให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อนใจหรือต้องเศร้าโศก เพราะการกระทำของตน ไม่นำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาให้พ่อแม่กระทำตนให้เหมาะสมกับที่จะปกครองมรดกของพ่อแม่สืบไป ให้พ่อแม่วางใจได้ว่ามรดกที่มอบให้จะไม่ถูกทำลาย อย่างที่พ่อแม่มักจะพูดอย่างปลงใจว่า *ถึงจะตายก็นอนตาหลับ* หมายความว่า ไม่มีห่วงใยอะไรแล้ว และเมื่อตายไปแล้ว ลูกก็ทำ บุญอุทิศ ส่วนกุศล ส่งให้ท่านมิให้เฉพาะแต่ยามที่ตายลงใหม่ ๆ เท่านั้น ลูกยังกระทำให้เป็นการประจำปี หรือทุก ๆ เทศกาลของการทำบุญตามประเพณีของบ้านเมืองอีกด้วย การปฏิบัติเช่นนี้ได้นามว่า สัมมาปฏิบัติ คือ การปฏิบัติชอบ ลูกที่ปฏิบัติเช่นนี้ก็ได้นามว่า ดำเนินในสัมมาปฏิบัติต่อพ่อแม่ การปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่นั้น ในทางพระศาสนาท่านกล่าวว่า "บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสรวงสวรรค์"

ลูกที่ปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่นั้น เรียกกันว่าเป็นคนกตัญญูรู้พระคุณที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน และเป็นคนกตเวที

คือประกาศตนว่า "ตนได้กระทำหน้าที่ของตนแล้ว" ความกตัญญูกตเวทีเป็นฐานของคนดี คนเราจะเสียอะไรก็แล้วแต่จะเสียไป ถ้ายังมีความกตัญญูกตเวทีอยู่ในตนแล้ว ยังเป็นผู้ที่ควรแก่การสรรเสริญและยังมีทางที่จะไปสวรรค์ เพราะบิดามารดานั้น ท่านว่าเป็นมรคาแห่งสวรรค์ ตรงกันข้าม ถ้าเป็น คนอกตัญญู แล้วถึงจะ ดีวิเศษ ปานใด มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติมหาศาลปานใด มียศศักดิ์อัครฐานปานใด ก็ไม่ยั่งยืน เพราะทุกหนทุกแห่ง จะพูดถึงเขาว่าลูกอกตัญญู เสียงที่ตำหนิว่าอกตัญญู นี้จะเป็นเหมือนเสียงสาปแช่งให้เขาประสบความวิบัติอยู่เรื่อย ๆ ทั้งจะหาใครคบค้าสมาคมด้วยอย่างจริงใจไม่ได้ เพราะทุกคนที่จะให้อุปการะประการใด ก็ต้องคำนึงว่า "ดูแต่พ่อแม่ของเขาเถิดเขายังเนรคุณได้ เราเป็นอะไรกับเขา เราจะอุปการะให้ยิ่งกว่าพ่อแม่ของเขาได้หรือ" เมื่อมีความคำนึงอยู่เช่นนี้ จะหาความจริงใจในการให้อุปการะไม่ได้ ทั้งท่านก็กล่าวไว้ว่า *"ใครจะให้อะไร มากเท่าไรแก่คนอกตัญญู แม้สามารถ*

จะมอบแผ่นดินให้หมดโลกได้ ก็ไม่อาจกระทำให้คนอกตัญญูพอใจได้'' เมื่อคติของคนอกตัญญูมีอยู่เช่นนี้ จะหาใครคบหาสมาคมกับตน จะมีก็แต่พวกเดียวกัน พวกอกตัญญูด้วยกัน ต่างคนก็ต่างคิดที่จะอกตัญญูต่อกันสืบไป ความวิบัติก็เยี่ยมกรายเข้ามาทุกวัน ฉะนั้นคนอกตัญญูจึงไม่มีพื้นฐานที่จะรองรับความเจริญใด ๆ ถึงจะรุ่งเรืองเพียงใด ก็ย่อมต้องมีความวิบัติคอยตัดรอนอยู่เรื่อย ๆ มิหนำซ้ำยังถูกตำหนิว่าเป็นอนารยชนอีกด้วย

ลูกผู้มั่นคงในความกตัญญูนั้น ย่อมห่างไกลจากความวิบัตินานาประการ เป็นที่เคารพรักของมหาชน แม้จะกระทำความชั่ว ความเสียหายประการใด ก็ยังไม่เสียพื้นฐานของตน และมีหนทางที่จะคืนดีได้เพราะความกตัญญูกตเวทีจะชูช่วย ยามพบปะกับพ่อแม่ ด้วยความเคารพรัก พ่อแม่จะตักเตือนให้กลับตัว ลูกที่กตัญญูกตเวทีก็ย่อมเชื่อฟัง ฉะนั้นแม้จะเป็นมหาโจรใจฉกาจก็อาจจะเป็นคนดีได้ ด้วยอาศัยพ่อแม่ของตนตักเตือน

คติของลูกกตัญญูนั้นท่านสอนไว้มากมาย จะนำมาเล่าเป็นนิทัศนะสักเรื่องหนึ่ง เพื่อให้เห็นน้ำใจของลูกกตัญญู แม้จะเป็นเรื่องเก่า ก็เก่าโดยบุคคลและสถานที่เท่านั้น พฤติการณ์หาได้พลอยเก่าไปด้วยไม่

ในเมืองสาวัตถี สมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ มีครอบครัวหนึ่งเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีลูกชายคนหนึ่ง เมื่อลูกชายเจริญวัย พ่อได้ตายจากไปเหลือแต่แม่ เขาเลี้ยงแม่ด้วยความเคารพ เทอดทูนเป็นเทวดาประจำชีวิตของตน ต่อมาแม่ได้บอกให้เขาหาคู่ครอง เขาไม่ยอม เกรงว่ามีคู่ครองแล้วจะบำรุงแม่ไม่ได้เต็มที่ แม่ไม่ยอมฟังทั้ง ๆ ที่ลูกไม่ต้องการ แม่ก็ไปขอเมียมาให้เขาจนได้ ในตอนแรก ๆ ลูกสะใภ้ก็เอาใจแม่ผัวและปรนนิบัติเป็นอย่างดี ครั้นต่อมาก็ต้องการจะเป็นใหญ่ในบ้านแต่ผู้เดียว รู้สึกว่าแม่ผัวคอยกีดกันอยู่ จึงพยายามหาเหตุหาเรื่องต่าง ๆ ฟ้องผัว ผัวได้ฟังฟ้องก็นิ่งเสีย ลูกสะใภ้ก็ยิ่งกระทำรุนแรงขึ้น จนเกิดเป็นปากเป็นเสียงกับแม่ผัว ก็บอกกับผัวว่า "นาย ฉันไม่อาจจะอยู่ร่วมบ้านกับนางกาฬกัณณีได้

ขอให้เลือกเอาระหว่างฉันกับแม่ของนาย จะให้ใครอยู่ จะให้ใครไป ขอให้บอกมา”

ผัวบอกว่า “นางผู้เจริญ เธอยังเป็นสาวอยู่ จะไปอยู่ที่ไหนก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ แต่แม่ของฉันแก่มากแล้วจะไปอยู่ที่อื่นไม่ได้ ฉันเท่านั้นที่แม่จะพึ่งพาอาศัยได้ เชิญเธอออกจากบ้านฉันไปอยู่ที่บ้านเดิมของเธอเถิด”

ลูกสะใภ้คิดว่า “ถ้าเราออกไปแล้ว ก็ต้องเป็นหม้ายลำบากมาก” เลยไม่ยอมไป และกลับตัวกลับใจเสียใหม่อยู่กับสามีเป็นปรกติสุขสืบไป

ลูกที่ปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่ ด้วยอัธยาศัยกตัญญูกตเวที ไม่มีใครจะทำลายความกตัญญูกตเวทีของเขาได้ นี่แหละคือ *ลูกแก้ว*.

ผัวแก้ว-เมียแก้ว

โลกเรานี้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของคู่ ๆ กัน ทั้งทางวัตถุและทางที่มิใช่วัตถุ เช่นที่ว่า แมลงภู่เป็นคู่กับบุปผา หรือชั่วก็เป็นคู่กับดี ร้อนก็เป็นคู่กับเย็น มืดคู่กับสว่าง หรือจะพิจารณาตามพระราชนิพนธ์ของพระปิยมหาราช-เจ้าในเรื่องเงาะป่า ซึ่งทรงไว้เป็นถ้อยคำของเจ้าไม้ไผ่พูดกับนางลำหับว่า

"ในโลกนี้มีอะไรที่ไม่คู่
เห็นกันอยู่ทั่วถ้วนล้วนเป็นสอง
ดวงจันทร์นั้นยังมีอาทิตย์ปอง
เดินพบพ้องบางคราวเมื่อเช้าเย็น"

ทั้งนี้ก็เป็นข้อยืนยันอยู่ว่าในโลกนี้มีคู่อยู่ทั่วไป จำกัดวงให้แคบเข้ามาถึงคนเราก็ยังมีคู่อยู่อีก คือเพศหญิงกับเพศชาย เรื่องที่มีเพศหญิงและเพศชายนี้เอง ได้กระทำให้

มนุษย์สืบสายมาในโลกจนทุกวันนี้และสืบไปอีก ชายหญิงที่เจริญวัย แล้วก็เกิดความรู้สึกชนิดหนึ่งขึ้น เรียกกันในปัจจุบันว่า *ความรู้สึกระหว่างเพศ* ได้แก่มีความต้องการกันและกัน ชายต้องการหญิง หญิงต้องการชาย อีกทั้งต่างฝ่ายต่างก็มีเครื่องมือที่จะมัดซึ่งกันและกัน ฝ่ายชายก็มีรูปและเสียงเป็นต้นสำหรับมัดหญิง ฝ่ายหญิงก็มีรูปเสียงเป็นต้นสำหรับมัดชาย ในที่สุดชายหญิงก็ร่วมคู่อยู่ครองกัน เรียกว่า *คู่ผัวเมีย* หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *คู่ครอง* หมายความว่าแต่เดิมนั้นครองตนอยู่ผู้เดียวไม่มีใครเป็นคู่ ครั้นมารวมเป็นผัวเมียกันต่างก็ครองกันว่าเป็นคู่ของตน ผัวก็ครองเมียว่าเป็นคู่ของตน เมียก็ครองผัวว่าเป็นคู่ของตน ต่างเป็นคู่ครองของกันและกัน

การเป็นคู่ครองกันระหว่างชายหญิงนั้น พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงโอวาทไว้ในหน้าที่ของพ่อแม่ประการหนึ่งใน ๕ ประการดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทั้งนี้เพราะพ่อแม่มีความประสงค์ที่จะให้สกุลวงศ์ของตนดำรงยืนนานไป ที่มีลูกชายที่มีอายุพอสมควรก็จัดการหาคู่ครองให้ ด้วยการ

สู่ขอลูกหญิงของสกุลที่มีฐานะเท่าเทียมกัน จัดการแต่งงานกันตามประเพณี การหาคู่ครองให้กับลูกนั้น เป็นภารกิจของพ่อแม่มาแต่เดิม พ่อแม่จะต้องรับผิดชอบในการเลือกคู่ให้แก่ลูกของตน วิธีนี้ก็มีคุณไปอย่างหนึ่ง เป็นการสกัดกั้น ชิงสุกก่อนห่าม ชิงงามก่อนแต่งของลูก ๆ ได้ ทั้งจะช่วยป้องกัน หรือลดจำนวนลูกไม่มีพ่อลงได้ แต่ความเจริญของคนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงด้วยเหมือนกัน จะยืนกรานอยู่ในประเพณีดั้งเดิมตลอดกาลนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามคราว

ประเพณีดั้งเดิมเมื่อมีลูกผู้หญิง ก็จะต้องสงวนให้อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ไม่มีโอกาสได้ออกนอกบ้านบ่อยนัก นอกจากคราวเทศกาลบ้าง ตรุษบ้าง สงกรานต์บ้าง จึงมีโอกาสได้ไปวัด ได้พบปะสังสรรค์กับเพศตรงข้าม การเรียนหนังสือสำหรับลูกผู้หญิง ก็ไม่เห็นเป็นความจำเป็น ความจำเป็นของผู้หญิงนั้นคือ การบ้านการเรือน

เพราะผู้หญิงจะต้องเป็นแม่เรือน ยิ่งกว่านั้นถ้ารู้หนังสือ ก็อาจจะใช้หนังสือเป็นสื่อในการติดต่อผู้ชาย เช่นเล่นเพลงยาวโต้ตอบกันเป็นต้น นั่นเป็นสมัยเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว บัดนี้ทั้งชายหญิงต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมกันแล้ว ชายทำได้ หญิงก็ทำได้ แต่ชายเห็นจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบ จะไปคุยว่าหญิงทำได้ ชายก็ทำได้ ดังนี้ไม่ได้เลย เพราะที่หญิงทำได้นั้น ชายทำไม่ได้ก็มีอยู่ เมื่อย่างเข้าสู่ยุคนี้ การศึกษาเล่าเรียนต่างก็เรียนกันได้เท่าเทียมกัน การเลือกหาคู่ครองต่างก็หากันเอง เพื่อให้เป็นที่ถูกใจของตน ๆ พ่อแม่ไม่จำต้องรับผิดชอบในเรื่องนี้ จะมีอยู่ก็คอยเฝ้าเป็นฝ่ายสนองลูกชายลูกหญิงก็แล้วกัน ถ้าไม่สนองตามประสงค์ของลูกก็มักจะถูกเหมาว่าไม่เห็นใจลูกขัดใจลูก ซึ่งในความคิดของลูกก็คือ ไม่รักลูก ที่พ่อแม่อุปการะมาเท่าไร สิ้นเปลืองไปเพียงไร ลำบากยากเข็ญมาแค่ไหนดูเหมือนจะถูก ลบล้าง กันตรงที่ไม่ตามใจ ให้ลูก มีเมียมีผัวสมประสงค์ของลูกนี่แหละ พิกลหนักหนา

การเลือกหาคู่ครองกันเอาเอง ความจริงก็มิใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน เป็นประเพณีมานานแล้วเหมือนกัน ตามเรื่องราวของชาดกได้ระบุถึงการหาคู่ครองด้วยตนเองของฝ่ายชายก็มีอยู่ เช่นในเรื่องมโหสถชาดก ท่านมโหสถก็หาคู่ครองด้วยตนเองเช่นเดียวกัน เพ่งความตามเรื่องมโหสถชาดกแล้ว น่าจะเห็นความในได้ว่า ถ้าชายหญิงเป็นผู้ฉลาดแล้ว ก็อาจเลือกคู่ครองได้ด้วยตนเอง ท่านมโหสถก็เป็นชายที่ฉลาด นางอมราก็เป็นหญิงที่ฉลาด จึงต่างฝ่ายต่างมีอิสระในการเลือกคู่ครองของตน ไม่ต้องให้ผู้ปกครองเลือกให้ เทียบมาสมัยปัจจุบันนี้ เมื่อชายหญิงได้รับการศึกษาสูงมีความรู้ดีก็อาจเลือกคู่ครองได้เอง ตามแบบท่านมโหสถและนางอมรา ก็เห็นจะพอไปกันได้ ทั้งในยุคโบราณของไทยเรา ก็เคยมีการเลือกคู่ครองด้วยตนเองมาเหมือนกัน จึงได้ปรากฏเรื่องราวของการเลือกคู่ของชายที่ชอบเลือกไว้หลายเรื่อง จะนำมาเล่าให้ฟังเพื่อประดับสติปัญญา

ชายหนุ่มผู้หนึ่ง พ่อแม่ต้องการจะให้แต่งงานกับหญิงที่พ่อแม่เลือกเอาไว้ให้ แต่ชายหนุ่มผู้นั้นปฏิเสธกับพ่อแม่ว่า คนที่พ่อแม่เลือกให้นั้นไม่ถูกใจเขา เขาขอหาของเขาเอง พบที่ถูกใจเมื่อไรจะบอก พ่อแม่ไม่อยากขัดใจลูกก็ยอมให้เขาหาเอาเอง นายหนุ่มนั้นออกเดินทางจากบ้านพร้อมด้วยสะเบียง เดินทางไปในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อเสาะหาหญิงที่จะมาเป็นคู่ครอง และเป็นคนที่ถูกใจ ท่องเที่ยวไปหลายบ้าน หลายตำบล ไม่พบคนที่ถูกใจเลย เขาเดินทางร่อนเร่ไปถึงอาศรมของพระฤษี ซึ่งมีฤทธิ์เดชองค์หนึ่งซึ่งอยู่ในป่าเปลี่ยว ทั้งนี้เพราะหลงทาง เมื่อพระฤษีพบเข้าก็ไต่ถาม ทราบความว่าเขาเที่ยวหาหญิงที่จะมาเป็นภรรยา ท่านก็ท้วงว่า "ทำไมมาหาเอาในป่าเล่า ในป่าจะมีผู้หญิงอยู่ได้อย่างไร ควรจะไปหาในบ้านในเมืองซิ" เขาก็บอกว่า "ในบ้านในเมืองเขาหามาจนหมดแลว ไม่พบที่ถูกใจเลยสักคนเดียวจึงดั้นด้นมาในป่าเพื่อว่าจะพบนางชาวป่าที่ถูกใจบ้าง'

พระฤษีมีประสงค์จะสอนนายหนุ่มให้เข้าใจในพฤติการณ์ของโลกอย่างแท้จริง จึงบอกให้เขาพักผ่อนเสียก่อน

ด้วยความอิดโรยนายหนุ่มได้บริโภคอาหารที่เขาเตรียมมากับผลไม้ที่พระฤษีให้ เสร็จแล้วก็เอนกายลงนอนหลับอยู่หน้าอาศรมเหมือนกับปราศจากสัญญา พระฤษีได้โอกาศเข้าฌานทำให้เกิดอำนาจพิเศษ ล้วงเอาใจของชายหนุ่มมาภาคหนึ่งชุบให้เป็นนางงาม ซึ่งงามเหมือนร่อนจากฟ้ามาสู่ดิน แล้วให้ไปปรนนิบัติอยู่ใกล้ ๆ

นายหนุ่มหลับไปพักใหญ่ ตื่นขึ้นมาเห็นพระฤษีมีนางงามมาพัดให้ พอเห็นเข้าก็ตกตลึง รู้สึกว่านางนี้ถูกใจตนไปหมดทุกอย่าง ยามเขายิ้ม นางก็ยิ้มด้วย อะไร ๆ ก็คล้อยตามเขาไปทุกอย่างทีเดียว เขาอดรนทนไม่ได้ก็กราบกรานขอนางต่อพระฤษี ท่านก็ยกให้ และให้เขาอยู่ร่วมกับนางด้านหนึ่งของอาศรม ตอนแรกก็ถูกใจดีไม่ถึง ๗ วันก็เกิดขัดใจกันขึ้นแล้ว ต่างคนต่างขุ่น เพราะหัวใจดวงเดียวกันขุ่นก็ขุ่นด้วยกัน เคืองก็เคืองด้วยกันในที่สุดก็ทะเลาะกัน

พระฤษีเห็นเช่นนั้นก็เรียกมา พลางบอกกับนายหนุ่มว่า *"เห็นหรือยังว่าใจเดียวกันแท้ ๆ ยังขัดใจกันได้*

นางคนนั้นก็คือภาคหนึ่ง ของหัวใจเจ้า เราแบ่งมาชุบ เพื่อให้เป็นคู่ครองของเจ้า แรก ๆ ก็ถูกใจเจ้า แต่แล้วก็เกิดขัดใจกัน หัวใจเจ้าแท้ ๆ ยังไม่ถูกใจเจ้าตลอดไป แล้วเจ้าจะหาคนที่ถูกใจได้อย่างไร" ว่าแล้วก็บันดาลให้นางคืนสภาพเป็นหัวใจของเขาตามเดิม เขาก็ได้คิด กราบลาพระฤษีกลับบ้าน แต่งงานกับคนที่พ่อแม่มุ่งหมายจะจัดการสู่ขอให้เขานั่นเอง

อีกเรื่องหนึ่ง มีชายผู้หนึ่งพ่อแม่มั่งมีมาก ต้องการจะให้ลูกชายได้คู่ครองที่เป็นลูกสาวเศรษฐีเหมือนกัน แต่ลูกชายไม่ต้องการ บอกว่าจะหาด้วยตนเอง เขาได้ท่องเที่ยวไปในต่าง ๆ ที่และพักอยู่แห่งละนาน ๆ เมื่อเขาพบหญิงที่คิดว่าดีแล้วในสายตาของเขา เขาก็ทอดสนิทติดพันใคร ๆ ก็ไม่รังเกียจเขา เพราะเขาเป็นลูกชายเศรษฐี แต่ชายหนุ่มมีวิธีทดลองอยู่อย่างหนึ่ง ถ้ามุ่งหมายจะสู่ขอหญิงใดมาเป็นคู่ครอง เขาจะต้องทดสอบ หญิงนั้นเสียก่อน วิธีทดสอบก็คือ "*มอบเงินให้หญิงนั้น ๕ ตำลึง ขอให้แกง*

ตับปลาหมอให้เขากินทุกวัน" เพราะเขาชอบมาก หญิงนั้นก็ตกลงจะรับทำให้ จัดการซื้อปลาหมอมาผ่าอกเอาตับแกงให้เขา กว่าจะได้ตับมากก็ต้องใช้ปลาหมอหลายตัว เมื่อแกงเฉพาะตับปลาแล้ว ตัวปลาหมอก็ทิ้งไปบ้าง หรือไม่ก็แกงกินเองบ้าง ด้วยวิธีนี้ไม่ช้าเงิน ๕ ตำลึงที่เขาให้ไว้ก็หมด เมื่อหมดก็มาขอใหม่ เขาก็ไม่พูดว่าอะไร เป็นแต่ขอลาเดินทางต่อไป

วันหนึ่งเขามาพักที่ศาลาวัด พบแม่ค้าขายข้าวแกงสาวรู้สึกพอใจ จึงเรียกมาซื้อข้าวแกงกิน แล้วถามถึงที่อยู่อาศัยของแม่ค้า ได้ทราบว่ากำพร้าพ่อ มีแต่แม่ซึ่งแก่ชรา และยากจน ไม่มีญาติพี่น้องที่ไหนอีก เขาเกิดความสงสาร พิจารณาอย่างใกล้ชิด ก็เห็นลักษณะดีหลายประการ แต่จะไม่สอบก็เกรงจะผิดความมุ่งหมาย เขาขอร้องให้นางมาขายที่นั่นทุก ๆ วัน เขาเป็นคนต่างถิ่นมาธุระและพักอยู่ใกล้ ๆ นี้เห็นจะต้องอยู่นาน ขอให้นางมาส่งอาหารเป็นประจำ นางก็ปฏิบัติตาม พอคุ้นกันดี

เขาก็มอบเงินให้ ๕ ตำลึง พร้อมกับขอร้องเช่นที่แล้วมา นางก็ปฏิบัติตาม ตั้งแต่มอบให้ไปครั้งแรกแล้วนางไม่เคยขอใหม่เลย จนเขาสงสัยเอ่ยถาม นางก็บอกว่า ยังไม่หมดอยู่เรื่อย ๆ มา เขายิ่งสงสัยเพราะล่วงมาหลายเดือนแล้วเงินยังไม่หมดสักที จึงลองซักถามดู ก็ได้ความว่า เงินที่เขากรุณาให้แก่นางนั้น หมดไปเพียงกึ่งตำลึงเท่านั้น เพราะนางซื้อปลาหมอมาควักตับแกงให้เขา ส่วนตัวปลานางแกงฉู่ฉี่ขาย และขายได้ดีมาก มีคนติดใจฝีมือแกงฉู่ฉี่ของนางตลอดไปทีเดียว นางได้กำไรเป็นอันมากจากทุนที่เขาให้ไป นางก็ซื้อปลาหมอจากกำไรที่ได้นั้น ควักตับแกงให้เขา ตัวแกงฉู่ฉี่ขาย บัดนี้นางมีกำไรมอบให้แม่เก็บไว้ ไม่ทราบว่าเท่าไรนางคิดจะนำทุนมาคืนเขาทั้งหมดทีเดียว เขาได้ฟังแล้วปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง ขอให้นางพาเขาไปบ้านไปพบกับแม่ของนาง ต่อจากนั้นเขาก็ให้พ่อแม่สู่ขอนางไปเป็นแม่ศรีเรือนของเขา ครองกันด้วยความสุขและมีความเจริญด้วยทรัพย์สินมูลมองทวีขึ้นเป็นอันมาก

นิยาย ๒ เรื่องนี้ท่านผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง ดังที่ถ่ายทอดให้ท่านได้ทราบข้างบนนั้น อาจจะเป็นเรื่องเก่าล้าสมัยไปแล้วก็ได้ แต่ถึงจะล้าสมัยก็เป็นเฉพาะส่วนประกอบของเรื่อง ส่วนเนื้อแท้ของเรื่องนั้น เห็นจะไม่ล้าสมัยแน่ เพราะทุกสมัยชายที่ต้องการคู่ครองล้วนต้องการคนที่ถูกใจและคนดีด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังเลือกกันเช่นนั้นอยู่ทั่วไปมิใช่หรือ ?

การหาคู่ครองของฝ่ายหญิงนั้น ในยุคเดิมของไทยเรา ยากนักที่จะเป็นอิสระได้ โดยมากหญิงมักจะเป็นฝ่ายสนองมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายเสนอ เนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีนานาประการบังคับอยู่ การหาคู่ครอง จึงมักเป็นเรื่องแล้วแต่กุศล อกุศลของตนเองเป็นประมาณ ถ้ากุศลผลบุญบันดาลก็ได้คู่ครองที่ดีมีศีล มีสัตย์ ถ้าอกุศลกรรมบันดาลก็ตรงกันข้ามได้คู่ครองที่ไม่ดี ไร้ศีลไร้สัตย์ ทั้งนี้เพราะตนเองมิได้มีสิทธิในการเลือกคู่ครอง บางกรณีไม่เคยพบเคยเห็นหน้ากันมาก่อนเลย พอพบเห็นก็ร่วมหัวงานเข้าไปแล้วทั้งนี้เพราะพ่อแม่เป็นฝ่ายจัดการให้ทั้งสิ้น

ซึ่งก็เป็นผลดีอยู่แก่ตัวของฝ่ายหญิงเอง เมื่อเกิดเภทภัยขึ้นต้องหย่าร้าง ถูกผัวทิ้งขว้าง ก็ยังได้อาศัยพ่อแม่เป็นหลักฐานสืบไป ไม่ต้องว้าเหว่อนาถาเพราะพ่อแม่ก็ต้องรับผิดชอบ ในชายที่ตนเลือกให้เป็นคู่ครองของลูกสาวตลอดไป ถ้าตนหาเอง พ่อแม่ไม่เห็นงามด้วยก็รับผิดชอบตัวเอง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เสี่ยงอยู่มากทีเดียว

การที่พ่อแม่จะหาคู่ครอง ให้กับลูกสาวของตนนั้น บางรายก็มีวิธีสอบผู้ที่จะมาเป็นลูกเขย ด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของตน ๆ บางรายสอนลูกสาวว่าให้ตรวจมือของผู้ชาย ถ้ามือนิ่ม ๆ ละก็อย่าเลย เป็นมือของคนเกียจคร้าน ถ้ามือด้าน ๆ ละก้อ.เป็นมือของคนขยัน ดังนี้ก็มี บางรายก็ตั้งกติกาสัญญาว่า ถ้าใครยอมให้มัดแช่น้ำคืนหนึ่งในฤดูหนาว จะยกลูกสาวให้ มีหนุ่มคนหนึ่งมาขันสู้เพราะรักกันกับลูกสาว ตกลงยอมให้มัดแช่น้ำคืนหนึ่ง พอรุ่งเช้าพ่อของหญิงไปดูไม่เห็นเป็นอะไร แต่เกิดไปเห็นกองไฟข้างตลิ่งเลยบอกว่า เพราะมันมีกองไฟอยู่ข้างตลิ่งจึงทนได้ ไม่ยอมยกลูกสาวให้ ลูกสาว

รักกับหนุ่มนั้นอยู่ด้วย วันหนึ่งแกงส้มให้พ่อกิน ไม่ใส่น้ำปลาเลย เอาเกลือกองไว้ในสำรับแล้วก็เอาถ้วยแกงตั้งทับบนกองเกลือ พ่อซดแกงแล้วก็บอกว่า "ไม่เค็ม" ลูกสาวก็บอกว่า "เกลืออยู่ก้นถ้วยนั่นอย่างไรละพ่อ" พ่อมองเห็นเกลืออยู่ก้นถ้วยจริง ๆ ก็ฉิวพูดว่า "อุว๊ะ เกลืออยู่ก้นถ้วย มันจะเค็มถึงแกงในถ้วยได้อย่างไรล่ะอีหนู" ลูกสาวก็ย้อนว่า "ก็ไฟอยู่บนตลิ่ง มันอุ่นถึงคนในน้ำได้อย่างไรล่ะพ่อ" พ่อฟังแล้วก็สำนึกได้ เลยยกลูกสาวให้หนุ่มนั้นตามสัญญา บางเรื่องก็สนุกสนานที่พ่อหาคู่ให้ลูกสาวโดยมีกติกากันว่าใครโกรธเป็นแพ้ ถ้าพ่อของหญิงโกรธจะต้องยกลูกสาวให้ ถ้าหนุ่มที่สมัครเข้าแข่งขันโกรธก็เป็นแพ้ต้องยอมเป็นทาส คือ เรื่อ หมื่นหาญกับนายเพ็ชร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครพูดเรื่อง "ไม่โกรธ" สนุกสนานมาก ต่างฝ่ายต่างก็คิดหาหนทางที่จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งโกรธ ใช้กลอุบายต่าง ๆ หลายกล เริ่มต้นหมื่นหาญให้นายเพ็ชรไปเลี้ยงควายฝูงหนึ่ง แล้วไม่เอาข้าว

ไปส่ง ปล่อยให้หิวเพื่อจะได้โกรธ แต่นายเพ็ชรแก้ลำหนัก เหมือนกัน เอาควายฝูงหนึ่งแลกข้าวกินมื้อเดียว หมื่นหาญ ก็หมดท่าจะโกรธก็ไม่ได้ เพราะเสียเดิมพันคือลูกสาว ต้องไปตามไถ่มา ยังมีอีกหลายเรื่อง ลงท้ายหมื่นหาญ ก็ต้องแพ้นายเพ็ชรยกลูกสาวให้นายเพ็ชรไป

จุดมุ่งหมายในการหาคู่ครองให้ลูกสาว ของพ่อแม่ ตามเรื่องราวที่กล่าวมานั้น สาระสำคัญก็มุ่งจะได้คนดี มาเป็นคู่ครองของลูกสาวนั้นแหละเป็นสำคัญ และที่ว่าดี ในกรณีนี้หมายถึงคุณสมบัติคุณธรรมประจำตนเป็นอัธยา- ศัย เช่นความขยัน ความอดทน เป็นต้น เพราะคุณ สมบัติคือความขยันและความอดทนนั้น เป็นธรรมที่ ปรารถนาสำหรับผู้ที่ยังพัวพันอยู่กับเหย้าเรือนทีเดียว โดย เฉพาะความขยันเอาใจใส่ในการงานที่ตนกระทำ ถือเป็น หนทางเอกแห่งความรุ่งเรืองในโลก และว่าถึงความดี ของผู้ครองเรือนเล่า ก็อยู่ที่ความขยันไม่เกียจคร้านอีก ดังมีธรรมภาษิตรับรองไว้ว่า " *คฤหัสถ์ยังบริโภคกาม*

เกียจคร้านไม่ดี" *ดังนี้* ในปราภวสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "*คนใดเอาแต่นอนเอาแต่คุย และไม่เอาการ เอาแต่เกียจคร้าน ขี้โกรธฉุนเฉียว นั่นเป็นหนทางแห่งความเสื่อมของคนนั้น"* ฉะนั้นในการหาคู่ครองให้ลูกสาว พ่อแม่จึงมุ่งมองคุณสมบัติมีความขยันเป็นต้น แต่จุดมุ่งหมายของพ่อแม่บางรายในปัจจุบัน หรือแม้แต่ของเจ้าตัวเอง ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาละ ตามเหตุการณ์ได้เหมือนกัน จึงได้ยินได้ฟังพูดกันคุยกันในกลุ่มของชายหนุ่มว่า "เรื่องอื่น ๆ ไม่สำคัญ จุดสนใจของพ่อแม่ที่มีลูกสาว หรือแม้ตัวลูกสาวเองในปัจจุบันนี้ คือ "รถเก๋งคันใหญ่ ๆ รูปร่างจะขี้ริ้วก็ไม่เป็นไร วัยจะขนาดไหนไม่สำคัญ จะมีศีลธรรมหรือไม่ เป็นเรื่องเล็ก ขอให้มีเงินหนา ๆ มีรถเก๋งคันใหญ่ ๆ ขี่เป็นพอ" จุดสนใจที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ก็เห็นจะมีเป็นบางราย ไม่น่าจะถือเป็นเกณฑ์ตายตัว ส่วนในเรื่องคุณสมบัตินั้นน่าจะถือเป็นเกณฑ์ตายตัวได้มากกว่า ในโบราณกาลท่านเล่าถึง

รายหนึ่งที่มีลูกสาวสวย มีชายหมายปอง ๔ คน คนหนึ่งรูปหล่อ คนหนึ่งอายุสูง คนหนึ่งสกุลสูง คนหนึ่งมีศีล พ่อไม่รู้จะตัดสินใจยกลูกให้ใคร ต้องไปหาอาจารย์ขอให้ช่วยตัดสิน อาจารย์กล่าวว่า "คนรูปหล่อก็มีประโยชน์ คนสูงอายุก็น่ายำเกรง คนที่เกิดในสกุลน่าปรารถนา แต่ว่าคนมีศีลถึงแม้จะรูปไม่สวยมีอายุน้อย และเกิดในสกุลต่ำ ก็น่าบูชา น่าสรรเสริญ ถ้าเป็นฉันก็ขอเลือกเอาผู้มีศีล"

เรื่องต่าง ๆ ที่เล่ามานี้เป็นเรื่องเก็บรวบรวมเอามาเสนอ เพื่อประสงค์จะให้ได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง แม้จะยังมีเรื่องอื่น ๆ อีก ก็ยังคงร่วมจุดหมาย อันเดียวกัน คือต้องการคนดีเป็นคู่ครองทั้งนั้น วิธีการย่อมมีได้ต่าง ๆ กัน

ได้พูดกันถึงเรื่องการเลือกคู่ครองของหญิงชายมายืดยาวแล้ว เห็นว่าจะเป็นแนวทางให้สรุปความลงได้ว่าชายก็ต้องการหญิงที่ดีมาเป็นคู่ครอง และหญิงก็ต้องการ

ชายที่ดีมาเป็นคู่ครองเช่นเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการคนดีเหมือนกัน แต่จะสมความปรารถนาหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่น่าใคร่ครวญอยู่มาก เพราะปรากฏการณ์ตามที่เป็นไปนั้นไม่ค่อยจะคล้อยตามปรารถนาไปทุกคู่ ทั้งนี้เพราะการเลือกคู่นั้น ทั้งหญิงทั้งชายต่างก็เสี่ยงกันทั้งคู่ ยากที่จะให้ข้อพิสูจน์เด่นออกมาได้ก่อนที่จะครองกัน ในระหว่างที่ยังมิได้ร่วมคู่นั้น ต่างฝ่ายต่างก็ปกปิดส่วนที่ไม่ดีไม่งามเอาไว้ เพราะความกลัวชนิดหนึ่งคือกลัวว่า *เขาจะไม่รัก* แต่พอร่วมคู่กันแล้ว ความเกรงกลัวเช่นนั้นก็ค่อยเสื่อมไป อัธยาศัยที่แท้จริงมีอย่างไร ต่างก็มักจะแสดงออกมาให้ปรากฏ เป็นอันว่าถึงอย่างไร ๆ ก็ล่มหัวลงท้ายด้วยกันแล้วก็ร่วมคู่กันไปจนถึงที่สุด บางคู่ก็อยู่กันไปอย่างชังกะตาย บางคู่ก็เห็นว่าเป็นกรรมของตนสร้างมาเช่นนั้น ก็ทนรับผลของกรรมไป คู่ครองที่ต้องการนั้น ต่างต้องการดีด้วยกัน แต่ก็เป็นเรื่องของอนาคต ใคร ๆ ก็ยากที่จะทำนายได้ ฉะนั้นแหละ

พระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธโอวาทในเรื่องคู่ครองไว้ ๔ ประเภท คือ *ชายเทวดาคู่กับนางผี* ๑ *ชายผีคู่กับนางเทพธิดา* ๑ *ชายเทวดาคู่กับนางเทพธิดา* ๑ *ชายผีคู่กับนางผี* ๑ ทั้งนี้ก็เป็นเรื่องของแต่ละราย ฉะนั้นจึงใคร่จะนำปัญหาที่ว่า ทุกฝ่ายล้วนต้องการดี รักดี แสวงดี แต่ทำไมถึงไม่ได้ดีเหมือนกันขึ้นมาใคร่ควรดูบ้าง เผื่อจะเป็นแนวทางให้ผู้ที่คิดจะมีคู่ครอง ลองพิจารณาดูตามสมควร

การแสวงหาคู่ครองนั้น ทุกฝ่ายย่อมต้องการดีด้วยกันจึงต้องเลือก ถ้าไม่ต้องการดีก็ไม่จำเป็นต้องเลือก แต่ความต้องการ ความปรารถนา ไม่มีอำนาจบันดาลให้สมปอง สิ่งที่จะบันดาลให้สมปองนั้นคือการเลือกของตนเอง แยบคายหรือไม่แยบคายเพียงไร ทั้งนี้เพราะแนวทางที่จะพิจารณานั้น อาจประมวลเป็นหลักกว้าง ๆ ได้ ๒ สถาน อาศัยข้อมูลจากรักและดี หลักวินิจฉัยในการเลือกนั้นเค้ามูลสำคัญก็มีเพียงรักและดีเท่านั้น แต่

แยกออกไปได้ ๒ แนวคือ *รักที่ตรงดี* กับ *ดีที่ตรงรัก* ซึ่งมีความหมายต่างกันไกล และยากที่จะมาร่วมกันได้

รัก ที่ตรงดีนั้น หมายถึงว่าเห็นคุณงามความดีก่อนแล้วจึงรัก ได้แก่การใช้สติปัญญาพิจารณาดูผู้ที่จะเป็นคู่ครองของตนโดยละเอียดถี่ถ้วน กิริยามารยาท ความประพฤติ อัธยาศัย ต้องตรวจตรากันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ใช่ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก สอบสวนกันละเอียดละออ มีเสียมากหรือน้อย จะไม่เสียเสียบ้างนั้นเป็นไปไม่ได้ ต้องเสียกันบ้าง แต่มากหรือน้อยก็ต้องแล้วแต่เรื่อง มีดีมากหรือน้อย จะดีไปทั้งหมดก็ไม่ได้เหมือนกัน ย่อมจะต้องบกพร่องกันบ้าง เมื่อได้พบว่าดีหรือดีมาก ก็เกิดความรัก ความรักที่เกิดนี้ เกิดเพราะความดีของผู้ที่ถูกรัก วิธีนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเอา*ความดีนำความรัก*

ดีตรงที่รัก นั้นหมายถึงรักเสียก่อนแล้ว จึงค่อยพิจารณาคุณงามความดี สติปัญญาที่จะเกิดอย่างบริสุทธิ์

ผุดผ่องก็เกิดไม่ได้ เพราะจิตใจไม่เป็นอิสระเสียแล้ว ตกอยู่ในหลุมรักเสียแล้ว จะดูอะไรก็เป็นดีไปหมด น้ำต้มผักรสขมก็ว่าหวานไปได้ เพราะถูกความรักแผ่เข้าครอบงำชวนให้เห็นอะไรผิดผันไปจากความจริงง่าย ๆ " ปูแท้ ๆ แม่ว่าหอย พลอยว่าด้วย เห็นต้นกล้วย แม่ว่ากล้ายตะกายตาม " อำนาจของความรักนั้นประหลาดนัก ทำให้เห็นอะไรผันแปรไปหมด แม้กิริยามารยาทกระด้างกระเดื่อง อำนาจความรักก็เข้าเคลือบให้เห็นเป็นองอาจ แม้จะพูดจาไม่น่าฟัง ก็ทำให้เห็นว่าพูดจาหนักแน่นรวมความว่า ลงได้รักแล้วอะไร ๆ ก็ดีไปหมดทั้งนั้น ร้ายกว่านั้นรักยังบงการต่าง ๆ อีกด้วย จนแสนจน ถ้าเราจะรักกันแล้วมีได้ทุกอย่าง รักบันดาลได้ทั้งนั้น ดีที่ตรงรักก็เป็นเช่นนี้ วิธีนี้เรียกว่า *รักนำความดี*

วิธีทั้งสองนั้นถ้าหากพิจารณาให้ถี่ถ้วนสักหน่อย จะเห็นว่าความดีกับความรักนั้น ความดีย่อมยืนยงกว่าความรัก คนที่มีอัธยาศัยดี รักความดี ต้องการความดี

ย่อมมีความเสียดายความดีของตน ไม่ยอมให้ความดีของตนเสื่อมคลายไป เมื่อได้นำความรักไปฝากไว้กับความดี ก็จะเป็นความรักที่ยืนยงคู่กับความดี ดียังไม่คลายตราบใด รักก็ยังไม่เสื่อมลงตราบนั้น ยังคงมีรักมั่นคง และบางคู่ก็ขอพบขอร่วมกันไม่แต่ชาติเดียว ขอพบกันทุกชาติไปก็มีอำนาจของความดีบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ให้รักกันมั่นคงและยืดยาวไป

ส่วนเอาความดีไปไว้กับความรัก หรือเอาความรักนำความดีนั้น จะยืนยงได้ยากนัก เพราะความรักกับความชังนั้นใกล้กันที่สุด หน้ามือกับหลังมือยังไกลกว่ารักกับชังเป็นร้อย ๆ เท่า จึงได้เปรียบความรักไว้ว่าความรักเหมือนสายลมบ้าง กระแสน้ำบ้าง ไม่มีอาการคงที่อยู่ได้ เมื่อรักผันแปรไป ความดีอันมีอยู่กับความรักก็พลอยต้องเสื่อมไปด้วย เช่นในตอนรักแรก ๆ ไม่เคยแสดงกิริยา วาจาหยาบคายต่อกัน พอความรักแปรรูปเป็นความชัง หน้าที่เคยยิ้มแย้มก็บึ้งตึง ดวงตาที่มีแวว

ก็ขุ่นเขียว เสียงที่เคยอ่อนนุ่มละมุลหู ก็เปลี่ยนน้ำหนักกระแทกกระทั้น เป็นอันว่าความดีที่มีฝากไว้กับความรักนั้นพลอยสลายตัวไปตาม

ฉะนี้แหละวิธีที่เลือกคู่ครอง จึงมิได้อยู่ที่ความปรารถนาบันดาลเพียงประการเดียว ย่อมเกี่ยวโยงถึงวิธีในการเลือกด้วยเหมือนกัน สุดแต่ใครจะใช้วิธีไหน เอาความดีนำความรัก หรือว่าจะเอาความรักนำความดี จะเอาความรักไปฝากไว้กับความดี หรือจะเอาความดีไปฝากไว้กับความรัก ผลที่ได้ย่อมต่างกัน แต่ก็เป็นเรื่องที่ยากมิใช่น้อย ลงได้รักแล้วก็ยากนักที่จักถอนตน ท่านว่าไว้ว่า หลุมรักลึกลุ่มกว่าหลุมเหว เมื่อตกลงไปแล้วก็ยากยิ่งนักจะตะเกียกตะกายขึ้นมาได้ แม้จะมีผู้ช่วยเหลือก็มักจะไม่สำเร็จ ด้วยมารยาของรักนั้นมีมากประการ แม้มิตรผู้หวังดีก็อาจเห็นเป็นหวังร้ายไป ลำบากเหลือเกินละ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คู่ครองอันคู่ควรบ้างไม่คู่ควรบ้าง จะต้องปรากฏอยู่ในโลก ตามพระพุทธดำรัสที่กล่าวมา

เรื่องของความรักนั้น พิจารณาตามอารมณ์ที่จะเกิดขึ้นในจิตใจของคนแล้ว อาจแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ *เมตตา* ๑ *ราคะ* ๑ ทั้งสองประการนี้มีอำนาจดึงจิตใจให้เข้าสนิทสนมกัน มัดใจระหว่างกันให้แนบสนิท แต่ผลที่ปรากฏเมื่อสมรักแล้วต่างกันมากทีเดียว ความรักชนิด *เมตตา* นั้น เป็นความรักที่มุ่งหวังจะให้ผู้ที่ตนรักมีความสุข แผ่ความสุขไปให้แก่ผู้ที่ตนรัก ด้วยจิตใจอันอ่อนโยน ยามพบปะกับคนที่ตนรัก ก็แสดงกายกรรมอันเจือด้วยเมตตานานาประการ เช่น มองดูด้วยตาอันปลาบปลื้มมีแววแห่งความเป็นมิตรมั่นคง เวลาพูดกันก็มีความรักเคล้าอยู่ทุกคำที่เปล่งออกมา อาการเช่นนี้ย่อมมีพ้องกัน แม้ในความรักที่เรียกว่าราคะ แต่ความรักที่เป็นเมตตานั้น ไม่มีการยึดครองในคนที่ตนรัก คนที่ตนรักจะไปรักกับใคร ๆ อีก ก็ได้ จะแผ่เมตตาไปแก่ใคร ๆ ตลอดถึงสรรพสัตว์ก็ได้ ไม่หวงห้ามประการใด แต่รักที่เป็น *ราคะ* นั้น มีความรู้สึกยึดครองเป็นเจ้าของแต่เพียง

ผู้เดียว คนที่ตนรักจะนำเอาความรักชนิดนี้ไปเผื่อแผ่แก่ใครไม่ได้เลย ถ้ารักกันแล้วเป็นคู่รักกันแล้ว ต้องรักเฉพาะคู่ของตนเท่านั้น ความรักชนิดเมตตาจะไม่นำมากล่าวในที่นี้ จะขอพูดแต่เฉพาะความรักที่เป็นราคะซึ่งเป็นตัวการทำให้เกิดคู่ครองทางเดียว

ที่เรียกว่า *ราคะ* นั้น ความจริงก็เป็นอันเดียวกับ *โลภะ* ความอยากนั่นเอง แต่โลภะเป็นตัวต้นเหตุฝังอยู่ในใจของคน เมื่อมีอารมณ์มากระทบเข้า ปลุกตัวโลภะให้ตื่นขึ้น ทำให้จิตใจดิ้นรนเรียกว่า *ตัณหา* แปลว่าทำให้จิตสะดุ้ง อาการที่จิตใจสะดุ้งนั้นเพราะอารมณ์ที่ตนพอใจ ความพอใจนั้นก็เข้ามาย้อมจิตใจ เรียกว่า ราคะ แปลว่าย้อมใจ เมื่อใจถูกย้อม แล้วจะดำริตริตรองอะไรก็เป็นวิถีทางที่จะได้มาอย่างไรทั้งนั้น จึงเป็น *กามะ* แปลว่า ความใคร่ เรื่องราคะตามแนวธรรมก็เป็นเช่นนี้ เมื่อรักสมปองก็ทำให้จิตใจดื่มด่ำอยู่กับความรักนั้น จึงได้นามว่า *เปมะ* แปลว่า เป็นที่ดื่มของใจ และยังมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า *สิงคาระ*

แปลตามรูปศัพท์ว่า *มีเขา* คำว่าเขาในที่นี้หมายถึงเขาสัตว์ จำพวก วัว ควาย รักจะมีเขาได้อย่างไร น่าสงสัยเหมือนกัน เห็นจะเข้าทำนองที่ว่า " รักนั้นคอยขวิดใจอยู่เสมอ ในยามสมรักก็ขวิด ในยามไม่สมรักก็ขวิด ถูกรักซ้อนก็ขวิด ดังนี้ก็ได้ แต่ตามความเข้าใจทั่ว ๆ ไป คำว่า " มีเขา" นั้นเป็นความหมายอีกอย่างหนึ่งที่รู้กันกันดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องขยายความ

เหตุที่จะเกิดความรัก กล่าวตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีอยู่ว่า " ความรักนั้นย่อมเกิดด้วยเหตุอย่างนี้คือ *เพราะเคยอยู่ร่วมกันแต่ปางก่อน* ๑ *เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน* ๑ เปรียบเหมือนบัวที่งอกในน้ำ เพราะอาศัยดินและน้ำ ฉะนั้น " ตามเหตุที่ระบุไว้นี้ ความรักย่อมเกิดด้วยเหตุใด เหตุหนึ่ง ในสองเหตุ บางรายก็อาศัยที่เคยเป็นคู่ครองกันมาก่อน ความรัก ที่เกิดเพราะเหตุนี้ กล่าวกันว่าพอเห็นกันก็ให้เกิดความ

รู้สึกรักกัน เหมือนกับเป็นคนที่เคยชิดชมกันมานาน ความรักไหลหลั่งเข้าท่วมจิตใจ ดังที่สุนทรภู่ได้เล่าไว้ว่า " *ด้วยคู่สร้างปางหลังแล้วอย่างนั้น พอเห็นกันก็ให้คิดพิสมัย* " ความรักที่เกิดด้วยเหตุนี้ เราเรียกกันว่า *บุพเพสันนิวาส* นั่นเอง ส่วนความรักที่เกิดด้วยเหตุอีกชนิดหนึ่งนั้น อาศัยความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน เช่น ฝ่ายหญิงกำลังอยู่ในอันตราย ฝ่ายชายก็เข้าช่วยเหลือดังนี้เป็นต้น เป็นจุดทำให้เกิดความสัมพันธ์ฉันคู่รักกันได้สืบไป และเป็นคู่ครองกันในที่สุด

แต่อย่างไรก็ตามเรื่องของความรักนั้น ย่อมเป็นแกนสำคัญยิ่งในความเป็นคู่ครอง ถ้าไม่มีความรักระหว่างกันแล้ว โอชาแห่งชีวิตคู่ก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้ ถึงกับกล่าวกันว่า " *การครองคู่โดยปราศจากความรักนั้นเปรียบเหมือนกินวุ้นโดยไม่ใส่น้ำเชื่อม* " วุ้นเปล่า ๆ ไม่มีรสชาดอะไร ชืด ๆ จืด ๆ จะกินลงได้สักเท่าไรฉะนั้นแหละ ความรักจึงเป็นแกนสำคัญในการมีคู่ครองจริงอยู่บางรายอาจเกิดปัญหาบางประการ มิได้คู่ครองที่

ตนเลือกไว้อย่างมั่นใจ ทำให้ต้องแยกจากกัน ชายแยกไปทางหนึ่ง หญิงก็แยกไปทางหนึ่ง เพราะมีความจำเป็นบางประการ ก็ไม่น่าที่จะถึงตัดรัก ตัดอาลัยกันเสียเลย ควรจะเปลี่ยนความรักอันเป็นไปในด้านใคร่ ให้เป็นความรักอันเป็นเมตตา ปรารถนาที่จะให้ผู้ที่ตนรักมีความสุข ก็จะเกิดคุณเป็นอันมาก ถ้าจะต้องพรากรักกันก็น่าจะคิดว่า คนที่เรารักเขามีความสุขเพราะไม่รักเรา ก็ขอให้ประสบความสุขเช่นนั้นเถิด เมื่อปลงใจได้เช่นนี้ ก็จะได้ไม่ต้องเป็นเพื่อนกับลูกปืนกับยาพิษ หรือไม่ต้องไปพิสมัยกับแม่น้ำซึ่งเป็นการไม่สมควรเลย ที่มีชีวิตอยู่แล้วควรหรือ มาคิดทำลายเสีย เพียงเหตุที่รัก ไม่สมหวังเท่านั้น เหมือนกับชีวิตนั้นเป็นดวงไต้ดวงเทียน ดับแล้วจุดประเดี๋ยวเดียวก็ติด ชีวิตร่างกายนั้นพ่อแม่ให้กำเนิดมา ก็มิใช่มุ่งหมายเพื่อให้ทำลาย ความมุ่งหมายที่แท้จริงเพื่อสร้างให้เป็นผู้สร้างต่อไป สู้เลี้ยงสู้ทนุถนอม ในยามเยาว์ด้วยแสนยาก พอเป็นอิสระเข้า ก็คิดที่จะทำลายตัวเองไม่ถูกต้องเลย และไม่ใช่วิธีที่ฉลาด

เรื่องความรักนั้นมีเรื่องที่ควรจะพิจารณาอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องที่รักไม่สมหวังด้วยประการต่าง ๆ ใคร่จะขอพูดไว้เพื่อประดับสติปัญญาต่อไป

ความรักระหว่างชายหญิงนั้นได้กล่าวมาแล้วว่า เป็นความรักชนิดยึดครอง ต่างฝ่ายต่างก็ยึดมั่นว่าเป็นคู่ของตนตั้งต้นแต่เป็นคู่รักกันมาทีเดียว เมื่อชายหญิงตกลงรักกันแล้ว ใครจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยไม่ได้เป็นอันขาด และแต่ละคนก็จะไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่นไม่ได้เหมือนกัน ชายจะไปเกี่ยวข้องกับหญิงอื่นก็ไม่ได้ หญิงจะไปเกี่ยวข้องกับชายอื่นก็ไม่ได้ ถือกันว่าเป็นการตระบัดรัก เกิดความโกรธแค้นชิงชัง ถ้าชายเป็นฝ่ายตระบัดก็จะถูกกล่าวหาว่าพูดไม่จริง ลิ้นไม่มีกระดูก ความจริงนั้นลิ้นมีกระดูกก็กระดิกไม่ได้และก็พูดไม่ได้ ไม่ต้องถึงกับมีกระดูก เพียงแต่กระด้างไป ก็พูดไม่เป็นภาษามนุษย์เสียแล้ว จะให้ลิ้นมีกระดูกได้อย่างไรกัน บางทีก็ว่า ชายร้อยลิ้นบ้าง จะกวดลิ้นสองยังเป็นรองลิ้นชายบ้าง ล่อหลอกให้เขา

หลงรักหลงเชื่อ ยามต้องการ ยามปรารถนาสารพันจะสรรมาพูด จะรักอย่างนั้น จะรักอย่างนี้ จะรักเธอคนเดียว ไม่เหลียวแลใคร บางรายเจ้าบทเจ้ากลอนวอนว่า

"ถ้าได้น้องมาครองคู่ พี่จะรับเลี้ยงดูไม่ให้อนาทรร้อนใจ ทั้งยามกินยามนอนพี่จะอาวรณ์อย่าได้หวั่นไหว ทรัพย์สินที่พี่อุส่าห์หา จะมอบให้น้องรักษาเก็บไว้ กิจการในเรือนในเหย้า จะมอบให้เจ้าเป็นใหญ่ ถ้าพี่ได้น้องคนนี้ จะไม่ขอรักสตรีคนไหน พระอาทิตย์ประจำวัน พระ-จันทร์ประจำคืน พี่จะรักน้องยั่งยืนไม่นอกอกนอกใจ"

นี่แหละยามรักก็แสนจะรำพัน พอตกลงปลงใจด้วยก็กลับตระบัดเสีย คำพูดที่พูดไว้ก็กลายเป็นลมพัดผ่านหูไป ถ้าฝ่ายหญิงตระบัดรักบ้าง ก็ถูกตำหนิติเตียน เช่นว่า *น้ำใจของหญิงเหมือนน้ำกลิ้งอยู่บนใบบอน* เป็นต้น หรือมิได้ตระบัดกันเอง แต่ผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่ายไม่เอออวยในตอนนี้ รักก็ทำพิษ รักก็เป็นพิษ ความสดชื่นความร่าเริง

ก็เปลี่ยนรูปไปหมด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเพ่งมองด้วยความชื่นบานในยามรัก ก็ตรงกันข้าม แสงจันทร์อันเย็นก็กลายเป็นร้อน ไม่มีอะไรที่ถูกใจทั้งนั้น แสนระทมตรมตรอมซูบผอมไป ในที่สุดโลกที่น่าอภิรมย์ก็กลายเป็นโลกหฤโหด บ่วยการอยู่ ชีวิตนี้ไม่มีหวังเสียแล้ว ก็จัดการทำลายเสีย

คติของคนที่ถูกรักทำพิษถึงกับต้องทำลายตัวเองนั้นเป็นปัญหาที่น่าพิจารณาอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเนือง ๆ การพิจารณาปัญหานี้ จำต้องแยกส่วนที่เกี่ยวข้องออกไปก่อน คือ *ชีวิต ร่างกาย* และ *จิตใจ* แล้วก็พิจารณาอีกครั้งว่า ใครเป็นตัวการอย่างแท้จริง ใครเป็นตัวประกอบ พิเคราะห์อย่างละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่า เจ้าขี้เจ้าการที่สำคัญนั้นก็คือ *จิตใจ* จะรัก จะโกรธ จะเกลียด ก็อยู่ที่จิตใจทั้งนั้น ชีวิตมิได้มีส่วนร่วมอะไรกับจิตใจเลย หน้าที่ของชีวิตนั้นเป็นเพียงอนุบาลทุก ๆ ส่วนที่เกิดร่วมกับตนให้ดำรงอยู่ จนกว่าจะถึงกำหนด

ของกาละ จะมีความรักหรือไม่มีความรัก ชีวิตก็ทำหน้าที่ของตนเช่นนั้น ชีวิตไม่เกี่ยวข้องกับความรักความใคร่ แต่จิตใจนั้นต่างหากเป็นตัวการ เป็นตัวปรารถนา ครั้นไม่สมปรารถนาก็ไพล่มาลงโทษชีวิต สมมติเป็นบุคคล มีบุคคลอยู่ ๓ คน คนหนึ่งชื่อนายชีวิต คนหนึ่งชื่อนายกาย คนหนึ่งชื่อนายจิต นายจิตต้องการรัก แต่รักกลับทรยศให้นายจิต แต่นายจิตแทนที่จะตำหนิตนเองที่ไม่ควรปรารถนารัก กลับมาหาเรื่องกับนายชีวิต โกรธนายชีวิต ตัดรอนนายชีวิต คติของนายจิตเป็นเช่นนี้ ก็เรียกได้ทันทีว่าเป็นอันธพาล อย่างไม่ต้องสงสัยเลย

เรื่องของผู้ที่ถูกรักทำพิษแล้วคิดทำลายตนนั้น เมื่อพิเคราะห์ออกไปแล้ว ก็เห็นได้ชัดว่า ดำเนินการกับตนเองอย่างอันธพาล เข้าทำนองเรื่องที่เล่าเปรียบเปรยไว้ กระทาชายนายหนึ่ง จูงแพะมาพักกินข้าวกลางวันที่ใต้ร่มไม้ริมฝั่งแม่น้ำ ผูกแพะไว้ที่โคนต้นไม้ ล้วง

ห่อข้าวออกมาแก้วางไว้ ตนเองลงไปตักน้ำในแม่น้ำ มีลิงตัวหนึ่งอยู่บนยอดไม้ เห็นห่อข้าวแก้วางไว้ ก็ไต่ลงมากินอย่างรีบร้อนหมดห่อแล้วก็เอามือที่เปื้อนป้ายปากแพะเข้าให้ โจนขึ้นต้นไม้ไปอย่างเดิม เจ้าของแพะตักน้ำขึ้นมาเห็นข้าวหมดห่อแล้ว และเห็นปากแพะเปื้อน ก็ตัดสินว่าแพะกินข้าวหมดตีแพะอุตลุดไปเลย เจ้าของแพะผู้นี้ก็ทำนองเดียวกันกับผู้ที่ถูกรักทำพิษนั่นเอง คนที่ถูกรักทำพิษเปรียบเหมือนเจ้าของแพะ จิตใจเปรียบเหมือนลิงชีวิตเปรียบเหมือนแพะ เมื่อความรักโบยบินไปจากจิตใจเปรียบเหมือนลิงกินข้าวแล้วโดดหนีไป ความรักได้ทิ้งรอยเปื้อนไว้กับชีวิต เปรียบเหมือนลิงที่ป้ายรอยเปื้อนไว้ที่ปากแพะ คนที่ถูกรักทำพิษทำลายชีวิตของตน เปรียบเหมือนเจ้าของแพะที่ลงโทษแพะ ชีวิตกลายเป็น *แพะรับบาป*ไป ฉนั้นในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนไว้ว่า "ความโศก ภัย ย่อมบังเกิดแต่ความรัก" เป็นการเตือนผู้ที่จะริรักไว้ให้ทราบว่า จะ

ต้องพบกับความเศร้า จะต้องพบกับภัย จงเตรียมตัวพร้อมที่จะเผชิญกับความโศกที่จะผจญกับภัย เมื่อได้เตรียมตนไว้แล้ว แม้จะถูกรักทำพิษก็ไม่เดือดร้อนอะไร เป็นเรื่องธรรมดาของความรัก และเป็นเรื่องธรรมดาของคนที่เกิดมาจะให้พบกับสิ่งที่ตนปรารถนาไปทุกอย่างนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะคนเราจะต้องประสบทั้งสมหวังและผิดหวัง ยามสมหวังก็รักชีวิต ยามผิดหวังก็ชังชีวิตเช่นนี้ไม่ถูกเลย ดูมีอาการคุ้มดีคุ้มร้ายไป การดำรงชีวิตต้องถนอมไว้ แม้จะประสบทุกข์ก็ต้องกล้าเผชิญ และแก้ไขตามแนวทาง คือแก้ที่จิตใจของตนเอง พิจารณาให้ถึงฐานของทุกข์ที่กำลังประสบให้ได้ จะพบทางแก้ไขด้วยตนเอง

ปัญหาเรื่องรักไม่สมหวังนี้มีมากมายนัก ไม่สามารถจะนำมากล่าวให้ละเอียดถี่ถ้วนได้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่ไม่สมรักแล้วคิดทำลายตนเอง และทำลายชีวิตนั้นมิใช่ทางของคนฉลาดทุกยุคทุกสมัย ทั้งไม่ชื่อว่าเป็นผู้ทราบความประสงค์อันแท้จริงของพ่อแม่ ที่เลี้ยงตนมาอีก

สถานหนึ่งด้วย ไม่เป็นทางออกที่งดงามเลย ผู้กำลังมีรัก กำลังครองรัก ขอให้สมรัก แต่ถ้าไม่สมรัก ก็อย่าลืมรักของพ่อแม่ และอย่าลืมรักบ้านเมืองของตนเลย

เมื่อได้ตกลงใจเป็นคู่ครองกันแล้ว ฝ่ายชายก็ได้รับตำแหน่งที่สังคมส่งมอบหมายให้คือเป็น *ผัว* ฝ่ายหญิงก็ได้รับตำแหน่งเป็น *เมีย* เมื่อได้รับตำแหน่งแล้ว ก็มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันเกิดขึ้น จะครองแต่ตำแหน่งไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ ก็ไม่ถูกต้องกับระบบสังคม ฉะนั้นเมื่อครองตำแหน่งแล้ว ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์อย่างไม่ต้องบ่ายเบี่ยงทีเดียว หากเห็นว่ายังไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้ ก็อย่ารีบริไปหาตำแหน่งเลย

ชายที่ครองตำแหน่งผัว จะได้เมียมาอย่างไร *สู่ขอ, ปลูกหอแต่งงานกันตามประเพณี, รักกันหนาพากันหนี, เงินทองมีก็ซื้อนางมา, ต่างคนต่างสัญญาตามพอใจตน, ที่ยากจนมาขออาศัย, ที่เป็นคนใช้มารับจ้างทำงาน, ที่ปล้นบ้านกวาดต้อนเอามา* หรือ *คบหาเพียงชั่วครู่ชั่วครั้ง*

ทั้งหมดนี้เรียกว่าเมียได้ทั้งนั้น ผู้ที่เป็นผัวจะเห็นไม่สำคัญไม่ได้เลย เมื่อหญิงยอมเป็นเมียแล้ว หน้าที่ของผัวก็มีติดมาตามตัว อันหน้าที่ของผัวนั้นพระพุทธองค์ตรัสไว้กับสิงคาลกมานพในสิงคาโลวาทสูตรว่า "ดูก่อนบุตรคหบดี เมียอันเป็นทิศเบื้องหลัง กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ *ด้วยการยกย่อง* ๑ *ด้วยการไม่ดูหมิ่น* ๑ *ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจ* ๑ *ด้วยมอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้* ๑ *ด้วยการให้เครื่องประดับ* ๑" ดังนี้

การยกย่อง นั้น หมายถึงการแสดงกิริยาวาจาด้วยจิตใจที่อ่อนโยน ยามที่จะขอให้นางตกลงปลงใจรับหน้าที่เมียนั้น เคยแสดงกิริยาอย่างไร นุ่มนวลละมุลละม่อมเพียงไร พูดจาอ่อนหวานเพียงไร ก็ปฏิบัติเช่นนั้นให้คงเส้นคงวา ไม่เปลี่ยนแปลงทั้งต่อหน้าและลับหลังตลอดถึงความประพฤติที่เคยกระทำในระยะแรก ๆ ที่รักกันเช่นอำนวยความช่วยเหลือในธุระเล็ก ๆ น้อย ๆ ของเมียเป็นต้นว่าช่วยถือช่วยหิ้วสิ่งของที่เห็นว่าจะหนักเกินไป

หรือช่วยในกิจการอื่น ๆ ที่จะช่วยแบ่งเบาภาระบ้าง เฉพาะอย่างยิ่งผัวควรจะสำนึกในเมียว่า เป็นคนสำคัญในชีวิตของตนเป็นอย่างยิ่ง ในทางพระศาสนาพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า "ภริยา ปรมา สขา ภรรยาเป็นเพื่อนผู้ยอดยิ่ง" หมายความว่า กระบวนเพื่อนผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขของชายแล้ว ไม่มีเพื่อนคนไหนจะยิ่งไปกว่าเมีย ฉะนั้นควรยกย่องอย่างน้อยก็เสมอกับตนเอง

พิเคราะห์ดูตามคติเก่า ๆ ของไทยในเรื่องเพื่อน ท่านเคยสอนไว้แต่เรื่องเพื่อนกิน เพื่อนตาย เช่นที่ว่า *เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก* ท่านแต่งเป็นโคลงกระทู้ไว้ว่า

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี- วาอาตม์
หายาก ฝากผีไข้ ยากแท้จักหา

ตามคตินี้ ท่านเชิดชูเพื่อนตายว่ายากนักที่จักหาความหมายของเพื่อนตายท่านอธิบายว่า สามารถถ่ายแทนชีวิตกันได้ ฝากผีฝากไข้กันได้ ซึ่งในพระศาสนาเรียกว่าเพื่อนแท้ คู่กับเพื่อนเทียม ในที่นี้มุ่งจะพูดถึงแต่ยอดเพื่อน คือ เมีย

ที่ท่านพูดว่า เพื่อนตายหายากนั้น มิใช่มุ่งให้เข้าใจความของเพื่อนตามรูปของคำ ถ้าเข้าใจตามรูปของคำแล้ว เพื่อนตายหาง่ายยิ่งกว่าใคร ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ตลอดถึงสรรพสัตว์ล้วนเป็น *เพื่อนตาย* ทั้งนั้น ในคำแผ่เมตตาก็ว่าไว้ว่า "สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น" แสดงว่า เพื่อนตายหาง่ายจริง ๆ แต่เพื่อนที่หายากนั้น คือ *ยอดเพื่อน* ถ้าจะพูดกันตรง ๆ ก็คือ *เพื่อนนอน* หายากนัก เพราะผู้ที่นอนอยู่ใกล้ ๆ เรานั้น จะต้องมีความซื่อตรงจงรักอย่างจริงใจ และเราจะต้องวางใจกันอย่างแท้จริง ถ้าไม่ซื่อตรง วางใจกันไม่ได้ เราก็ต้องไม่

ยอมให้นอนใกล้ ๆ เป็นแน่ *ความหลับย่อมเป็นโอกาสให้ศัตรูประทุษร้ายได้ดี* ข้อนี้เป็นความจริง ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า เพื่อนนอนหายากที่สุด เป็นยอดเพื่อนจริง ๆ

การยกย่องเมียนั้น เป็นหน้าที่สถานแรกที่ผัวพึงปฏิบัติ ตามอรรถาธิบายของท่านมุ่งเพียงว่า ควรจะพูดจากันด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน ชวนให้เกิดความรักพูดกันอย่างน่ารัก แม้ในคำที่ใช้เรียกขานกันก็น่าฟังเป็นการยกย่องเมียตน เป็นหน้าที่ที่ผัวพึงปฏิบัติต่อเมียเป็นประการแรกทีเดียว

ความจริงในเรื่องยกย่องเมียแล้ว ก็เท่ากับไม่ดูหมิ่นโดยปริยาย แต่การไม่ดูหมิ่นนั้นเป็นกรณีพิเศษประการหนึ่ง นอกจากการยกย่อง บางรายปรากฏในด้านยกย่องเพียงภายนอก ในสายตาของคนอื่นเห็นว่าผัวเขายกย่องเป็นอันดี แต่ภายในแสดงธาตุประการหนึ่งของผัวให้ปรากฏคือ ธาตุกลัวเมีย ยอมอยู่ในอำนาจของเมีย ซึ่งก็น่าจะพูดถึงกันไว้บ้าง

เรื่องของผัวที่กลัวเมียนั้น ความจริงก็มีพอที่จะสาธกมาได้เหมือนกัน บางคนกลัวเสียราวกับหนูกลัวแมวก็มี กับคนอื่น ๆ หรือกับชายด้วยกัน กลับเก่งกล้าไม่กลัวใคร แต่พอมาถึงบ้านก็หงอไปเลย เสียงที่เคยแสดงอำนาจตวาดผู้อื่นให้เกรงขาม กลับเป็นเสียงวิงวอนที่น่าสงสาร เสียงที่ตวาดนั้นกลับเป็นเสียงแหลมเล็กที่ดังก้องกังวาล เสียงที่เคยมีอำนาจกับผู้อื่น กลับอ่อย-อ่อน-วิงวอน ดูไม่มีสง่าน่าเกรงขามตรงไหนเลย ใคร ๆ พากันถามว่า กลัวเมียนักหรือ ก็บอกว่าไม่กลัวหรอก แต่ขี้เกียจเถียงก็เลยยอมเขาหน่อย ปล่อยให้เขาพูดไปตามสบายใจ เพราะความสบายใจของเขาอยู่ที่สามารถขู่เราได้ก็ให้เขาสบายใจไป บางรายก็ยอมรับว่า ทำไมจะไม่กลัวล่ะ หล่อนดีต่อกันอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ ความสุขความสำราญ ความชื่นบานทุกอย่างหล่อนอำนวยให้ทั้งนั้นนี่ ก็ควรจะกลัว และคิดว่าผัวทุก ๆ คนก็ควรจะกลัวเมียด้วย สารภาพกันเสียตรง ๆ ก็ไม่มีใครว่าอะไร

ดีเหมือนกัน ที่เคยพบเรื่องราวที่เล่ากันมาก็มีหลายเรื่องที่เกี่ยวกับความกลัวเมีย แต่มีเรื่องของนายคนหนึ่ง จำผู้เล่าไม่ได้เสียแล้ว นัยว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยโบราณ ผู้เล่ากล่าวว่าผัวชาวประเทศหนึ่งในยุคนั้นกลัวเมียกันเป็นส่วนมาก ได้มีการทดสอบกันครั้งหนึ่งที่สำนักงานตุลาการ ท่านผู้พิพากษาหัวหน้าสำนักต้องการจะทราบว่า "ข้า-ราชการในสำนักมีใครไม่กลัวเมียบ้าง" จึงเรียกประชุมข้าราชการในสำนักทั้งหมด ให้ยืนเรียงแถวอยู่ทางขวามือท่านผู้พิพากษาประกาศว่า *"ใครกลัวเมียให้มายืนทางซ้าย"* ข้าราชการเดินทยอยกันมายืนทางซ้ายมืออยู่เรื่อย ๆ จนเหลืออยู่เพียงคนเดียว เป็นพนักงานศาลคงยืนอยู่โดดเดี่ยว ณ ที่เดิม ทำให้ใคร ๆ พากันลงความเห็นว่า "เขาคงไม่กลัวเมีย" ต่างก็แสดงความประหลาดใจระคนกับความยินดี ท่านผู้พิพากษาอดไม่ได้จึงถามว่า "ไม่กลัวเมียดอกหรือ" พนักงานผู้นั้นตอบว่า "กลัวเหมือนกัน" ซักต่อไปว่า "กลัวแล้วทำไมไม่ไปยืนทาง

ซ้ายเล่า" พนักงานผู้นั้นตอบอย่างหน้าตาเฉยว่า "*เมียสั่งไว้ว่า ที่ไหนเขายืนกันเป็นกลุ่ม ๆ ละก้อ อย่าเข้าไปยืนรวมกับเขานะ ผมก็เลยไม่ไปยืนทางซ้ายครับ*" เป็นอันว่าพนักงานผู้นั้นเป็นผัวชั้นยอดที่กลัวเมีย

ความกลัวจะถูกกล่าวหาว่ากลัวเมียนั้น เป็นความรู้สึกที่ฝังอยู่ในจิตใจบางคน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นปมด้อยอยู่ในตน การที่มีปมด้อยก็มุ่งที่จะปกปิดปมด้อยของตน การปิดปมด้อยนั้นต้องแสดงปมเด่นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อื่น ผัวที่มีอัธยาศัยเช่นนี้ย่อมไม่เห็นเมียเป็นสำคัญ พยายามจะที่ข่มขู่เมีย ดูหมิ่นเมีย กิริยาอาการที่แสดงต่อเมียนั้น ปราศจากความละมุนละม่อม มองดูเมียด้วยสายตาที่ดูถูกเหยียดหยาม คำพูดก็กักขละ หยาบคายคล้ายกับคำพูดที่ควรจะใช้กับทาสในเรือนเบี้ยมากกว่านำมาพูดกับเมีย บางครั้งก็ทุบตี ตบเตะ เหมือนเมียนั้นเป็น

เครื่องอุปกรณ์สำหรับนักมวยจะซ้อม เพื่อขึ้นชิงชัยบนเวที แม้จะอ้อนวอนกราบไหว้ก็ไม่ลดละ ดูเหมือนยิ่งเห็นอาการเช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว ยิ่งกำเริบหนักเสียอีก เมียจะขึ้นเสียงโต้ตอบอย่างไรไม่ได้ทั้งนั้น ยิ่งพูดยิ่งเจ็บตัว ได้แต่ร้องไห้สะอึกสะอื้นไปตามเรื่องตามราว บางรายก็ถือว่าตนมิได้ได้เจ้าหล่อนมาเปล่า ต้องเสียเงินเสียทองเท่ากับซื้อเอามา ก็ดุด่าเคี่ยวเข็ญ จะเอาให้ได้อย่างใจตนทุกอย่างไป อาหารไม่ถูกใจก็ไม่ยอมกินข้าว ไม่ใช่ไม่กินเท่านั้น กลับปัดสำรับกับข้าวหกคว่ำ ถ้วยชามแตกเสียด้วย พฤติการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการดูหมิ่นเมียของตนเองทั้งนั้น

การดูหมิ่นเมียของตนนั้น ไม่เป็นการถูกต้องและสมควรเลย เพราะยิ่งดูหมิ่นเมียก็เหมือนยิ่งดูหมิ่นตนเอง ประกาศความโง่ของตนออกมาทุกครั้งที่ตนแสดงกิริยาอาการหรือพูดออกมาเป็นถ้อยคำ ยิ่งมุ่งจะเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งเพียงไร กดต่ำลงไปแค่ไหน ตนเองก็ต้อง

อยู่ในระดับเดียวกัน เพราะธรรมชาติบงการไว้เช่นนั้น ส่วนผัวที่ด่าเมียด้วยคำหยาบคายร้ายแรง ถึงเปลี่ยนชาติกำเนิดของเมียเลย ในขณะที่ตนเปลี่ยนชาติกำเนิดของเมียอยู่นั้น ชาติกำเนิดของตนก็ถูกเปลี่ยนไปด้วยพร้อมกัน ธรรมชาติได้บงการไว้ไม่สับปลับ ปักษีก็ย่อมคู่กับปักษี ปูก็ย่อมคู่กับปู คนก็ย่อมคู่กับคน ถ้าฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนไป อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเปลี่ยนไปด้วย จึงจะคู่กันได้ ผู้ที่ฉลาดเท่านั้นที่เห็นว่าการดูหมิ่นเมีย เท่ากับดูหมิ่นตนเอง จึงละเว้นจากการดูหมิ่น ไม่ดูหมิ่นเมียของตน ไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรือลับหลัง คงใช้กิริยาวาจาเหมือนกับเมื่อตอนแรกรักกัน คงเส้นคงวาตลอดไป แม้จะโกรธขึ้งก็ไม่แสดงกิริยาวาจาฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดออกมา คงรักษาความสุภาพของตนไว้ นี่คือหน้าที่ประการหนึ่งที่ผัวพึงปฏิบัติต่อเมียของตน

ได้กล่าวมาแล้วว่า ความรักอันเป็นเหตุให้เกิดการครองคู่นั้น เป็นความรักแบบยึดครอง คือถือว่าคู่ใครก็

คู่นั้น จะมานำเอาความรักไปเที่ยวแจกจ่ายแก่ผู้อื่นอีกไม่ได้เป็นอันขาด ความหวาดระแวงของเมียที่สำคัญ คือ เกรงผัวจะเอาใจออกห่างจากตนไปปรนปรือหญิงอื่น หรือ พูดตามโวหารทางพระศาสนาก็ว่า ความทุกข์ของหญิงนั้นที่เป็นทุกข์อย่างหนักก็ตรงที่ *มีหญิงอื่นมาร่วมผัว* เรื่องนี้คงจะเริ่มมีแต่โบราณทีเดียว ในชาดกก็มีกล่าวเรื่องนี้ไว้แล้ว คติของไทยเราก็ปรากฏมานมนานเหมือนกัน ถึงกับตราไว้เป็นบทโศลกของหญิงเลยทีเดียวว่า "เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียผัวให้ใคร" หมายความว่าจะเสียสมบัติพัสถานอะไร ๆ ยอมเสียได้ทั้งนั้น ผัวเท่านั้นที่ไม่ยอมให้ใครมาแย่ง สมัยปัจจุบันนี้คตินี้จะขึ้นปากขึ้นใจสตรีอยู่หรือเปล่าก็ไม่ทราบ อาจจะเลือนลางไปเสียแล้วก็ได้ ในยุคจันทร์เทียม ยุคปรมาณูนี้ ได้กล่าวมาแล้วว่าความผันผวนได้บังเกิดขึ้นใหม่ ๆ เป็นอันมาก ความผันผวนนั้น ได้ลามปามเข้ามาถึงบทโศลกนั้นด้วยเหมือนกัน จึงได้ยินเสียงแก้บทโศลกนั้นเสียใหม่ว่า "ใคร

เอาทองมาให้ฉันเท่าหัว เชิญเอาผัวของฉันไปได้" เป็นเรื่องที่ท่านผู้เป็นผัวทั้งหลายควรจะระวังตัวเอาไว้บ้าง ประเดี๋ยวจะถูกเลหลังไปโดยไม่รู้ตัว แต่กุลสตรียังไม่ปรากฏว่าได้แก้ไขบทโศลกนั้น ยังคงมั่นคงในความรักซื่อสัตย์ต่อผัว และมีความหวาดระแวงอยู่เช่นเดิม ฉะนั้นควรที่ผัวทั้งหลายพึงมอบดวงใจ มอบความรักให้แก่เมียเสียก็หมดเรื่อง และเป็นการปฏิบัติถูกต้องตามหน้าที่อีกสถานหนึ่งด้วยพร้อมกันไป

ในเรื่องการมีเมียมากกว่าหนึ่งนั้น ทางฝ่ายหญิงต่างวิพากษ์วิจารณ์กันหนักข้ออยู่ เกี่ยวกับปัญหาข้อเท็จจริงถึงความเสียหายของผู้ชายเจ้าชู้และของหญิงเจ้าชู้ว่าทำไมจึงต่างกันมากนัก *ชายมีเมียหลายคนสังคมไม่ตำหนิเท่ากับหญิงมีผัวหลายคน* ตามความรู้สึกของฝ่ายหญิงเห็นว่า สังคมยังมีอยุติธรรมอยู่มากทีเดียวในเรื่องนี้ สิทธิของสตรีในปัจจุบันได้รับยกย่องเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว สังคมควรจะยอมรับสิทธิเท่าเทียมกันนั้นเสียที ข้อนี้เอาไว้

พูดกันเมื่อถึงหน้าที่ของเมีย ตอนนี้พูดถึงเรื่องของผัวกันก่อน ความเสียหายในเรื่องหลายเมียของชายนั้น ไม่มากมายอะไรในกฎแห่งสังคม เพราะฝ่ายชายเป็น *ฝ่ายให้* มิใช่เป็น *ฝ่ายรับ* ฝ่ายให้นั้นเมื่อบริจาคพ้นตัวไปก็ไม่มีอะไรที่จะติดค้างอยู่ ส่วนทางฝ่ายรับนั้นเมื่อรับไปแล้วยังมีส่วนตกค้างอยู่ ฉะนั้นความเสียหายของฝ่ายชายที่ร้ายแรงจึงกล่าวไว้ในเรื่องละเมิดเมียของผู้อื่น ทำให้เป็นจึ้งจอกสังคมไปเหมือนกัน แต่สำหรับหญิงที่ไม่มีผัวนั้น ชายที่เกี่ยวข้องด้วยถึงแม้จะมีเมียอยู่แล้ว ก็ไม่เป็นข้อเสียหายอะไร

คติเรื่องชายมากเมียนั้น โบราณไทยเราได้กล่าวไว้ว่า "*เมียเหมือนหัว ผัวเหมือนร่ม*" เช่นถ้อยคำของพระมัทรีกราบทูลพระเจ้ากรุงสญชัยว่า "*มีผัวแล้วเหมือนฉัตรแก้วกั้นเกศ*" นั้น เป็นข้อชี้ระบุบอกคติของไทยที่ว่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้เราอาจวิเคราะห์ออกมาได้ว่า "*หัวหลายหัวกั้นร่มคันเดียวกันได้*" กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า

"ถ้าร่มคันนั้นใหญ่ก็กั้นได้หลายหัว" ตรงกันข้าม *"ร่มหลาย ๆ คัน จะร่วมกั้นหัวเพียงหัวเดียวย่อมจะไม่ถูกต้อง"* และ *"หัว ๆ เดียวแม้จะใหญ่โตสักเพียงใดก็ไม่เหมาะสำหรับที่จะกั้นร่มหลาย ๆ คัน"* อยู่นั่นเอง เมื่อคติของธรรมดาระบุไว้ชัดเช่นนี้ จะแก้ไขได้อย่างไรกันเล่า ร่มคันเดียวกั้นหลาย ๆ หัวนั้น มีใครตำหนิบ้าง แต่ถ้าหัวเดียวกั้นร่มหลายคัน ผู้ที่พบเห็นจะปรารภอย่างไรกัน ในการกระทำเช่นนั้น จะเป็นไปในทางยกย่องหรือตำหนิกันแน่ ก็ลองพิจารณาดู

"เมียเหมือนหัว ผัวเหมือนร่ม" นี้ เมื่อกาลล่วงนานมา ก็น่าจะมีวิวัฒนาการกับเขาบ้างตามยุคตามสมัย แต่วิวัฒนาการในคติที่ว่านั้น ฝ่ายวิวัฒนาการควรจะเป็นร่มมากกว่าจะเป็นหัว หัวคงยืนตัวอยู่เช่นนั้น ส่วนร่มนั้นวิวัฒนาการมาเป็นหมวกเสียได้ ก็ยิ่งดี เมื่อเป็นเช่นนี้คติใหม่ก็จะมีว่า *"เมียเหมือนหัว ผัวเหมือนหมวก"* เพราะได้ดุลย์กันดีอย่างยิ่ง *หัวเดียวใส่หมวก*

หลายใบในคราวเดียวกันไม่ได้ หมวกใบเดียวก็ใส่หลายหัวไม่ได้เหมือนกัน ไม่มีเสียรัดเสียเปรียบอะไรกัน แต่ข้อที่น่าสงสัยนั้นมีอยู่หน่อยหนึ่งตรงที่ว่า สตรีไทยเรานั้นชอบสวมหมวกหรือชอบกั้นร่มกันแน่ ถ้านำวัตถุ ๒ อย่างนี้มาแจกในจำนวนเท่า ๆ กัน ร่มน่าจะหมดก่อนหมวก และผู้ที่ได้รับหมวกไปนั้นก็น้อยคนที่จะสวมเองในเมื่อนิยมกั้นร่มกันอยู่ ผู้ทำร่มขายก็คงมี จะทำอย่างไรได้เล่า นอกจากจะให้คติไว้สักบทหนึ่งในเมื่อจะต้องกั้นร่มคือว่า "*ด้ามร่มเป็นของเรา ให้แต่ร่มเงาอาศัย*"

หน้าที่ของผัวเป็นผู้ให้ความร่มเย็นแก่เมีย ก็พึงปฏิบัติตนให้เป็นที่ปราศจากความหวาดระแวง ไม่ทำตนให้นอกใจเมีย อย่างที่ว่าใจเดียวรักเดียว ไม่ทำตนให้เป็นร่ม เที่ยวได้กั้นให้คนโน้นคนนี้เรื่อย ๆ ไป ควรทำตนให้เป็นหมวกสวมได้เฉพาะศีรษะเดียว จะได้เป็นผัวมิ่งผัวขวัญ สมกับที่เรียกว่า *ทูนหัวของเมีย* ดังนี้

การ *มอบความเป็นใหญ่ให้* แก่เมียนั้น ท่านให้อรรถาธิบายไว้ว่า ธรรมดาหญิงนั้นแม้จะได้อะไร ๆ มากมายสักเท่าใด ถ้าไม่ได้เพื่อจะจัดแจงอาหารให้ผัวแล้วย่อมขัดเคือง เพราะหญิงทั้งหลายย่อมถือว่า การที่ผัวมอบหน้าที่ในการจัดอาหาร คือ มอบครัวให้แล้ว เท่ากับว่ามอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้เธอทั้งหมดตลอดถึงทรัพย์สินที่ผัวหามาได้ เธอก็ถือว่าจะได้รับหน้าที่เป็นผู้เก็บ เป็นผู้รักษา รวมความว่าผัวควรแบ่งหน้าที่ครอบครองเหย้าเรือนให้แก่เมีย ส่วนหน้าที่การงาน เช่น กสิกรรมพาณิชกรรมนั้น มิใช่หน้าที่ของเมีย เป็นหน้าที่ของผัว ผัวก็จัดทำไป แต่ทรัพย์สินที่ได้จากการนั้นพึงมอบให้แก่เมียเก็บงำไว้ ทั้งนี้เป็นการแสดงว่ามีความรักและให้ความไว้วางใจอย่างเต็มที่ ย่อมเป็นที่ชื่นชอบของเมียยิ่งนัก

ความเป็นใหญ่ที่ผัวมอบให้เมียนั้น เท่าที่ท่านได้อรรถธิบายมาว่า เพียงมอบครัวให้ ก็เท่ากับมอบให้ทุกสิ่ง

ทุกอย่างในบ้าน ทั้งนี้ น่าจะหมายความว่าหลักในการดำรงชีพของคนนั้นที่สำคัญคืออาหาร ในบางกรณีได้ใช้ในการกินเป็นเครื่องวัดฐานะก็มี เช่นเรียกผู้ที่มั่งคั่งว่าเป็นผู้ที่มีอันจะกิน หมายถึงว่าไม่ขัดสนในเรื่องกิน มีกินอยู่เสมอ ไม่ขาดแคลน ไม่บกพร่อง ไม่ต้องมานั่งคิดว่าจะกินอย่างไร จะได้ที่ไหนมากินเป็นต้น ฉะนั้น เรื่องกินจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ อนึ่งว่าถึงในด้านที่จะคิดร้ายเล่า ในเรื่องกินก็เป็นเรื่องที่สะดวกง่ายดายยิ่งนัก เช่น การนำยาพิษมาใส่ในอาหารให้ก็สิ้นชีวิตได้ง่าย ๆ ฉะนั้นการมอบเรื่องครัวให้แก่เมีย ก็เท่ากับว่ามอบสุขภาพ มอบกำลังในการดำเนินอาชีพ ตลอดถึงมอบชีวิตของตนไว้ในมือของเมียทีเดียว เป็นการมอบที่มีความหมายกว้างขวางยิ่งจึงเป็นที่ชื่นชอบของเมีย เป็นการแสดงให้เห็นความไว้วางใจของผัวที่มีต่อตน ทำให้รู้สึกว่าตนมีความสำคัญอย่างยิ่งในบ้านเรือน และสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตของผัวเท่ากับเป็นผู้รับฝากทุกสิ่งทุกอย่างของผัวแม้ชีวิตทีเดียว

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เมียจึงมีฉายาอีกอย่างหนึ่งว่า "ครอบ-ครัว" เช่นถามกันว่า "มีครอบครัวแล้วหรือยัง" หมายความว่ามีเมียแล้วหรือยัง

เรื่องของชายที่มีคู่ครองนั้น เป็นเรื่องจำเป็นในชีวิตประการหนึ่ง คือ การแสดงความสามารถให้ปรากฏแก่คนอื่น ๆ ว่า "ข้าพเจ้าก็เป็นลูกผู้ชายคนหนึ่งเหมือนกัน" ทั้งนี้เนื่องมาจากการแยกตนเองออกมาจากพ่อแม่ เพื่อประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงตน ใช้ความสามารถที่มีอยู่ตั้งหลักฐาน ตั้งตัวให้ได้ การประกอบอาชีพนั้นเป็นกรณียะสำคัญ ต้องถือเป็นกิจหลักในชีวิต คราวนี้ก็มีปัญหาปลีกย่อมตามมา เกี่ยวกับที่กินที่อยู่ ใครจะจัดการให้ตน ทรัพย์สินที่ตนหามาได้ใครจะเป็นผู้เก็บ จะพกติดตนไปทุกครั้งที่ประกอบการงานก็กระทำได้ยาก ทั้งในเรื่องเครื่องนุ่งห่มเล่า ใครจะดูแลซักทำให้ ถ้าตนจะทำเองก็จะเป็นภาระที่เพิ่มขึ้นอีกไม่น้อย จึงต้องหาผู้แบ่งเบาภาระในเรื่องเหย้าเรือน จะหาใครเล่า

ที่จะมีจิตใจจงรักภักดีต่อตนเหมือนกับตนเอง นอกจากนั้น คนเรามีคราวเจ็บคราวไข้ ต้องการผู้พยาบาลดูแลด้วยความสนิทสนม เหมือนกับมารดาพยาบาลลูก ทั้งกิจการบางประการอันเป็นงานจร เช่นญาติพี่น้องบอกการงานขอความช่วยเหลือ ตนมีภาระจำเป็นเกี่ยวกับอาชีพ จะไม่ไปก็เสียญาติ จะไปก็เสียงาน แต่ถ้ามีคนแทนที่มีฐานะเท่ากับตน ก็อาจจะแบ่งกันได้ คิดถึงบุคคลที่ผู้มุ่งตั้งตัวจะต้องมีอยู่กับตนนั้น ถ้าจะให้พอดีก็จะต้องมี ๔ คน คือ *แม่* ๑ *น้อง* ๑ *เพื่อน* ๑ *ผู้รับใช้* ๑ ผู้มุ่งประกอบอาชีพตั้งตัวจะทำอย่างไร จึงจะมีบุคคลเหล่านี้ครบถ้วน จะไปนำแม่มาอยู่ร่วม จะไปขอน้องมาอยู่ด้วย หาเพื่อนมาอยู่ หาผู้รับใช้มาทำงาน ก็จะเป็นการเพิ่มปากเพิ่มท้องขึ้นอีก ๔ ปาก ๔ ท้อง ปากเดียว สองปากก็ยังพอค่อยยังชั่ว มากอย่างนั้นจะหามาเลี้ยงกันได้อย่างไร ทั้งหลักเกณฑ์ในการตั้งตัวก็ระบุว่า *คนหาทรัพย์น้อยกว่าคนจ่ายทรัพย์ ยากนักที่จะตั้งตัวได้* อนึ่งแม่ก็ดี น้องก็ดี

ย่อมมีภาระของตนอยู่แล้ว จะมาอยู่กับตนตลอดไปก็ไม่ได้ จะทำอย่างไรดี นี่แหละคือจุดเริ่มคิด คือคิดว่าทำไมจะมีคนเพียงคนเดียวแต่ให้เท่ากับมี ๔ คนได้ ในที่สุดก็ตกลงมีคนหนึ่งคือ *เมีย* ซึ่งรวมบุคคล ๔ คนนั้นไว้ ยามเจ็บไข้ได้ทุกข์ เมียก็รักษาพยาบาล ยามมีงานที่พี่น้องก็ให้เมียไปแทน ยามหงอยเหงาก็มีเมียเป็นเพื่อน การบ้านการเรือนเมียก็จัดทำ เป็นอันว่าเมียนั่นเองที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้หมดไป ฉะนั้น ชายผู้ที่มีเมียเช่นที่กล่าวมานี้ ก็ควรจะวางใจเมียมอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้แก่เมีย เงินทองที่ทำหามาได้ก็ควรจะมอบให้เมีย ทำให้เมียรู้สึกชื่นใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับความไว้วางใจอย่างแท้จริง

ความมุ่งหมายที่จะให้เกิดความสดชื่นแก่ตน และแก่ผู้ที่รักนั้น เป็นจุดสำคัญประการหนึ่งของหญิงทั่ว ๆ ไป การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์จึงมักมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตั้งต้นแต่ผมลงไปจนกระทั่งถึงเท้า ในยุคก่อน

เช่นครั้งพุทธกาล การแต่งกายของหญิงก็เริ่มตั้งแต่ผมไปถึงเท้าเช่นเดียวกัน มีเรื่องเล่าไว้ในรัฏฐปาลสูตร ตอนที่พระรัฏฐปาละไปเยี่ยมโยม ภายหลังที่ได้จากไป ๑๒ ปี เพราะไปบวชและบำเพ็ญธรรมอยู่กับพระพุทธเจ้า บรรดาหญิงที่เป็นเมียในสมัยที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ ได้รับคำขอร้องจากท่านเศรษฐีผู้เป็นโยม ให้พยายามเล้าโลมให้ท่านรัฏฐปาละสึกจากเพศสมณเพศให้จงได้ มีการเตรียมแต่งกายกันอย่างเต็มที่ ที่ระบุไว้ชัด ๔ ตำแหน่งด้วยกันคือ

ผมทาน้ำมันเชื้ออันกระทำให้จับกัน แล้วดัดกระทำเป็นคลื่น ๘ รอย

วงหน้าผัดฝุ่นนวลปลั่ง มีวิธีการแต่งหน้า ๕ ขั้น

ขั้นที่ ๑ ใช้แป้งเมล็ดพันธุ์ผักกาดพอก เพื่อกำจัดสิวฝ้าเป็นต้น

ขั้นที่ ๒ ใช้ดินเค็มพอกเพื่อละลายโลหิตที่มาคั่งอยู่ตามบริเวณหน้า

ขั้นที่ ๓ ใช้แป้งทำด้วยเมล็ดงาเพื่อฟอกโลหิตให้ใส

ขั้นที่ ๔ ใช้ผงขมิ้นขัดเพื่อให้ผิวผ่อง

ขั้นที่ ๕ ผัดฝุ่นละเอียดทำให้ดวงหน้าสดใส เป็นนวลใย

กระทำดังนี้แล้วท่านว่าดวงหน้าผุดผ่องยิ่งนักแล

ดวงตาทายาบริเวณขอบตา ทำให้ตาคมซึ้ง

เท้าย้อมด้วยน้ำครั่ง ทำให้มีผ่าเท้าสีแดงดังสีเท้านกพิราบ

พิจารณาดูการแต่ง ในครั้งกระโน้นแล้วจะเห็นได้ว่า ตำแหน่งที่จะต้องแต่งนั้นยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ปัจจุบันนี้ก็มีตำแหน่งใหญ่ ๆ ๔ คือ ผม หน้า ตา เท้า เช่นเดียวกัน ต่างแต่ว่าเพิ่มรายละเอียดออกไปอีก ผมก็ดัด หน้าก็มีการประทินผิวด้วยวิธีต่าง ๆ ในทำนองเดียวกัน ถ้าจะทดลองวิธีเมื่อราว ๒๕๘๐ ปี ล่วงมาแล้วดูบ้างก็จะดี คงจะถูกกว่าครีมกระปุกละ ๗๕๐ บาท เป็นแน่ ดวงตาก็มีวิจิตรพิสดารไปกว่าเดิมบ้าง แต่เดิมป้ายเพียง

บริเวณขอบให้ดูซึ้ง แต่ในปัจจุบันมีน้ำยาหยอดให้มีแวว เป็นประกายแพรวพราว เท่านั้นไม่ค่อยปรากฏว่าพิถีพิถัน โดยทั่วไปไม่ปรากฏว่าย้อมฝ่าเท้า แต่ไปแต่งเล็บเท้า ทั้งนี้ บางทีผิวหลังเท้าดำปี๋ด ก็ยังเดาะสีแดงเข้าที่เล็บ น่าขำดี เหมือนกัน

การแต่งกายทำนองที่กล่าวมาแล้วนั้น น่าจะตรงกับภาษาไทยของเราที่เรียกว่า "แต่งเนื้อ" เพราะเป็นการแต่งในเนื้อหาที่มีมาแล้ว ให้วิจิตรสดใสผุดผ่องยิ่งขึ้น ส่วนการ *แต่งตัว* ซึ่งหมายถึงเอาวัตถุภายนอกมาประดับเข้าที่ตัว ตามตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งแต่ศีรษะลงไปถึงเท้าเหมือนกน เมื่อ *แต่งเนื้อ* แล้วก็ต้อง *แต่งตัว* ควบคู่กันไป ผัวมีหน้าที่ที่จะคอยให้เครื่องแต่งเนื้อแต่งตัวเมียของตน เป็นการเอาใจเมีย แต่เครื่องแต่งเนื้อนั้นเมียเขามักจะหาเอง หรือถ้าผัวมีความรู้ก็ช่วยหาให้บ้างเป็น ๒ แรง อย่างไรก็ตามสู้ปล่อยให้ผู้แต่งหาเอาเองจะดีกว่า เพราะผู้แต่งย่อมทราบด้วยตนเอง ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นผัวควร

จะถือเป็นหน้าที่ในการจัดหาให้ตามสมควร เพราะเป็นสิ่งที่ประกวดประขันกันมาก ใครจะมีมากกว่ากัน ใครจะมีดีกว่ากัน ใครจะมีสวยกว่ากัน ในสังคมของเมียโดยมากมักจะเพ่งเล็งกันที่เครื่องแต่งตัวของเมียนี่แหละ ว่ากันว่า "ดูอัธยาศัยของผัว ดูเครื่องแต่งตัวของเมีย" หมายความว่าผัวจะขี้ตระหนี่หรือไม่ ผัวจะยกย่องเมียหรือไม่ ดูเครื่องแต่งตัวของเมียเป็นรู้ได้ เครื่องแต่งตัวของเมียเป็นเลขดัชนีบอกอัธยาศัยของผัว บอกฐานะของครอบครัวพร้อมกันไป

เครื่องแต่งตัวนั้นสำหรับประดับร่างกายในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ศีรษะเรียกว่าเทริด หูเรียกว่า ต่างหู ตาก็เรียกว่า แว่น ซึ่งประกวดกันตรงกรอบเงิน ทอง นากประดับเพชรหรือไม่ เป็นต้น จมูกบางชาติใส่วงแหวน ปากไม่มีเครื่องแต่งแต่ฟันมีการเลี่ยมทอง บางรายฝังเพชร เวลายิ้มแสงเพชรพุ่งพรายแพรว คอก็มีสร้อย แขนก็มี

ทองต้นแขน สร้อยข้อมือ นิ้วก็มีแหวน ข้อเท้าก็มีกำไล มีกระดิ่ง และรองเท้าทองประดับเพชร เครื่องแต่งตัวต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของผัวที่จะจัดหาให้แก่เมียรักของตน เพื่อให้เมียได้เทียมหน้าเพื่อนฝูง ไม่น้อยหน้าใครในสมาคม ทั้งเป็นการให้อย่างถูกจุดสนใจจริง ๆ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงจุดสนใจของหญิงไว้ว่า "อลงฺการูปวิจารา" แปลว่า "ผู้หญิงมีจุดสนใจอยู่ที่เครื่องประดับ" และในปัจจุบันนี้ได้มีท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า ฝรั่งก็พูดไว้ว่า "มิตรที่สนิทเสน่หาเป็นอย่างยิ่งของผู้หญิง คือเครื่องเพชร"

ฉะนั้นท่านผู้เป็นผัวทั้งหลายไม่พึงเพิกเฉยดูดายในเรื่องเครื่องแต่งตัวของเมีย ควรคิดกำหนดที่จะให้ตามกำลังสามารถของตนเป็นของขวัญ อย่างในปัจจุบันเมื่อถึงวันเกิดของเมีย ก็มีเครื่องแต่งตัวเป็นของขวัญ จะเป็นที่ชื่นใจเมียยิ่งนัก แสดงว่าผัวรักเมียจริง ๆ

การปฏิบัติของผัวที่กระทำต่อเมียที่พูดมานั้น ดำเนินตามพระพุทธโอวาทที่พระพุทธเจ้าของเราได้โปรดประทานไว้เป็นหน้าที่ของผัว ๕ สถานด้วยกันคือ

๑. ยกย่องเมียที่ตกลงปลงใจร่วมชีวิตกับตนว่า เป็นเมียที่แท้จริง เป็นยอดมิตรของตน ในการใช้กิริยาวาจาต่อเมียก็ปราศจากความกระด้าง มีแต่นุ่มนวลละมุนละม่อมตลอดเวลา ทั้งเชิดชูให้ปรากฏในสังคมร่วมกับตนเสมอ

๒. ไม่ดูหมิ่นหญิงที่เป็นเมียของตน ไม่ว่ากรณีใด ๆ ไม่ถือว่าตนต้องเสียเงินทองเป็นค่าสินสอดทองหมั้น ค่าปลูกหอ ค่าเลี้ยงดู เท่ากับซื้อหล่อนมาดังนี้เป็นต้น เห็นความสำคัญของเมียซึ่งเป็นแม่บ้านแม่เรือน แม่ครัวของตน และเป็นบุคคลที่กำชีวิตของตนไว้ในกำมือ ไม่ควรจะดูหมิ่นเลย

๓. ไม่ประพฤตินอกใจเมีย ไม่นำความรักเที่ยวได้แจกจ่ายรายโน้นรายนี้ คงมอบดวงใจให้แก่เมียผู้เดียวถือคติว่า "ร้อยชู้ฤาเท่าเนื้อ เมียตน"

๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้แก่เมีย ให้เมียจัดการตามแต่จะเห็นงาม ยามอยู่นอกบ้านแม้จะครองความเป็นใหญ่เหนือใคร ก็เป็นไปตามเรื่องตามราว แต่ยามอยู่ในบ้านก็มอบความเป็นใหญ่ให้กับเมีย โดยเฉพาะการครัวต้องมอบให้เด็ดขาดไปเลย จะเป็นที่ชื่นชมแก่เมียอย่างยิ่ง ถ้อยคำที่เมียชื่นใจยิ่งนักก็คือ *กินข้าวที่ไหนก็ไม่อร่อยเท่ากินที่บ้านเลย*

๕. ให้เครื่องแต่งตัวแก่เมียตามสมควรแก่กาล และตามสมควรแก่ฐานะ ผัวพึงใส่ใจไว้ว่า หญิงนั้นมีจุดสนใจอยู่ที่เครื่องแต่งตัว ในคราวออกงานออกการเช่นงานเทศกาล ยามตรุษ ยามสงกรานต์ ก็แต่งประกวดประขันกัน ความรู้สึกว่าน้อยหน้าเพื่อนเป็นปมด้อยของหญิง ถ้าพอเสมอหน้าหรือล้ำหน้าเพื่อนได้ละก็เป็นที่พอใจ ผัวควรตั้งความมุ่งหมายไว้ว่าต้องพยายามหาเครื่องเพชรงาม ๆ ให้เมียประดับให้จงได้ เช่นนี้เมียจะชื่นใจจริง ๆ

การปฏิบัติหน้าที่ตามที่กล่าวมานั้น เป็นการเอาใจเมียอย่างถูกต้อง และตรงตามคำสอนทางพระศาสนา พึงสังเกตว่าหน้าที่ของผัว ๕ สถานนั้นเมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว ๔ ข้อข้างต้นอาจจะรวมเป็นข้อเดียวก็คือยกย่องเมียทั้งนั้น เพราะการยกย่องนั้น ก็คือเว้นการดูหมิ่น ที่จะแสดงว่ายกย่องกันจริง ๆ ก็ต้องคิดว่าเมียคนเดียว เป็นความสุขความรื่นเริง ความชื่นบานของตน ไม่ต้องไปหาที่อื่นอีก และต้องมอบความเป็นใหญ่ให้ แสดงว่าต้องไว้วางใจกันอย่างเต็มที่ ไม่มีความหวาดระแวงใด ๆ ในเมียตน จึงเห็นได้ว่าเป็นการยกย่อง แต่ที่ทรงแจกออกไปนั้นเพื่อจะทรงแสดงการยกย่องให้ปรากฏชัด และทั้ง ๔ ข้อนั้นก็คือการเอาใจเมียนั่นเอง เป็นการให้ความชื่นใจ ให้ความภาคภูมิใจ ที่ได้ผัวผู้ครองศีลครองธรรม ส่วนประการสุดท้ายเป็นการตามใจเพราะเป็นการปฏิบัติตามที่ใจของเมียต้องการจะได้ ต้องการจะมี เพื่อเชิดหน้าชูตาตนในเวลาเข้าที่ประชุม ผัวผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้บริบูรณ์

ไม่บกพร่องดังที่กล่าวมานี้ได้นามว่าเป็นผู้เลี้ยงเมียโดยธรรม ในทางพระศาสนายกย่องไว้ถึงว่า ท้าวสักกะเทวราชก็นอบน้อมด้วยความนับถือ ดังที่มีเรื่องเล่าไว้ในพระไตร-ปิฎก สคาถวรรค สังยุตตนิกายมีใจความดังต่อไปนี้ :—

ท้าวสักกะเทวราชมีพระราชประสงค์จะเสด็จประพาศอุทยาน เสด็จลงจากปราสาทไพชยนต์ ทรงกระทำอัญชลีประนมพระหัตถ์ นอบน้อมทิศต่าง ๆ พระมาตลีเทพสารถีเห็นเช่นนั้นก็ทูลถามว่า "ข้าแต่เทวราชพระองค์ทรงนอบน้อมใคร"

ท้าวสักกะเทวราชตรัสตอบว่า "มาตลี คฤหัสถ์เหล่าใดหมั่นทำบุญ เป็นคนมีศีล เป็นคนนั่งใกล้พระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ เลี้ยงเมียของตนโดยธรรม เรานอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้น"

พระมาตลีเทพสารถีฟังเทพดำรัส แล้วพลอยนอบน้อมด้วย พร้อมกับกราบทูลว่า "ข้าแต่ท้าวสักกะพระองค์ทรงนอบน้อมคฤหัสถ์เหล่าใด คฤหัสถ์เหล่า

นั้นเป็นคนประเสริฐในโลก ข้าแต่ท้าวสักกะ พระองค์ทรงนอบน้อมคฤหัสถ์เหล่าใด แม้ข้าพระองค์ก็ขอนอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้น พระเจ้าข้า”

ตามเรื่องที่ได้นำมาเล่าโดยย่อนี้ แสดงว่าบุคคลที่ท้าวสักกะเทวราชผู้ครองดาวดึงส์ทรงนอบน้อมนั้น หมายถึงคนที่มีศีลธรรม เลี้ยงเมียของตนโดยธรรม ได้แก่ปฏิบัติหน้าที่ของผัวโดยถูกต้องบริบูรณ์ ไม่บกพร่องในข้อใดข้อหนึ่ง เพ่งความตามเรื่องนี้แล้วจะเห็นได้ว่า คำกราบทูลของพระมาตลีแสดงยืนยันไว้อีกว่า คนที่ท้าวสักกะนอบน้อมต้องเป็นคนดีจริง และคนดีจริงนั้นไม่ต้องเทวดายกย่องละ คนที่ตระหนักเหตุผลก็ย่อมยกย่องทั้งนั้น โดยเฉพาะผัวที่ดีจริง เมียก็ต้องยกย่องเป็น *ผัวแก้วผัวขวัญ* เทอดทูนว่าเป็นทูนหัวของเมียทีเดียว

คำว่าเมียนั้น ตามพจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า *หญิงที่อยู่กินกับชาย* แล้วจำแนกคำนิยามออกไปเป็น *เมียน้อย เมียหลวง* ซึ่งน่าจะชี้ว่า เมียนั้นมี ๒ ประเภท

คือ เมียน้อยกับเมียหลวงเท่านั้น ความหมายของคำว่า เมียน้อย ก็ระบุว่าเป็นเมียที่มิใช่เมียหลวง ส่วนคำว่า เมียหลวงให้ความหมายไว้ว่าเมียที่ยกย่องเป็นใหญ่ จะเป็นเพราะคณะกรรมการชำระพจนานุกรมท่านคงจะเห็นว่า คำที่เกี่ยวกับเมีย ๆ ก็คงจะมีอยู่เพียงเมียน้อยและเมียหลวงเท่านั้น หรืออย่างไรก็ยากที่จะทราบได้ จึงมิได้รวมคำว่าเมียลับ เมียเก็บ ซึ่งก็พูดกันเป็นภาษาอยู่ เพราะมีความจริงรับรอง หรือจะเป็นเพราะคณะกรรมการท่านเห็นว่าก็สงเคราะห์เข้าในเมียน้อยนั่นเองก็ได้ หรือจะเป็นเพราะยากที่จะให้ความหมายได้แจ่มกระจ่างก็ได้ เลยปล่อยให้คำว่า เมียลับ เมียเก็บ คงเป็นภาษาลับ ๆ และถูกเก็บไว้ตามปากของคนไปพลาง พูดมากไปก็ไม่ดีเหมือนกัน หันเข้าเรื่องเมียกันต่อไปดีกว่า ใครจะมีน้อย มีลับ มีเก็บ หรือใครจะสมัครเป็นหลวงเป็นน้อยเป็นลับ เป็นเก็บของใคร ก็ขอให้เป็นเมียจริง ๆ ก็แล้วกัน

ภาษาไทยของเรา คำว่าเมียนั้น ถ้าจะพูดให้เป็นศัพท์ก็ว่า *ภริยา* หรือ *ภรรยา* แปลได้อีกชั้นหนึ่งว่า

หญิงที่ชายพึงเลี้ยง ซึ่งมีความหมายว่า หน้าที่ในการเลี้ยงเมียนี้เป็นของชาย แต่ต่อมาความหมายก็กลาย ๆ ไป เป็นต่างคนต่างช่วยกันทำมาหาเลี้ยงตน ร่วมมือกัน เป็น *ผัวหาบเมียคอน* และมีบางรายความหมายกลับตรงกันข้ามไปเลย เป็นภริยาต้องหาเลี้ยงผัว ต้องทำงานตัวเป็นเกลียว ผัวก็เอาแต่กิน เอาแต่เที่ยว เป็นกรรมของหญิงที่ไปประสบคู่ครองเช่นนั้น จึงได้มีคำพูดเป็นทำนองเตือนว่า *ปลูกเรือนผิดคิดจนเรือนทลาย มีผัวผิดคิดจนตัวตาย* แต่ในปัจจุบันก็มีผู้แก้เสียแล้วว่า *ปลูกเรือนผิดคิดซื้อขาย มีผัวผิดคิดมีใหม่* ทั้งนี้เป็นด้วยนิยมต่างกันแต่ละบุคคล ส่วนความนิยมของกุลสตรียังคงยืนอยู่ตามแนวเดิม บางรายถึงยอมอดทนรับผลแห่งกรรมไปจนกว่าจะตายจากกัน ฉะนั้นเมื่อจะเข้ารับตำแหน่งเมียที่สังคมจะมอบให้ ก็พึงพิจารณาและศึกษาให้ละเอียดรอบคอบจริง ๆ เพราะความสดชื่นหรือความเฉาชืดของจิตใจใน การครองคู่เป็นปัจจัยสำคัญไม่น้อย การจะศึกษาเรื่องนี้

เบื้องต้น ควรรู้เรื่อง ตำแหน่ง ที่ตนจะครองเสียก่อน ว่ามีอย่างไร

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสถึง ประเภทของภรรยาไว้ ๗ ประการด้วยกัน ความข้อนี้ปรากฏในพระไตรปิฎกสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกาย ดังจะได้นำมาเสนอเพื่อประดับสติปัญญาต่อไปนี้:–

เช้าวันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงครองผ้า แล้วทรงถือบาตรเสด็จไปบ้านท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ประทับนั่งเหนืออาสนะเรียบร้อยแล้ว ทรงได้สดับเสียงเอ็ดอึงในบริเวณบ้านนั้น ก็ถามท่านเศรษฐี ทรงทราบว่าสะใภ้คนใหม่ของท่านเศรษฐีชื่อนางสุชาดาน้องของวิสาขาเป็นผู้ก่อความโกลาหลขึ้นในบ้าน ไม่เอื้อเฟื้อถ้อยคำของแม่ผัว พ่อผัว ไม่เชื่อฟังผัว ไม่เคารพแม้พระผู้ทรงพระภาคเจ้า ขณะที่ท่านเศรษฐีกราบทูลให้ทรงทราบนั้น นางสุชาดาก็มาอยู่ใกล้ เพื่อจะฟังว่าพ่อผัวฟ้องพระพุทธองค์อย่างไร ดังนั้นเมื่อพระพุทธองค์ทราบแล้วก็ตรัส

เรียกนางว่า "มานี่ซิ สุชาดา" นางก็เข้าไปเฝ้าตามพระดำรัส พระองค์ตรัสกับนางว่า "*สุชาดา ภรรยาของชายมี ๗ ประเภท คือ ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต ๑ ภรรยาเสมอด้วยโจร ๑ ภรรยาเสมอด้วยเจ้านาย ๑ ภรรยาเสมอด้วยมารดา ๑ ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว ๑ ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ๑ ภรรยาเสมอด้วยทาสี ๑ สุชาดาจะเป็นภรรยาประเภทใด ใน ๗ ประเภทเหล่านี้*"

นางสุชาดากราบทูลว่า "ข้าพระองค์ไม่สามารถจะทราบความหมายโดยพิสดารได้ พระเจ้าข้า พระภาษิตของพระองค์ตรัสย่อ ๆ ขอได้ทรงพระกรุณาขยายความให้ข้าพระองค์ฟัง พอที่จะทราบความหมายเถิด พระ-เจ้าข้า"

พระพุทธองค์ทรงขยายความของภรรยาทั้ง ๗ ประเภทนั้นโดยพิสดาร เพื่อประทานเป็นพระโอวาทแก่นางสุชาดาความว่า

๑. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ มีจิตใจร้ายกาจ ชอบอ่อนไหวไปในการที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล

ไม่รักในชายอื่น ดูหมิ่นผัวของตนเอง ถูกไถ่มาด้วยทรัพย์ ยังไม่วายที่จะคิดฆ่าผัวนั้นเสีย ภรรยาอย่างนี้เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งผู้ฆ่า เป็นทั้งภรรยา ดังนี้

๒. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ เมื่อสามีทำงาน จะเป็นใช้ศิลปะประกอบอาชีพ หรือค้าขาย หรือกสิกรรม ได้ทรัพย์มามอบให้แล้ว ก็มุ่งที่จะยักยอกทรัพย์แม้จะน้อยนั้นเสีย ภรรยานั้นเรียกทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งโจร เป็นทั้งภรรยา

๓. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ ไม่ปราถนาจะทำการงาน เกียจคร้าน กินจุ พูดจาหยาบคาย เป็นหญิงดุร้าย กล่าวถ้อยคำล้วนแต่ชั่ว ๆ กดขี่ผัวให้ทำงานเลี้ยงตน ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งเจ้านาย เป็นทั้งภรรยา

๔. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ มีจิตใจอ่อนไหวไปตามที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลอยู่ทุกเมื่อ คอยดูแลผัวเหมือนอย่างมารดาถนอมเลี้ยงบุตร รักษาทรัพย์

สมบัติที่ผัวมอบให้ไว้นั้นเป็นอันดี ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งมารดา เป็นทั้งภรรยา

๕. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ มีความเคารพในสามีของตนเหมือนน้องสาวเคารพพี่ชาย เป็นหญิงมีความละอายฝังอยู่ในใจ ประพฤติคล้อยตามอำนาจของผัว ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งน้องสาว เป็นทั้งภรรยา

๖. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ ยามเห็นสามีแล้วชื่นบานบันเทิงยิ้มแย้มต้อนรับ เหมือนเพื่อนพบเพื่อนผู้จากไปไกลเสียนาน พอเห็นหน้ากันก็ชื่นบานต่อกัน เป็นหญิงมีสกุลมีศีล มีประติวัตร คือเอาใจใส่ต่อผัวเหมือนเทพเจ้าประจำชีพ ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งเพื่อน เป็นทั้งภรรยา

๗. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้ คือ ถูกขู่ตะคอกจะฆ่า จะตี ก็ไม่มีจิตโกรธ ไม่คิดมุ่งร้าย ย่อมอดกลั้นต่อสามี ไม่มักโกรธ คล้อยตามอำนาจสามี ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งทาสี เป็นทั้งภรรยา

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสอธิบายลักษณะ และอัธยาศัยของภรรยา ๗ ประเภทแล้ว ได้ตรัสถึงคุณและโทษของภรรยาทั้ง ๗ ประเภทนั้นว่า

"ภรรยานางใดในโลกนี้ ที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า นางเพชฌฆาต นางโจร และนางเจ้า ภรรยานั้นกล่าวกันว่าเป็นชนิดทุศีล หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อต่อใคร นางพวกนั้นตายไปแล้ว ย่อมพากันไปสู่นรก

ภรรยานางใดที่เรียกกันทั่วไปว่า มารดา น้องสาว เพื่อน และทาสี ภรรยาเหล่านั้นล้วนมีจิตใจตั้งมั่นในศีล สำรวมตนได้มั่นคง ตายแล้วย่อมไปสู่สุคติ"

ครั้นตรัสถึงผลที่ภรรยาเหล่านั้นได้ประสบแล้วตรัสถามว่า "สุชาดา ภรรยาของบุรุษมี ๗ ประเภทเหล่านี้แล เธอจะเป็นภรรยาประเภทใด"

นางสุชาดากราบทูลว่า "ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นภรรยาเสมอด้วยทาสีของสามีเถิด พระเจ้าข้า"

ประเภทของภรรยาที่ปรากฏตามพระคัมภีร์ ทางพระศาสนามี ๗ ประเภท ด้วยกัน ดังที่นำมาเสนอไว้แล้วนั้น เพื่อเป็นแนวทางศึกษาของท่านผู้สนใจใคร่ทราบ แต่ละประเภทนั้นมีรายละเอียด และพฤติการณ์รับรองปรากฏอยู่แม้ในปัจจุบัน แม้พระพุทธดำรัสจะตรัสอธิบายเป็นเพียงใจความสั้น ๆ ก็เชื่อว่าจะเป็นแนวทางต่อคิดต่ออ่านได้กว้างขวาง เป็นหนทางแห่งการเทียบเคียงได้เป็นอย่างดี จะไม่ขอพูดรายละเอียดให้เยิ่นเย้อต่อไป

ในคัมภีร์ทางพระศาสนานั้น เรื่อง ชายดี ชายชั่ว มีหลักเกณฑ์ที่ควรพิจารณาเป็นอันมาก ในบางแห่งแสดงเป็นบุคคลาธิษฐาน เช่นเรื่อง สิริกาฬกัณณิชาดก แสดงถึงชายที่นางกาฬกัณณีพอใจรักใคร่ ว่าเป็นชายชั่ว ตรงกันข้ามกับชายที่เจ้าแม่ศรีรักใคร่ เป็นชายดี เรื่องนี้น่าศึกษาจริง ๆ ขอนำมาเล่าไว้ย่อ ๆ ดังต่อไปนี้

เทพธิดา ๒ นาง นางหนึ่งชื่อ นาง*กาลี* หรือ *กาลกัณณี* เป็นธิดาของท้าววิรูปักษ์ โลกบาลทิศตะวันตก นางหนึ่ง

ชื่อ *ศรี* หรือ *ลักษมี* เป็นธิดาของท้าวธตรฐโลกบาลทิศตะวันออก ทั้งคู่พร้อมด้วยบริวารไปอาบน้ำที่สระอโนดาต ต่างก็เถียงกันในเรื่องใครควรจะได้อาบก่อนและหลัง ไม่สามารถจะตกลงกันเองได้ จึงพากันไปหาเทพเจ้าผู้ใหญ่ให้ตัดสิน จนกระทั่งถึงพระอินทร์ พระอินทร์ก็ไม่อาจจะตัดสินได้ น่าจะเป็นเพราะพระอินทร์คงจะเกรงใจท้าววิรูปักษ์และท้าวธตรฐ ซึ่งเป็นบริวารของพระองค์ เพราะต่างก็มีอิทธิพลคนละด้านโลกทั้งคู่ จะตัดสินให้ธิดาของใครอาบได้ก่อน อีกฝ่ายหนึ่งก็จะท้วงหรือขัดเคืองได้ รู้สึกว่าจะเป็นการลูบหน้าปะจมูกอยู่เหมือนกัน พระอินทร์จึงบอกทั้ง ๒ นาง ว่าผู้ที่ชี้ขาดในเรื่องนี้เป็นมนุษย์ชาวเมืองพาราณสี ชื่อสุจิบริวารเป็นเศรษฐี ที่บ้านของเขาจัดที่นอนไว้ที่หนึ่ง จงไปหาเขาถ้าเขาให้คนใดนอนบนที่นอนพิเศษของเขาได้ คนนั้นมีสิทธิที่จะได้อาบน้ำในสระอโนดาตก่อน

เจ้าแม่กาลีฟังเทพดำรัสเช่นนั้น ก็ไม่รอช้า รีบเหาะจากสวรรค์ลงสู่โลกมนุษย์ตรงไปบ้านท่านสุจิบริวารในเมือง

พาราณสีทันที พอถึงก็แสดงตนให้ปรากฏในอากาศให้ท่านเศรษฐีได้เห็นพร้อมกับกล่าวคำขอนอนบนที่นอนพิเศษ ท่านเศรษฐีขอให้ตอบปัญหาสักข้อหนึ่งก่อนแล้วถามว่า "ผู้ชายที่นางชอบนั้น เป็นคนอย่างไร"

เจ้าแม่กาลีตอบว่า "ฉันชอบผู้ชายที่เก่ง ห้าวหาญไม่ต้องการก้มหัวให้ใคร ใครมีบุญคุณแก่ตนมา ก็พยายามหาทางเนรคุณไว้เสมอ ไม่ยอมให้ใครเหนือกว่า ยกตนเทียมผู้ที่สูงกว่าอยู่ตลอดกาล ใครจะดีกว่าเขาไม่ได้จะต้องหาหนทางปัดแข้งปัดขา เอาดีของผู้นั้นมาเป็นของตนให้จงได้ เป็นคนเห็นแก่ตัวจัด ไม่เอื้อเฟื้อใครชอบโอ้อวดคุยโต ได้สิ่งใด ๆ มาแล้วต้องคิดทำลายเสียคนเช่นนี้ฉันชอบ ฉันรักเขา

ชายที่ฉันรักกว่าชายคนก่อน คือชายที่เอะอะฉุนเฉียว พูดจาโอหัง ก้าวร้าว ลงได้โกรธใครแล้วเป็นผูกใจเจ็บจนตายจากทีเดียว ชอบยุแยงตะแคงแซะให้คนแตกร้าวกัน สนุกสนานชื่นบานในเมื่อเห็นใครแตกร้าวกัน

พูดถ้อยคำกระด้างหยาบคาย คนอย่างนี้ละฉันรักยิ่งกว่าคนก่อนเสียอีก

ชายอันเป็นยอดรักสุดที่รักของฉัน คือคนที่ชอบผัดเพี้ยนเวลา อะไรที่ควรจะทำให้เสร็จในวันนี้ ขอเลื่อนไปทำพรุ่งนี้ ประโยชน์ของตนอยู่ที่ไหน ไม่จำเป็นต้องรู้ ไม่ต้องการให้ใครมาตักเตือนว่ากล่าวเป็นอันขาด ถึงใครจะวิเศษกว่าเขาเพียงใดก็ดูหมิ่น ไม่เห็นเป็นสำคัญ เป็นคนไม่ทำอะไร พอใจในการเล่นตลอดกาล มีอัธยาศัยทำลายเพื่อน คบหาสมาคมกับใครก็ต้องหาทางหักหลังเสียให้จงได้ ถ้าฉันได้เช่นนี้แล้วหัวใจของฉันจะไม่มีช่องว่างสำหรับนึกถึงชายคนอื่น ๆ เลย เขาจะเป็นยอดรักของฉันตลอดกาล"

ท่านเศรษฐีได้ฟังคารมของเจ้าแม่กาลีแล้ว เหลือที่จะทนทาน จึงขับไล่นางไป ไม่ยอมให้นางนอนเหนือที่นอนพิเศษของตน

เรื่องราวในตอนนี้ แสดงถึงลักษณะหลายประการของชายที่เป็นที่ชอบใจของเจ้าแม่กาลี ถ้าจะคัดใจความ

ออกมาก็มิใช่อื่นเลย เป็นตอนที่แสดงถึงชายชั่วว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง สมมุติตนเป็นเศรษฐีสุจิบริวารสักหน่อยแล้ว ก็สมมุติดวงใจเป็นที่นอนสำรับความรักของชาย ถ้ามีผู้ชายต้องลักษณะที่เป็นที่ชื่นชอบของเจ้าแม่กาลีจะยอมรับหรือไม่ ก็เชิญพิจารณาตามสมควร

เมื่อท่านสุจิบริวารไล่ตะเพิดเจ้าแม่กาลีเปิดไปแล้วสักครู่หนึ่ง ก็มีแสงสว่างพรายแพรวฉายเข้ามาในห้องที่อยู่ของท่านเศรษฐี พร้อมปรากฏภาพเจ้าแม่ลักษมีซึ่งมีรูปโฉมสวยงามขาวผุดผ่องลอยอยู่ในอากาศ เอ่ยว่า "ข้าแต่ท่านเศรษฐี ผู้มีใจกว้างขวางกรุณาอนุญาตให้ดิฉันนอนเหนือที่นอนพิเศษของท่านสักคืนหนึ่งเถิดค่ะ"

ท่านเศรษฐีตั้งคำถามเช่นเดียวกับถามเจ้าแม่กาลี เจ้าแม่ลักษมีตอบว่า

"ชายใดมีความขยันขันแข็งในการทำงาน ไม่คำนึงถึงหนาวร้อน และหิวกระหาย มุ่งหวังที่จะกระทำการงานของตนให้เสร็จลุล่วงไป มีความแข็งแรงอดทนต่อความ

ลำบากตรากตรำ ไม่ปล่อยให้ประโยชน์ที่ผ่านมาตามกาลเวลาเสื่อมเสียไป ประโยชน์อันใด จะผ่านเข้ามาเขาก็สามารถยึดประโยชน์อันนั้นไว้ได้เสมอ ชายเช่นนี้ ดิฉันชอบค่ะ ดิฉันจะจอดใจอยู่ในเขาทีเดียวค่ะ

ชายใดไม่ขี้โกรธ ไม่เป็นคนใจน้อย ใจชื้น ใจเย็น มีเมตตาจิต คิดหวังดีต่อคนทุกคน มีอัธยาศัยกว้างขวาง ไม่ตระหนี่ ยินดีในการเสียสละ สุภาพเรียบร้อย ไม่พูดจาโอ้อวด ซื่อตรง พอใจในการสงเคราะห์ผู้อื่น ยินดีที่จะเป็นมิตรกับคนทุกคน พูดจาอ่อนหวาน แม้จะเป็นใหญ่โตก็ไม่ลำพองผยองหยิ่ง คงประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่ควรเคารพนบนอบ ชายเช่นนี้ดิฉันจะทุ่มเทความรักให้แก่เขาอย่างไม่ขาดสายเหมือนกระแสคลื่นซัดสาดสู่หาดทรายชั่วนิรันดรทีเดียวค่ะ

ชายใดมีอัธยาศัยประณีต คิดทำประโยชน์สงเคราะห์ไม่เลือกหน้าว่าใครจะเป็นมิตรหรือเป็นศัตรู จะเคยเป็นคนทำประโยชน์ให้ หรือเคยใส่ร้ายป้ายสีให้ก็ตามที คงได้รับความสงเคราะห์เสมอกัน เท่าเทียมกัน และเขาไม่เคย

กล่าวคำหยาบคายในเวลาไหน ๆ ในสถานที่ใด ๆ เลย ชายเช่นนี้ดิฉันจะมอบตัวเป็นของเขา ทั้งเวลาที่เขามีชีวิตอยู่ และแม้ว่าเขาจะตายไปแล้ว ดิฉันก็ยังเป็นของเขาอยู่ค่ะ"

เจ้าแม่ศรีหรือเจ้าแม่ลักษมีบอกถึงลักษณะ และอัธยาศัยของชายแก่ท่านเศรษฐีแล้ว ได้ย้ำความต่อไปถึงบุคคลที่เจ้าแม่จะทอดทิ้งไปทันทีว่า "ชายใดก็ตามประพฤติตน ตามที่กล่าวมา พอได้ดีมีหน้า มีตามี ยศศักดิ์อัครฐานขึ้น มัวเมาไปในยศศักดิ์อัครฐานของตน ละเลยความประพฤตินั้น ๆ เสีย หวนมาประพฤติในทางผิด ในทางทุจริต คนชนิดนี้ปัญญาน้อย โง่เขลา ยอมตนเป็นทาสของความชั่วความผิด ดิฉันจะทิ้งเขาทันที เหมือนคนที่รักความสะอาดเกลียดหลุมขี้ฉะนั้นเทียว

"คนเราจะมีสง่าราศีหรือไม่ ตนเองกระทำให้แก่ตน จะมีสง่าราศีก็เพราะการกระทำของตน จะไม่มีสง่าราศีก็เพราะการกระทำของตน คนอื่นจะกระทำให้คนอื่นมีสง่าราศี หรือไม่มีสง่าราศี ไม่ได้เลย"

ท่านเศรษฐีสุจิบริวาร ฟังถ้อยแถลงของเจ้าแม่ศรีแล้ว ชื่นชมยินดีเป็นที่สุด เชื้อเชิญเจ้าแม่ให้นอนเหนือที่นอนพิเศษของตนทันที ตั้งแต่นั้นมาที่นอนจึงมี *ศรี* นำหน้าว่า *ศรีไสยา* บางทีก็เรียก ว่า ศรีเฉย ๆ หมายความว่า เป็นที่นอนของเจ้าแม่ศรี

เค้าเรื่องในตอนนี้ แสดงถึงลักษณะของคนดีนั่นเอง เจ้าแม่ศรีโปรดปรานชายเช่นใด ชายเช่นนั้นก็คนดีนั่นแหละ ผู้ชายที่ดีนั้น เจ้าแม่ศรีจะสิงสถิตอยู่ตลอดไปทั้งเป็นอยู่ ทั้งตายแล้วทีเดียว พิจารณาดูกุลสมบัติอย่างที่เจ้าแม่ระบุไว้นั้น ๆ ก็อาจทราบได้ ตามถ้อยแถลงของเจ้าแม่ศรีนั้นประกาศถึงชาย ๓ ประเภทด้วย คือ ดี ดีมาก และ ดีที่สุด ชายคนแรกอยู่ในเกณฑ์ดี คนที่ ๒ ดีมาก คนสุดท้าย ดีที่สุด ตามแต่จะเลือกดู แต่คนสุดท้ายที่ว่าดีที่สุดนั้น อาจจะไม่ค่อยถูกใจอยู่สักหน่วย มีเยี่ยงอย่างที่ไหนเขาคอยคิดร้าย เขาเคยให้ร้าย ก็ยังจะไปหวังดีกับเขาอยู่อีก เป็นคนพิลึกอยู่ ถ้ากลับความคิดเสียใหม่ว่า

คนที่เป็นศัตรู ก็เพราะเราคิดว่าเขาเป็นศัตรู ถ้าเราไม่คิดว่าเขาเป็นศัตรู เขาก็ไม่ใช่เป็นศัตรู เมื่อศัตรูไม่ใช่ศัตรูแล้วเราก็ไม่มีศัตรู ความรู้สึกที่ว่าเราเป็นผู้ปราศจากศัตรูนั้น เป็นความรู้สึกที่ดี เป็นความรู้สึกที่ก่อให้เกิดความเย็นใจ สบายใจ ไม่ร้อนใจ เมื่อคิดได้ดังนี้แล้วก็คงจะคิดต่อไปว่า ศัตรูแท้ ๆ เขายังคิดหวังดีด้วยเต็มใจ ถ้าเป็นคนรักของเขาแล้ว เขาจะดีต่อเพียงไหน ฉะนั้นชายคนที่ ๓ นี้เจ้าแม่จึงบอกว่า "*ดิฉันจะมอบตัวเป็นของเขา ทั้งเวลาที่เขามีชีวิตอยู่ และแม้ว่าเขาจะตายไปแล้ว ดิฉันก็ยังเป็นของเขาอยู่*"

การพิจารณาคัดเลือกชายนั้น ถ้าเพ่งตามคติทางพระศาสนา เรื่องกาฬกัณณีและศรี ดังที่นำมาเสนอนี้แล้ว ก็เห็นได้ชัด ๆ ว่า ที่ว่าชั่วนั้นเป็นอย่างไร และที่ว่าดีนั้นเป็นอย่างไร ไม่ต้องไปหาโหราจารย์ให้ทำนายทักว่า ลัคนาต้องกันหรือไม่ เป็นศรีหรือเป็นกาฬกัณณีต่อกันอย่างไร ดังนี้ก็ได้ ขอแต่ว่าอย่าเพิ่งไปรักเขาเสียก่อนเท่านั้นแหละ ถ้าไปรักเสียก่อนแล้ว ก็หมายความว่า

มีหัวใจเป็นอิสระแต่เพียงครึ่งเดียวเท่านั้น อาจจะมากไปเสียด้วยซ้ำ ดูเหมือนจะหมดอิสระเอาเลยทีเดียว

เรื่องของผู้ชายนั้น แม้จะดีตามทัศนะของผู้หญิงซึ่งประสงค์จะร่วมชีวิตแล้วก็ตาม ก็พึงทราบไว้ด้วยว่า มิใช่จะเป็นผู้หมดกิเลส ถ้าหมดกิเลสแล้ว ก็จะไม่มาวอนขอความรัก ขอให้หญิงตกลงและรักใคร่เลย แต่เพราะยังมีกิเลสอยู่จึงได้มาวิงวอน หรือมามีคู่ร่วมชีวิต เมื่อได้ทราบเช่นนี้แล้ว จะได้ไม่ต้องเสียใจภายหลังว่า เลือกแล้วยังผิดได้ เพราะผู้มีสันดานเจือกิเลสนั้น อาจมีพฤติกรรมบางประการที่กระทำไปด้วยอำนาจกิเลส หรือตามอารมณ์รักชังของตน ๆ มีขุ่นเคืองฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดเป็นต้น คติโบราณท่านจึงสอนให้หญิงเป็นน้ำ เช่นท่านสุนทรภู่ประพันธ์ไว้ในสุภาษิตสอนหญิงว่า "เขาเป็นไฟเราเป็นหน้าน้ำคอยพร่ำพรม" ซึ่งมีความหมายว่า ยามเขาเกิดอารมณ์ขุ่นเคืองขึ้น ก็ให้หญิงเป็นน้ำคือเย็นเข้าไว้ อย่าพลอยร้อนไปด้วย ที่ว่า *คอยพร่ำพรม* นั้น

หมายความว่าถึงจะเป็นน้ำ ก็อย่าราดลงไปทันทีทันใด เพราะการราดน้ำลงไปที่ไฟครั้งเดียวมาก ๆ นั้น ทำให้เกิดปฏิกิริยาได้คือเสียง *ฟู่* ฉะนั้นจึงต้องพรำพรม ค่อย ๆ พรมจนกว่าจะดับสนิท เห็นดับสนิธแล้วอย่าไปฟื้นขึ้นอีก ต้องปล่อยให้ลืมไปเลยทีเดียว

วิสัยชายหรือบางทีก็เรียกกันว่า สัญชาติผู้ชาย สันดานผู้ชาย หรืออะไรอื่นทำนองนี้ กล่าวกันไว้หลายสถาน ด้วยข้อเปรียบต่าง ๆ กัน เช่นมีบทเพลงยุคใหม่เคยได้ยินบทหนึ่ง ขึ้นต้นว่า "ชาติผู้ชายไก่อ่อน" จะหมายความว่าอย่างไร ทำไมถึงได้ว่าชาติผู้ชายไก่อ่อน จะหมายถึงชายทั้งหมดเป็นไก่อ่อน หรือจะหมายถึงชนิดของชายที่จัดอยู่ในจำพวกไก่อ่อน ก็ยากที่จะสันนิษฐาน แต่อย่างไรก็ตามเรื่องของชายนั้นอ่อนจริง ๆ ในด้านความกล้าหาญก็เป็นรองเสียแล้ว โบราณจึงกล่าวไว้เป็นคำพรว่า "*แรงเหมือนมด อดเหมือนแร้ง ไวเหมือนกา กล้าเหมือนสตรี*" แม้ในทางพระศาสนาก็มีธรรมภาษิต

รับรองว่า " พลาติพลมิตฺถิโย กำลังล้ำกำลังคือสตรีทั้งหลาย" และยังมีพระพุทธดำรัสตรัสถึงอาการที่หญิงจะยึดเหนี่ยวชายด้วยอิริยาบถต่าง ๆ และอาการต่าง ๆ เดินก็ยึดครองใจบุรุษได้ ยืน นั่ง นอน หัวเราะ พูด ร้องเพลง ร้องไห้ แม้ที่สุดตายแล้วก็ยึดครองใจบุรุษได้ ด้วยเหตุเช่นนี้จะว่าชายเป็นไก่อ่อนก็ได้ ตามประวัติ-ศาสตร์ ก็ปรากฏว่านะโปเลียนผู้พิชิตนักรบในสมรภูมิได้มาก แต่ก็ไม่สามารถไล่หมาของพระนางโยเซพีนออกจากวังได้ ก็ชวนให้คิดอยู่เหมือนกันว่า *ชาติผู้ชายไก่อ่อน* น่ามีเหตุผลอยู่ไม่น้อยทีเดียว

บางทีก็ว่า "*ผู้ชายเปรียบเหมือนแมว*" การเปรียบผู้ชายเหมือนแมว เห็นจะไม่ใช่คติของไทย นัยว่าเป็นคติของฝรั่ง ไทยเราเห็นจะไม่ยอมเปรียบ เพราะคงไม่มีใครยอมเป็นแมว ทั้งพฤติกรรมของแมวก็ไม่เป็นนิยมนัก ยามที่ยังไม่มีจิ้งจกหรือหนูให้จับ ก็เรียบร้อยไม่มีกิริยาอาการซุ่มซ่าม แต่พอเห็นจิ้งจกเห็นหนูเข้าแล้ว เกิด

ซุ่มซ่ามขึ้นมาทันที โจนใส่สิ่งที่มันต้องการโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายใด ๆ ทั้งสิ้น พฤติกรรมของแมวเป็นเช่นนี้ คติทางไทยจึงไม่ยอมเปรียบ แต่ที่ฝรั่งเปรียบนั้นก็เปรียบเฉพาะในด้านการเลี้ยงดู คือว่า แมวนั้น ถ้าเจ้าของเลี้ยงดี ให้กินดี ให้นอนดี แมวจะอยู่ใกล้ ๆ เจ้าของเคลียเคล้าอยู่กับเจ้าของไม่ยอมห่างทีเดียว แมวฝรั่งกับแมวไทยเห็นจะต่างกันตรงที่แมวฝรั่งไม่มีหง่าว ส่วนแมวไทยมีหง่าว ตอนที่มันหง่าวนี้ แม้จะเลี้ยงดูมันพิเศษปานใด มันจะไม่ยอมอยู่กับเจ้าของเป็นอันขาด ตอนแรกจะหายไปวันหนึ่งสองวัน แล้วก็กลับมาอยู่บ้านวันหนึ่งสองวัน นาน ๆ เข้าก็ทิ้งระยะห่างนาน ๆ วัน ในที่สุดก็หายไปเลย แมวไทยเป็นเช่นนี้ เลี้ยงดี ให้กินดี ให้นอนดี ก็ยังไม่พึ่งหง่าว

คติของไทยที่กล่าวถึงวิสัยชายปรากฏว่า เปรียบเหมือนช้างสาร จะเป็นที่ไหนก็จำไม่ได้ ที่จำได้ก็แต่บทที่เปรียบนั้นมีว่า

"วิสัยชายคล้ายคชสาร ถ้าหมอควาญรู้ที่ดีขยัน
แต่ว่าบางยกตกน้ำมัน ต้องรู้จักผ่อนผันจึงเป็นเพลง"

ที่เปรียบชายเหมือนช้างสาร เป็นการเปรียบที่เข้าที ไม่น้อย ถ้าชายเป็นช้าง หญิงก็เป็นควาญ ช้างนั้นยามปกติก็ไม่มีพิษสงอะไร ยามตกน้ำมันต้องระมัดระวัง ต้องรู้วิธีบังคับกันเป็นพิเศษ จึงจะเอาไว้อยู่ ถ้าไม่เข้าใจวิธีผ่อนผัน เป็นอันตรายหนักทีเดียว วิสัยชายก็ทำนองเดียวกัน มีตกน้ำมันเป็นบางคราว ต้องรู้จักวิธีผ่อนผันถึงจะเหนี่ยวรั้งไว้ได้

เรื่องปลีกย่อยที่นำมาเสนอนี้ เห็นว่าพอจะเป็นแนวทางให้ได้พิจารณาสำหรับหญิงที่คิดจะรับตำแหน่งเมีย หรือแม้ที่กำลังครองตำแหน่งอยู่แล้ว ได้บ้างไม่มากก็น้อย

เมื่อผัว ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อเมียด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ไม่บกพร่องแล้ว เมียก็พึงสนองตอบด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของเมีย มิให้บกพร่องเช่นเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่นั้นได้กล่าวมาแล้วว่า เป็นเรื่องที่จะ

หลีกเลี่ยงไม่ได้ การหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติหน้าที่ก็เหมือนกับการครองตำแหน่งที่ไม่ยอมทำงานเหมือนกัน ฉะนั้นเมื่อครองตำแหน่งเมีย ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ของเมียอย่าให้บกพร่อง หน้าที่ของเมียนั้นตามที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสิงคาลมาณพมี ๕ สถานคือ *จัดแจงการงานดี* ๑ *สงเคราะห์คนข้างเคียงผัวดี* ๑ *ไม่ประพฤตินอกใจ* ๑ *รักษาทรัพย์ที่สามีนำมามอบให้ไว้* ๑ *ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง* ๑ จะได้ขยายความไปพอสมรูป

หน้าที่แรกของเมีย คือ *จัดแจงการงานดี* นั้น มีอธิบายว่า เมียเป็นตำแหน่งใหญ่ในบ้านเรือน เรียกกันว่าแม่บ้านแม่เรือน เป็นคนทำงานเกี่ยวกับการบ้านการเรือน การงานในบ้านเรือนนั้น ก็คือเรื่องกินเรื่องอยู่เป็นสำคัญ ฉะนั้นการจัดแจงการงานในที่นี้ จึงหมายถึงการจัดแจงการกินการอยู่ให้ดี ที่เรียกว่าจัดแจงนั้นหมายความเป็นสองนัยคือ *จัดด้วย แจงด้วย* จัดหมายความว่า ตกแต่งทำให้เรียบร้อย แจงหมายความว่า

แบ่งสันปันส่วนของการงานที่จะจัดให้ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะงานในหน้าที่แม่บ้านแม่เรือนนั้น ควรจะเป็นรากฐานแม้ของการงานอันเป็นอาชีพที่ผัวจะเป็นผู้กระทำ คติของไทยแต่ก่อนท่านก็สอนไว้ว่า

แม่เรือนเสมือนหนึ่งรากแก้ว
รากขาดแล้วกิ่งใบไม่ไพศาล
เรือนสามน้ำสี่อย่าขี้คร้าน
กิจในบ้านเป็นสมบัติของสตรี

ดังนี้แสดงว่า การบ้านการเรือนนั้นเป็นงานรากฐานแห่งงานทั้งหลายทีเดียว และยังได้จำแนกเรือนออกเป็นสาม ที่ว่าเรือน ๓ ตามความหมายนั้นว่า ควรจะกำหนดเรือนที่มีกิจการอันแม่เรือนจะต้องกระทำ คือ *กายเคหะ* เรือนคือร่างกาย ๑ *อาศัยเคหะ* เรือนคือที่อยู่อาศัย ๑ และ *กุลเคหะ* เรือนคือครอบครัว ๑

กิจการที่ต้องปฏิบัติต่อเรือน ๓ นั้น แม่เรือนคือเมียจะต้องจัดให้เรียบร้อยและแจงให้ถูกต้อง เรือนคือ

ร่างกาย หมายถึงทั้งร่างกายของตนเองก็ต้องพิจารณาในด้าน สุขภาพ การตกแต่ง ตลอดถึงเครื่องแต่งกาย บางรายก็ไม่คำนึงถึงสุขภาพของตน ทำแต่งานง่วนไป เป็นอะไรก็ไม่เห็นสำคัญ ไม่ควรอดก็อด ไม่ควรกลั้นก็กลั้น ในที่สุดก็ล้มหมอนนอนเสื่อ เป็นเรื่องใหญ่ตัดทอนกำลังวังชาลง การตกแต่งร่างกายก็เช่นเดียวกัน ในตอนที่ยังไม่มีผัวยังไม่มีลูก ปกปิดมิดชิดไม่ให้ผู้อื่นเห็นส่วนที่ควรปกปิด แต่พอมีลูกมีผัวแล้วไม่เห็นสำคัญ ปล่อยอกเปลือยเปล่าเสียแล้ว เครื่องแต่งกาย ก็เช่นเดียวกันจัดแต่งพอเหมาะพอสมกับฐานะของตน มีแล้วเป็นตู้ ๆ ยังรบจะซื้อใหม่ เพราะไม่พอใจจะใช้ซ้ำ หรือที่มีอยู่ไม่เหมือนกับคนอื่นเขา เช่นนี้ก็หนักเกินไป นอกจากร่างกายของตนก็ร่างกายของผัว เครื่องแต่กายของผัว คงดูแลจัดแจงให้เรียบร้อย อะไรควรอยู่ไหน จะใช้ในเวลาไหน มิใช่ว่าจะอาบน้ำสักที ก็ต้องเที่ยวหาผ้าขาวม้าให้วุ่นไป

จะไปทำงานจะสวมรองเท้าอยู่แล้ว ยังหาถุงเท้าไม่พบ เป็นต้น ซึ่งไม่น่าชื่นใจเลย

เรือนที่อยู่อาศัย ก็จัดแจงดูแลให้เหมาะสมเป็นระเบียบเรียบร้อย ที่หลับที่นอน ที่กิน ตลอดถึงเครื่องใช้ในบ้านเรือน เก็บไว้เป็นที่เป็นทาง หยิบง่าย หายรู้ดูงาม เป็นหลักการของการจัดทั่ว ๆ ไป ถ้าไม่จัดแจงให้ดีแล้ว เวลาใช้แต่ละทีก็ตะโกนกันจ้าละหวั่นทีเดียว บางทีตะโกนแล้วก็ยังไม่ได้ของที่ต้องการ ผ้าผ่อนเก่าขาดควรปะควรเย็บ ควรเก็บก็ทำตามควร อย่าให้เป็นว่า *"ผ้าขาดก็ไม่ปรารถนาเย็บไม่รู้จักเก็บทิ้งวางไว้กลางเรือน"*

เรือนคือครอบครัว หมายถึงผู้ที่อยู่ร่วมบ้านร่วมเรือน ในฐานะเป็นญาติทั้งของตน ของผัว จัดให้สมควร แบ่งให้ถูก ปฏิบัติอย่าให้เดือดร้อนถึงตนถึงผัว

การทำงานบ้านเรือนนั้น เป็นงานหนักไม่น้อยเหมือนกัน เพราะต้องทำอยู่จำเจน่าเบื่อหน่าย แต่ถ้าการทำด้วยมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่แล้ว ก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เมื่อ

มีเรือน ๓ ก็ควรจะมีน้ำ ๔ ไว้หล่อเลี้ยงการงานในเหย้าเรือน ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย คือ

๑. *น้ำภักดีจงรักสัตย์ซื่อ*

๒. *น้ำแรงร่วมมือทำกิจ*

๓. *น้ำคำฉ่ำหวานสมานมิตร*

๔. *น้ำจิตเมตตาอารี*

ทำงานด้วยใจมีความภักดีเป็นเบื้องหน้า ด้วยน้ำแรงของตนเต็มที่ มิได้คิดหน่ายแหนง แม้จะเหน็ดเหนื่อยก็สามารถจะร้องเพลงได้ หรือไม่แสดงอาการขุ่นข้องหมองใจให้ปรากฏออกมา แขกใครไปมาโอภาปราศรัยด้วยชื่นบานเสมอ เต็มใจกระทำทุกประการ มีจิตคิดอยู่เช่นนี้ย่อมแสดงออกเป็นกายกรรมและวจีกรรมที่เตมไปด้วยความรักน่าชื่นใจ

หน้าที่ของเมียสถานที่ ๒ คือ *สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี* คำว่า คนข้างเคียง หมายถึงคนที่เป็นญาติมิตรของผัว หรือเป็นผู้มีพระคุณในฐานะเป็นครู

เป็นอาจารย์ของผัว พ่อผัวแม่ผัว พี่น้องของผัว เพื่อนของผัว ญาติผู้ใหญ่ของผัว ครูอาจารย์ของผัว บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นผู้ที่ผัวเคยเคารพบูชานับถือรักใคร่ เมียที่ดีพึงให้ความเคารพนับถือบูชารักใคร่ เช่นเดียวกันกับผัว อย่ารังเกียจบุคคลต่าง ๆ ในยามที่บุคคลเหล่านั้นเป็นแขกมาพบปะ ก็แสดงอาการต้อนรับปราศรัยสนิทสนมเป็นอันดี ตามควรแก่ฐานะของบุคคล เป็นญาติก็ให้ความเคารพ เป็นผู้เสมอกันก็ให้ความนับถือ เป็นผู้ต่ำกว่าก็โอภาปราศรัยด้วยเมตตากรุณา อย่าให้ผัวถูกตำหนิได้ว่า "*รักเมียเสียเพื่อน*" หรือ "*รักเมียลืมแม่*" เพราะบุคคลเหล่านี้แวดล้อมผัวอยู่ ย่อมเป็นผู้ที่สามารถให้ความคุ้มครองป้องกัน ให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัวของตนได้ดี มีบางรายเห็นญาติของผัวบ่อย ๆ ก็แสดงอาการกิริยาไม่พอใจ คล้าย ๆ กับว่าญาติมากเกินไปจะมาเบียดเบียน หรือเกียจคร้านในการต้อนรับ การแสดงความรังเกียจเช่นนี้ ทำให้ผัวกับญาติห่างเหินกัน ถึงคราว

มีธุระจะไปพึ่งพาอาศัยกัน ก็ไม่สนิทใจ จะถือเอกาไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใครนั้นหาได้ไม่ เพราะเรื่องโลกนั้นมีผู้อื่นเป็นปัจจัยแน่ ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ยามตกทุกข์ได้ยาก ญาติยังนับว่าเป็นญาติอยู่ ก็พอจะพึ่งพาอาศัยกันได้

การที่คนมีญาติมากนั้น เหมือนต้นไม้ที่เกิดเป็นพุ่มหมู่ไม้แม้จะมีพายุพัดแรง ก็จะช่วยกันแบ่ง ช่วยกันต้านทานไม่ทำให้หักโค่นได้ง่าย ฉะนั้น ถ้าโดดเดี่ยวไม่นับญาติว่าเป็นญาติ ไม่เอาพี่เอาน้อง ถึงคราวตกยากก็ต้องว้าเหว่ อาจถึงความล่มจมลงไปก็ได้ เหมือนต้นไม้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว อาจถูกลมพายุพัดหักโค่นง่าย ฉะนั้น บางรายก็ไม่พอใจแม่ผัว เห็นแม่ผัวเป็นผู้ขัดขวางความรักระหว่างตนกับผัว ทั้งคอยกีดกันมิให้ผัวมองความเป็นญาติได้อย่างแท้จริง ก็เลยถือเป็นเหตุคอยจ้องจับท่าทีของแม่ผัวอยู่ตลอดกาล เรื่องลูกสะใภ้กับแม่ผัวนี้ ดูจะเป็นเรื่องที่ควรจัดไว้ในจำพวก ตั้งอยู่ชั่วกัปป์ชั่วกัลป์ เพราะแต่ก่อน ๆ ก็มีมาแล้วไม่ได้ลงกันได้เลย มีอันระหอง

ระแหงกันอยู่เสมอ มีเรื่องราวกล่าวถึงเป็นอันมาก จะขอนำมาเล่าให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง

ที่บ้านกาสิกคาม ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา แม่น้ำตอนนั้นมีจระเข้ชุมและดุร้ายมาก มีครอบครัวหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ ในครอบครัวนี้มีผัวเมียคู่หนึ่งอยู่ร่วมกับแม่ทั้งคู่ ลูกสะใภ้นั้นทีแรกก็ดี ต่อมาก็เริ่มไม่ถูกกับแม่ผัว ทั้ง ๆ ที่แม่ผัวเป็นผู้ไปสู่ขอนางมาเป็นสะใภ้ นางหาเรื่องฟ้องผัวอยู่เรื่อย ๆ ผัวก็คงเฉยเสีย ต่อมานางได้โอกาสก็บอกให้ผัวฆ่าแม่ของตนเสีย ผัวก็ท้วงว่า "การฆ่าคนเป็นเรื่องใหญ่ ฉันจะฆ่าแม่ได้อย่างไร" "ไม่เห็นจะยากอะไรเลย เวลาแกนอนหลับก็ช่วยกันหามไปทิ้งทั้งเตียงในแม่น้ำก็สิ้นเรื่อง จระเข้มันจะช่วยปกปิดการกระทำของเราได้ดีทีเดียว ตกลงนะ" ผัวได้ฟังความคิดแล้วก็คิดไปตาม ในที่สุดก็ตกลง แต่เพราะแม่ของทั้งสองนอนห้องเดียวกันได้ทำเครื่องหมายเอาเชือกผูกเท้าเตียงไว้ เมียเห็นชอบด้วยจัดการทำตามนั้น แล้วกลับมาบอกผัว

ผัวก็ให้รอจนกว่าคนจะหลับกันหมดเสียก่อน ตนเองก็ทำเป็นหลับ พอเห็นเมียหลับสนิทก็ลุกไปเปลี่ยนเครื่องหมายเสีย ปลุกเมียให้ตื่น แล้วช่วยกันหามเตียงที่มีเครื่องหมายไปทิ้งแม่น้ำ ซึ่งแทนจะเป็นแม่ผัว กลับเป็นแม่เมียไปตกเป็นเหยื่ออันโอชาของจระเข้ รุ่งเช้าเมียจึงรู้ว่าแม่ของตนถูกฆ่าเสียแล้ว เป็นเหตุให้เอะอะกะผัวว่า "แม่ของฉันถูกฆ่าไปแล้ว คราวนี้เป็นแม่ของแกละ" ผัวตกลง คราวนี้เปลี่ยนวิธีเป็นนำไปเผาในป่าช้า พอแม่ผัวหลับ เมียก็เตือนผัวให้ช่วยหามเตียงแม่ผัวไปวางเชิงตะกอน ซึ่งเตรียมไว้แต่กลางวัน แต่เดชะบุญของแม่ผัว ทั้งคู่ลืมไฟต้องกลับไปเอาไฟ ต้องไปด้วยกันอยู่ทางนี้แม่ผัวตื่นเพราะอากาศเย็นจัด เห็นตนมานอนอยู่บนกองฟอน ก็คะเณเรื่องได้ถูกต้อง จึงลงจากเตียงออกแรงลากศพที่คนเอาทิ้งใหม่ ๆ ขึ้นไปแทน ตนเองหนีไปซ่อนอยู่ในถ้ำ เผอิญเป็นที่เก็บทรัพย์ของโจร โจรมาพบก็คิดว่าผีหลอกเลยเปิดไป คู่ผัวเมียได้ไฟกลับมา ก็

เผาศพไหม้ไป รุ่งเช้าแม่ผัวกลับบ้านพร้อมด้วยทรัพย์มหาศาล พอกินกันตลอดชีวิต เมียก็ไต่ถาม แม่ผัวบอกว่าใครก็ตามถูกหามไปเผาที่ป่าช้า จะพบลาภเช่นนี้ทุกคน เมียก็อยากได้ลาภบ้าง จึงให้ผัวและแม่ผัวเอาตัวไปเผาบ้าง แม่ผัวกับผัวก็จัดการให้เรียบร้อยคือเผาเสียไหม้ไปเลย

เรื่องแม่ผัวกับลูกสะใภ้ไม่ลงรอยกัน มีมาแต่นานแล้ว เมียพึงพิจารณา พยายามอย่าให้เกิดความระหองระแหงกันได้ จะเป็นศิริมงคลแก่ชีวิตคู่ครองของตนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากแม่ผัวก็มีญาติอื่น ๆ พึงสงเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงามตลอดไป เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ อุปถัมภ์ผู้ที่ควรอุปถัมภ์ ปฏิบัติได้ดังนี้ ก็จะเป็นที่ชื่นใจของผัวยิ่งนักแล

หน้าที่ที่เมียพึงปฏิบัติต่อผัว สถานที่ ๓ คือ *ไม่นอกใจผัว* การไม่นอกใจนั้น หมายถึงไม่คำนึงถึงชายอื่นแม้ด้วยใจ มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีในผัวของตนแต่เพียงผู้เดียว ชื่นชมยินดีต่อผัว ปฏิบัติต่อผัวเสมอเป็นเทวดา

ประจำชีวิตของตน เป็นที่คุ้มครองป้องกันตน พิเคราะห์ความตามอรรถาธิบายนี้แล้ว อาจแยกองค์ประกอบสำหรับหน้าที่นี้ได้หลายประการ อาทิเช่น *ความซื่อตรงต่อผัว ความเคารพรักในผัว ความไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัว* ซึ่งมีอรรถาธิบาย ดังจะบรรยายโดยสังเขปต่อไป

ความซื่อตรงต่อผัวนั้น หมายถึงมีจิตใจจดจ่ออยู่ในผัวของตน ไม่มีความคิดที่จะแยกตนออกต่างหากจากผัว แม้จะตกระกำลำบาก ตกทุกข์ได้ยากแสนลำเค็ญ ก็ไม่มีความคิดที่จะยอมพรากจากผัวของตน คงยึดเหนี่ยวเหนียวแน่นอยู่ในผัวมั่นคง ไม่ปิดบังอำพรางการกระทำใด ๆ ของตนไว้ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความระแวงแก่ผัวได้ เป็นผู้ไม่มีลับลมคมใน ต่อหน้าอย่างไรลับหลังก็อย่างนั้น ไม่ใช่ต่อหน้าทำเป็นมิตร ลับหลังคิดเป็นศัตรู ไม่คอยจับความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อซื้อความว่า หาความพูด เป็นคนมีเหตุมีผล มิใช่แต่เอาอารมณ์ของตนเป็นใหญ่

เรื่องเช่นนี้สำคัญมาก มักก่อให้เกิดปากเสียงระหว่างกันได้ง่าย ๆ ไม่พอที่จะเป็นเรื่องก็เป็นได้ เพราะความพอใจในความคิดของตนว่าถูกต้องเสมอไป เช่นผัวบอกว่าลืมสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือลืมทำอย่างนั้นอย่างนี้ เมียก็ว่า "มัวเอาใจใส่ในหญิงคนโน้นคนนี้เสียซี่ถึงได้ลืม" ผัวปฏิเสธ เมียก็บอกว่า "อย่ามาพูดไม่เชื่อ เขารู้ดอก" แม้ผัวจะพูดอย่างไร ๆ ก็ไม่ยอมฟังเสียง คงยืนกรานอยู่เช่นนั้น หมายความว่าเหตุที่จะทำให้คนลืมนั้น มีเหตุเดียวเท่านั้น คือ ความคิดถึงหญิงอื่น ในที่สุดก็เป็นอย่างที่ท่านเปรียบไว้ว่า "เสมือนเอากระป๋องผูกหางหมาทำให้มันวิ่งไปจนตับแตกตาย" อย่างนี้ไม่ใช่พฤติกรรมของผู้ซื่อสัตย์ต่อผัว จิตใจไม่ตรงต่อผัวของตนเลย การไม่ปฏิบัติเช่นนั้นเชื่อว่ามอบความภักดีไว้ต่อผัว

ความเคารพรักต่อผัว หมายถึงมีความยำเกรงในผัว เห็นผัวเป็นบุคคลสำคัญในชีวิตของตน เกรงผัวของตนจะแหนงหน่ายคลายความรักตนลงไปเสีย จึงได้

พยายามปฏิบัติตาม และปฏิบัติต่อผัวด้วยอาการนอบน้อม ไม่ดูหมิ่นดูแคลน ไม่กระทำการใด ๆ ไม่พูดถ้อยคำใด ๆ ให้กระทบกระเทือนใจผัว ไม่ใช่เคารพรักแต่ปาก หากเคารพรักถึงใจ ปากว่าเคารพ ว่ารัก ว่าทนุถนอมเหมือนฟองไข่ในกองหิน แต่การกระทำและคำพูดล้วนดูหมิ่นถิ่นแคลน กระทบกระเทือนใจอย่างสาหัส เช่นทั้งที่พูดว่าเคารพ ไม่ต้องการจะให้กระเทือนใจ แต่ก็พูดออกมาว่าผัวของตนเป็นคนที่ไม่มีดี ทั้ง ๆ ที่ผัวของตนก็ดีแสนดีอยู่แล้ว เช่นนี้จะเรียกว่ามอบจิตใจให้แก่ผัว ก็ไม่ตรงต่อความจริง

ผู้ที่มอบจิตใจต่อผัวอย่างแน่จริง ต้องมีความหวาดสะท้านพรั่นพรึงเกรงผัวจะพรากจะจากไปเสีย จะทำตนให้เป็นหญิงหม้าย อันเป็นความเดือดร้อนของหญิงในโลกทั่วไปทีเดียว ผู้ที่ขาดความเคารพในผัวนั้น จะไม่เห็นเป็นความเดือดร้อนประการใด ๆ เลย เมื่อเขาหย่าฉันก็หาใหม่ ไม่เห็นยาก เป็นอย่างที่พูดกันว่า "เรื่องของผัว

อยู่แค่หัวบันได" หรืออย่างที่นางคนหนึ่งได้พูดไว้ในนิทานชาดกเรื่องหนึ่งว่า "อันลูกรักเหมือนผักในห่อพก ถึงหายหกหาใหม่ได้ถม *ผัวนั้นเล่าแม้ใคร่จะได้ชม เดินกินลมเล่นสักพักก็ถมไป*" ผู้นิยมคติอย่างเรื่องนี้ย่อมไม่ปลงใจในผัวของตนอย่างแน่จริงเลย ผู้ที่ปลงใจในผัวของตนอย่างแน่นอน ย่อมเห็นผัวเป็นสำคัญไม่ยอมให้พลัด-พรากจากไป *ยามตกไร้ก็ร่วมยาก ยามสมบัติมากก็ร่วมยศ* พระดำรัสของพระนางมัทรีมีอยู่บทหนึ่งว่า "แม้ว่าหญิงจะครองแผ่นดินสิ้นทั้งหมด ความเป็นหม้ายก็ยังเป็นของเดือดร้อนของนางอยู่นั่นเอง" ความเคารพยำเกรงในผัวมีอยู่ ก็หมายความว่ายังเห็นผัวเป็นบุคคลสำคัญอยู่ ไม่เป็นหญิงนอกใจผัว

ความไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัวของตน หมายถึงการเทอดทูนบูชาผัวของตน ไม่มีความคิดในการทำลายผัว ไม่เหยียบย่ำผัว อย่างหญิงบางประเภทเห็นผัวของตนเป็นคนต่ำต้อย สู้ผัวของคนอื่นเขาไม่ได้ เวลาเข้ากลุ่มละก็

นำเอาผัวออกมานินทากัน ไม่ดีตรงนั้น ไม่ดีตรงนี้ บกพร่องตรงโน้น ว่ากันเป็นเรื่องเป็นราวถึงอกถึงใจกันนัก ทั้งนี้เป็นการประกาศอยู่ในตนแล้วว่า ยังมีชายอื่นดีกว่าผัวของตน ตนยังมีความคิดที่จะเปลี่ยนใหม่อยู่เสมอ เมื่อมีความคิดที่จะเปลี่ยนอยู่แล้ว ไม่ช้าก็จะเกิดเป็นการกระทำขึ้นมา เพราะเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นการกระทำหรือเป็นคำพูดนั้นใจเป็นตัวเริ่มก่อนทั้งนั้น การประพฤติเช่นนี้ เป็นการแยกใจตนเองออกจากผัวแล้วโดยปริยาย แม้กายจะยังร่วมเรียงเคียงหมอนกับผัว แต่ใจก็เหินห่างออกไปแล้ว การไม่กระทำเช่นนั้นไม่นำเอาความคิดเช่นนั้นมาแฝงไว้ในใจย่อมเป็นทางแห่งความร่วมรักอันแท้จริง

การไม่นอกใจผัวนั้น ย่อมปรากฏด้วยองค์ประกอบคือ ความซื่อตรง ความเคารพรักด้วยจริงใจ และไม่เห็นใครดีกว่าผัวของตน สตรีผู้มีจิตใจเช่นนี้ เรียกได้ว่ามีหทัยเต็มเปี่ยมแล้ว ดวงหทัยของนางจะไม่มีช่องสำหรับชายคนที่ ๒ ตลอดกาล

หน้าที่ที่เมียพึงปฏิบัติต่อผัว สถานที่ ๔ คือ *รักษาทรัพย์ที่ผัวหามามอบให้ไว้* ทรัพย์สินที่ผัวหามาได้ด้วยประกอบการงานอันเป็นอาชีพ เป็นข้าราชการ ทำไร่ทำนา ค้าขาย หรือด้วยการฝีมือต่าง ๆ เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วผัวที่ดีจะมอบให้แก่เมียซึ่งเป็นแม่บ้านแม่เรือนและแม่ครัว ไว้จับจ่ายใช้สอยเป็นค่ากินค่าอยู่บ้าง เพื่อให้เก็บหอมรอมริบไว้บ้าง บางรายก็มอบให้เมียทั้งหมด เมื่อต้องการจะใช้ก็ขอเป็นครั้งคราว หรือขอจ่ายเป็นรายวันแล้วแต่จะตกลงกัน ที่มอบให้ทั้งหมดก็ดีเหมือนกัน เป็นการป้องกันความหวาดระแวงของเมียที่เกรงว่า ผัวจะนำไปเที่ยวแจกจ่ายรายอื่น ๆ เป็นจำพวกลับ จำพวกเก็บหรือจำพวกชั่วครั้งชั่วคราว แต่ในเวลาที่จ่ายให้ก็ควรจะคำนึงบ้างว่า ผัวเป็นผู้หา ควรจ่ายให้พอเหมาะพอควรในสมัยก่อนเคยได้ฟัง ข้าราชการชั้นอธิบดี มีสตางค์ติดกระเป๋าวันละสิบสตางค์ เพราะเมียจ่ายให้เท่านั้น ก็เล่ากันอยู่ ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ออกจะหนักไป หรือบางครั้ง

ยังมีกิจจำเป็นจะต้องใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ๆ เมื่อออกปากขอมักจะได้ยินคำถามจากผู้เก็บว่า "เอาไปทำไม" ทำให้เกิดความรู้สึกน้อยใจแก่ผัวไม่น้อยเลย เป็นคนหาแท้ ๆ แต่ไม่มีสิทธิใช้โดยโปร่งอกโปร่งใจบ้างเลย ฉะนั้นเพื่อตัดกระทู้ถามทำนองนี้เสีย จึงมีบางรายแบ่งกันเด็ดขาดไปเลย ทางบ้านก็กะงบประมาณเท่าไรจะพอ ทางผัวก็กะว่าเท่าไรจะพอ ภายในกำหนดเวลา เช่นข้าราชการก็เดือนหนึ่ง เป็นอันหมดปัญหาไปได้

ทรัพย์ที่ผัวที่นำมามอบให้นั้น เมียก็เป็นผู้เก็บผู้รักษา ต้องรักษาไว้ให้ดีทั้งทรัพย์และสิน โดยหลักสำคัญก็คือพยายามใช้ให้พอกับที่มีอยู่ ถึงแม้ว่าที่มีอยู่จะยังไม่พอก็พยายามสร้างความพอให้มีขึ้นให้ได้ก่อน เมื่อทำความพอให้มีขึ้นได้แล้ว ทรัพย์ที่มีอยู่ย่อมพอเสมอ ในการรักษานั้นมิใช่หมายความว่าเก็บไว้เฉย ๆ ไม่ยอมใช้จ่ายอะไรเลย ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน พระพุทธเจ้าตรัสถึง

บุคคลที่ใคร ๆ จะทำให้อิ่มไม่ได้ไว้สองจำพวกคือ *ได้แล้วเก็บไม่ใช้อะไรเลย* ๑ *ได้แล้วจ่ายสุรุ่ยสุร่าย* ๑ ทั้ง ๒ จำพวกนี้ไม่สามารถจะสร้างความพอให้เกิดในตนได้ ฉะนั้นการรักษานั้น มิใช่จะเก็บไว้เฉย ๆ คงใช้จ่าย แต่เป็นคนใช้จ่ายอย่างระวัง มิให้เกิดความรั่วไหล คือสิ้นเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์จะใช้จ่ายออกไปก็ต้องให้ได้ประโยชน์สนองอย่างคุ้มค่าเสมอ นี้ก็เป็นทางรักษาทางหนึ่ง การรักษาให้คงไว้ก็เป็นอีกแบบหนึ่งในการรักษาเหมือนกัน เป็นแบบเก็บหอมรอมริบทีละเล็กทีละน้อยค่อยประสม ถือคติปลวกขนดินมาก่อเป็นจอมปลวก หรือถือคติไก่จิกข้าวเปลือกทีละเม็ด ๆ มันก็ใส่กระเพาะของมันจนเต็มได้เหมือนกัน

การรักษาแบบให้คงอยู่นี้ บางรายก็ออกจะหนักอยู่ เช่นเรื่องที่เคยได้ฟังมา พ่อค้าขายเสา พาผู้ซื้อขึ้นไปดูเลือกเสา ทำสตางค์แดงหล่นลงไปในกองเสา ถึงกับเกณฑ์คนงานช่วยกันรื้อเสาจนหมดกอง เก็บสตางค์ได้แล้ว

ให้ขนเสากองเข้าที่ดังเดิม แบบนี้ก็หนักมือ แต่เป็นคติให้รักษาให้คง อีกแบบหนึ่งเป็นคนรักษาให้งอกเงยขึ้น นำทรัพย์ที่มีอยู่เป็นต้น หาดอกหาผลเพิ่มพูน ด้วยวิธีฝากออมสิน หรือจ่ายให้กู้ไปหาดอกเบี้ย คติของท่านแต่ก่อนสอนไว้ว่าคนมีกับคนจนใช้เงินไม่เท่ากัน คนมีใช้เงินแล้วเงินงอกได้ คนจนใช้เงินแล้วเงินหดไป สมมุติว่ามีเงินหนึ่งบาท คนมีอาจใช้งอกเป็น ๑.๑๐ บาท ถึง ๑.๕๐ บาทก็ได้ ตรงกันข้ามคนจนใช้แล้วลดลง หนึ่งบาท บางทีก็ได้ใช้เพียงเก้าสิบสตางค์และบางทีก็ได้เพียงห้าสิบสตางค์เท่านั้น ที่ลดลงไปนั้น ก็เพราะต้องส่งดอกเบี้ยให้เจ้าของเงินเขาไป ฉะนั้นเมียที่มีสติปัญญา จึงอาจรักษาให้งอกเงยขึ้นกว่าเดิมได้ ด้วยวิธีนี้ ส่วนวิธียืมกันใช้ให้ดอกเบี้ยตามสมควร ยังมีอีกวิธีหนึ่งนิยมกันมากเหมือนกันที่เรียกว่าลงแชร์ แต่ทางราชการห้ามข้าราชการมิให้เล่นเพราะชื่อก็บอกอยู่ว่าเล่นแชร์ เล่นไปๆก็แชเชือนได้ง่ายๆ และไม่มีลู่ทางที่จะถอนคืน ในเมื่อเกิดมีผู้ร่วมวงบางคน

เกิดเล่นไม่ซื่อขึ้นมา ก็พากันเจ๊งไปตาม ๆ กัน ฉะนั้นทางราชการจึงห้ามเสีย ความจริงทางอื่นก็ยังมีที่จะเพิ่มพูนได้ไม่จำต้องเล่นแชร์ก็ได้ เช่น วิธีฝากออมสินเป็นต้น ก็ปลอดภัยดี มีรัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกันอยู่ ยากที่จะล้มได้

ประมวลหลักเกณฑ์ในการรักษาทรัพย์สินแล้ว ก็อยู่ในหลักการใหญ่เพียงว่า "ไม่ควรเสียอย่าให้เสีย ไม่ควรเปลืองอย่าให้เปลือง" มีเรื่องเล่าถึงภรรยาของท่านเศรษฐีผู้หนึ่ง จัดว่าเป็นอุทาหรณ์ได้ เรื่องย่อ ๆ มีอยู่ว่า

ท่านเศรษฐีป่วย หาหมอมารักษาหลายหมอแล้วไม่หาย หมอชีวกโกมารภัจสำเร็จวิชาการแพทย์มาใหม่ ๆ ก็มาอาสาจะรักษา ขอน้ำมันเนยมาผสมยาให้ท่านเศรษฐีรับประทาน เมื่อท่านเศรษฐีดื่มยาเข้าไปพักหนึ่ง ก็อาเจียนออกมา ภรรยาเรียกหาสำลีนำมาซับน้ำมันเนยที่ไหลออกมาบีดใส่ขวดไว้ หมอชีวกเห็นการกระทำเช่นนั้นก็หน้าเสีย ถ้าจะพูดตามโวหารสมัยใหม่ก็ว่า "มาพบกระดูกเข้าแล้ว" ภรรยาท่านเศรษฐีสังเกตเห็นอาการ

ของหมอชีวก ก็พูดว่า "อย่าพึงวิตกไปเลย ฉันจะให้ค่ารักษาแก่ท่านอย่างจุใจทีเดียว ที่กระทำเช่นนี้ก็เพราะเห็นว่า *น้ำมันเนยนั้นไม่ปนกับน้ำ ขับเก็บไว้ก็อาจใช้ประโยชน์ได้ตามสมควร* อย่างชั้นชั่วเป็นน้ำมันทาเท้าก็ได้ *เมื่อไม่ควรเสีย ก็อย่าให้เสีย"* แล้วได้ให้ค่ารักษาแก่หมออย่างน่าพอใจในเมื่อท่านเศรษฐีหายเป็นปกติแล้ว

เรื่องของภรรยาเศรษฐีนั้น ก็อยู่ในหลักการที่ว่าไม่ควรเสียอย่าให้เสีย ไม่ควรเปลืองอย่าให้เปลืองนั่นเอง การรักษาทรัพย์ที่มอบให้ไว้เป็นอันดี เป็นการประกาศตนว่าเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้อย่างแท้จริง และเป็นทางที่จะช่วยสร้างความมั่นคงความเป็นปึกแผ่นสืบไป เมียพึงปฏิบัติสนองด้วยความสุจริตใจ

หน้าที่ของเมียสถานสุดท้าย คือ *ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง* ได้กล่าวมาแล้วว่า การงานในบ้านนั้นเป็นงานหนักอยู่มาก และเป็นงานที่ต้องทำจำเจอยู่ทุก ๆ

วัน น่าเบื่อหน่าย ในตอนแรก ๆ ก็ไม่มีอะไรมากนัก เพราะมีเพียงสองคนผัวเมีย การหุงหาอาหารรับประทานก็ไม่เป็นงานหนักหนาอะไร หม้อข้าวหม้าแกงก็ยังใบเล็กใบย่อมหรือถ้าจะมีคนอื่น ๆ มาอยู่ร่วมด้วย เช่นพ่อแม่ของทั้งคู่ ก็ยังมีงานการอะไรไม่มากนัก แต่ครั้นอยู่ด้วยกันนาน ๆ ไป คนก็เพิ่มขึ้น ตอนที่คนเพิ่มขึ้นและเป็นคนใหม่ คือมีลูกนั่นเอง ตอนนี้แหละงานก็เพิ่มขึ้น ต้องทำงานเกี่ยวกับผัว งานเกี่ยวกับลูก ดูวุ่นวาย บางรายในตอนที่ยังไม่มีลูกก็กระปรี้กระเปร่าในการงานดี พอมีลูกเข้าแล้ว ความกระปรี้กระเปร่าก็มักจะหายไป เพราะเหตุแวดล้อมต่าง ๆ เช่นลูกกวนในตอนกลางคืน เคยตื่นก่อนนอนทีหลัง ก็กลับเป็นตรงกันข้ามไป นอนก่อนเพราะต้องกกลูก และต้องตื่นทีหลังเพราะลูกกวนดังกล่าวแล้ว บางรายก็เลยอาศัยลูกเป็นฉากบังหน้า เพื่อความผาสุกของตนก็มี เช่นถึงเวลาที่ต้องตื่นเพื่อจะแจงหุงต้ม แม้ว่าลูกยังหลับอยู่ ก็แกล้งหยิกให้ลูกร้องเพื่อตนจะได้ไม่ต้องตื่น

ขึ้นทำงาน เพราะความเกียจคร้านในตน บางรายถูกผัวดุ ผัวว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง เถียงเสียงแข็ง "รู้ว่าฉันเป็นเช่นนี้ก็ไปขอฉันทำไมเล่า" ฟังดูพิกลเหมือนกัน

เรื่องการงานอาชีพนั้น บางอย่างมีจำกัดเวลาเริ่ม เวลาเลิก เช่นทำราชการ หรือทำการรับจ้าง ต้องไปให้ทันเวลาของราชการ หรือของนายจ้าง เมื่อเมียเกียจคร้านเสียแล้ว ลุกขึ้นหุงหาอาหารสายหรือไม่ลุกขึ้นเลย ผัวก็ต้องจัดการเอง ซึ่งจะให้แคล่วคล่องเหมือนเมียย่อมไม่ได้อยู่เอง ในที่สุดก็ต้องไปทำงานสายล่าช้ากว่าเพื่อน ๆ เขา ก็เป็นที่เพ่งเล็งของมูลนายตน ถ้าเป็นเช่นนนหลาย ๆ หนก็จะต้องตกงานไป งานบ้านงานเรือนไม่เรียบร้อย แม่บ้านแม่เรือนเกียจคร้านก็เป็นเช่นนั้นแหละ

เมียที่เกียจคร้านนั้น ตามอรรถาธิบายของพระ-อรรถกถาจารย์ว่า นั่งที่ไหนก็ลุกได้ยาก นั่งเฉื่อยนั่งแฉะนั่นแหละ การงานอะไรไม่เอาธุระ บ้านช่องรกรุงรัง ไม่

กวาดไม่ถู ฝุ่นละอองจับ หยักไย่เป็นระย้า ครัวไฟก็สกปรกไม่น่าดู เที่ยวไปนั่งบ้านโน้นบ้านนี้ พูดกันคุยกันแล้วบ่นไปพราง ผ้าแช่ไว้ยังไม่ได้ขยำ พรมผ้าไว้ยังไม่ได้รีด พื้นยังไม่ได้หา น้ำท่ายังไม่ได้ตัก โอ้โฮงานมันมากเหลือเกิน จะไม่ไหว เห็นจะบอกศาลาเสียที เบื่อจังเลย ก็มัวแต่ภาวนาอยู่อย่างนั้น งานก็ยิ่งมาก เพราะงานไม่เสร็จแค่ปากพูดแค่ใจคิด ต้องลงมือทำจึงจะเสร็จ เมื่อไม่ทำเอาแต่คิดเอาแต่พูด ที่ไหนจะเสร็จลงได้ เมียประเภทนี้ มีนามตามที่เรียกกันเป็นสามัญว่า ประเภท "ก้นออกราก ปากออกลูก" เข้าบ้านใคร ก็มักจะพาให้เจ้าบ้านผู้ขยันขันแข็งต้องเสียเวลาไปด้วย บางแห่งจะห้ามก็ขัดใจ จะไล่ก็เกรงหมอง ต้องหาหนทางไล่ทางอ้อม เช่นพอเห็นหน้าก็ปราศรัย "แหมดีใจจัง วันนี้ลมอะไรพัดมาถึงนี่แต่ขอโทษนะ เดี๋ยวจะต้องเอาผ้ามาซัก เชิญนั่งซิทำงานไปพลางคุยกันพลาง เพลินดี" บางทีก็ไม่รู้ไม่เข้าใจทนนั่งคุยกับเขาไป งานของตนหาคิดถึงไม่

บางรายก็เป็นโรคบิด ไม่ใช่บิดท้องไส้อะไร แต่บิดงาน ไม่อยากทำงาน ก็บิดเบี้ยงว่าเป็นโรคนั้นโรคนี้ คลื่นเหียนวิงเวียน หยิบจับอะไรไม่ไหวไปเสียทั้งนั้น เรื่องทำนองนี้ก็มีนานแล้วเหมือนกัน ในนิทานชาดกก็เล่าไว้ว่า ชายผู้หนึ่งมีเมียเป็นคนขี้เกียจ เป็นโรคบิดงาน ไม่ยอมทำการงานอะไร ตักน้ำก็ไม่ไหว หุงข้าวก็ไม่ทำ ผ่าฟืนก็ไม่เอา งานหนักก็ไม่เอา งานเบาก็ไม่สู้ แต่เวลากินอาหาร ต้องกินของดี ๆ พวกขนมนมเนยชอบนัก ทำงานละก็ไม่สบาย กินละก็จะกินดี เข้าตำราเก่าของไทยที่เรียกว่า "ไข้แตงโม พุงโตตีนเย็น การงานเบื่อเหม็น ข้าวปลากินได้" ผัวก็ไม่รู้เท่าทันโรคบิดงานของเมีย ต้องคอยปรนนิบัติพยาบาลเมีย หาอาหารดี ๆ ให้เมียกิน ตำข้าวเอง หาฟืนเอง ตักน้ำเอง งานบ้านก็ต้องทำ งานอาชีพก็ต้องทำ เมียนอนสบาย ไม่ผ่ายผอม หน้าตาผ่องใส เป็นคนไข้หนีงาน เขาเห็นเมียเจ็บไม่รู้จักหาย ก็ไปหาอาจารย์เล่าให้ฟัง อาจารย์บอกว่า "หายาให้กินซี บอระเพ็ดโขลก

กับขี้วัวผสมกับมูตรแช่ในถาดทองแดง แล้วกรองใส่ถ้วย เอาไปให้กิน ถือแช่ไว้ด้วย บอกให้เขากินให้สมกับพูดหน่อย พูดว่าไม่สบาย ก็ต้องกินยา ถ้าไม่กินยาก็ทำงาน" ผัวปฏิบัติตามที่อาจารย์สั่ง เมียก็เลยหายโรคบิดงานตั้งแต่นั้นมา

การทำงานในหน้าที่ของตน ด้วยความกระฉับกระเฉงว่องไว ไม่ทอดธุระ ไม่ทำ ๆ หยุด หนักเอาเบาสู้ เห็นว่างานที่กระทำนี้ เป็นการแบ่งภาระของผัวรักไปด้านหนึ่ง ทำด้วยความเต็มใจ และทำงานนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไป ทันการทันเวลา ไม่บิดเบือนเชือนแช ไม่เที่ยวไปบ้านโน้นบ้านนี้ มัวแต่นั่งพูดนั่งคุย เหมือนผูกตะกั่วติดก้นไว้ตั้งร้อยชั่ง ไม่มีธุระไม่ไปบ้านใคร ไปแล้วเสร็จธุระก็กลับ บ้านเรือนดูแลกวาดถูสะอาดสะอ้านน่านั่งนอน ทุกสิ่งทุกอย่างเจริญตาพาเจริญใจ เมื่องานบ้านดำเนินไปได้ดี เมียทำเสร็จเรียบร้อย งานอาชีพของผัวก็

ดำเนินไปได้ดีเช่นกัน ผัวไม่ต้องมาพะวักพะวนงานทางบ้าน เมียจัดการเรียบร้อย ก็จะตั้งหน้าทำงานอาชีพไปด้านเดียว ทำให้เจริญในหน้าที่การงานของตน ความขยันไม่เกียจคร้านของเมีย เป็นการสนับสนุนส่งเสริมงานของผัวให้ดำเนินไปด้วยดี ฉะนั้นเมียทั้งหลายควรกำจัดการเกียจคร้านเสีย ทำงานในหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ตามกำลัง เพราะความไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวงเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของเมีย

ณ หาดทรายชายทะเลตำบลหนึ่ง ชาวประมงสองคนผัวเมียกำลังประกอบอาชีพ ผัวทอดแห เมียเก็บปลาใส่กระเฌอตามไป แต่กระเฌอใบนั้นก้นรั่ว นางก็มิได้รู้จับปลาใส่แล้ว ก็กระเดียดตามผัวไปเรื่อยๆ ปลาที่ใส่กระเฌอก็รั่วไหลไปทางรูรั่วอยู่เรื่อย ๆ นางก็มิได้มีความเฉลียวคิดแม้แต่น้อยไม่ได้เหลียวมาดูว่าปลาของนางตกหล่นอย่างไรที่รั่วออกไปมากกว่าที่ติดอยู่ในกระเฌอ

ขณะนั้นมีเรือสำเภาผ่านมา นายสำเภากับเมียนั่งอยู่ท้ายบาหลี มองดูภูมิประเทศชายฝั่งมาเรื่อย ๆ นายสำเภาเป็นคนมีอัธยาศัยติดจะหึงเมียมากกว่าธรรมดา เป็นคนที่ยะโสโอหัง ถือว่าการที่ตนมั่งคั่งขึ้นนั้น เป็นด้วยความสามารถของตนเอง ไม่มีใครมาช่วยเหลือ แม้แต่เมียก็ไม่มีส่วนในความร่ำรวยของเขา เขาไม่เห็นความสำคัญของเมียแม้แต่น้อย จึงดูหมิ่น ไม่ยกย่องเมียตามหน้าที่คอยหาทางจับผิดเมียอยู่เสมอ วันนั้นเมื่อเรือสำเภาเลียบฝั่งมา เมียนายสำเภาเห็นหญิงชาวประมงกระเดียดกระเฌอก้นรั่วตามผัวไป ปลาก็ไหลออกทางรูรั่วนั้นรายทางไป ก็รู้สึกขำในใจ จึงหัวเราะออกมา นายสำเภาคอยหาเรื่องอยู่แล้ว ก็ถามว่า "หัวเราะอะไร" เมียก็บอกให้ผัวดูพฤติกรรมของเมียชาวประมง ซึ่งเข้าลักษณะ "เผลอเลอกระเฌอก้นรั่ว" แต่นายสำเภาคอยหาเรื่องอยู่แล้ว กล่าวหาว่านางพอใจชาวประมง ต้องการจะไปอยู่กับชาวประมง เมียปฏิเสธเท่าไรก็ไม่ฟังเสียง สั่งให้เรือ

เข้าเทียบหาดพลางพาเมียลงไปหาชาวประมง ขอเปลี่ยนเมียกันทันที ชาวประมงไม่รู้เรื่องราวอะไร ก็แสดงความอัศจรรย์ใจให้ปรากฏออกมา "ทำไมหนอโลกมันถึงผัวผวนพิลึกเช่นนี้" แต่นายสำเภาก็คงยืนยันขอแลกกัน ในที่สุดก็ตกลงเพราะความพอใจของนายสำเภาตรงกันกับความพอใจของเมียชาวประมง เนื่องด้วยนางเกิดความรู้สึกปีติเหลือล้น ที่ตนจะได้เป็นเมียนายสำเภา ซึ่งมีฐานะต่างกับเมียชาวประมงราวฟ้ากับดิน ชาวประมงก็ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะเมียของตนต้องการเช่นนั้น เขาก็ต้องตามใจ ในที่สุดเหตุการณ์ก็เป็นไปตามความประสงค์ของนายสำเภา เขาพาเมียชาวประมงไปขึ้นสำเภา ปล่อยให้ชาวประมงกับเมียของตนให้ตกลงกันเอาเอง ซึ่งก็ตกลงกันได้ด้วยดี ชาวประมงพาเมียงามมากระท่อมของตน

กล่าวถึงนายสำเภาได้เมียชาวประมงไป ก็พออกพอใจเป็นอย่างยิ่ง เขาให้นางแต่งตัวงาม ซึ่งทำให้นางประมงงดงามผ่องใส หน้าตาเบิกบาน ทำให้นายสำเภาหลงละเลิงเชิงอภิรมย์เป็นที่ยิ่ง เมื่อขายสินค้าหมดแล้ว

เขาก็พาเมียกลับบ้านด้วยความชื่นบานแสนหรรษา ฝ่ายนางก็ทำหน้าที่แม่บ้านของนายสำเภา ซึ่งก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะเป็นอย่างไร เพราะความเผลอเลอของนางประกอบกับความมัวเมาของนายสำเภา ซึ่งทะนงว่า "ตนมั่งคั่ง มีทรัพย์สมบัติมากมาย ใช้จ่ายอย่างไรไม่หมดไม่สิ้น สบายเสียชาติหนึ่ง" เขาก็ปล่อยให้เมียของเขาบัญชาการบ้านเรือนสิทธิขาด นางก็กระทำไปตามอัธยาศัย

"จะจ่ายหาไม่กำหนดของสดแห้ง
ถูกหรือแพงซื้อใช้ไม่ถนอม
กินไม่หมดขว้างเทเสเพลพร้อม
กระเทียมหอมพริกมะเขือเหลือประมาณ

เมื่อทำครัวมือเปื้อนเหมือนเรือนโรค
เช็ดตะโพกทุกเวลาจนผ้าด้าน
จะชิมแกงชิมด้วยจ่าน่ารำคาญ
ดูลนลานกลิ่นอ้าวเหม็นคาวฮือ"

อยู่มาหน่อยก็เกิดบุตรด้วยกันเป็นชาย นายสำเภายิ่งพอใจมาก เพราะคนก่อนนั้นไม่มีลูกด้วยกัน จึงพะเน้าพะนอเมียเป็นการใหญ่ จะต้องการอะไร ออกปากเป็นได้ทั้งนั้น ไม่ขัด นางก็เลี้ยงลูกอย่างเด็ดดวงเหมือนกัน ผ้าอ้อมลูก เปียกเปื้อนไม่มีซัก ใช้คราวเดียวทิ้ง และผ้าที่จะนำมาทำผ้าอ้อม นั้นต้องเป็น ผ้าม่วงไหมแพรพรรณ ถึงจะสมกันกับลูกนายสำเภา

การปฏิบัติของเมียเช่นนี้ ไม่นานเท่าไร หายนะก็เริ่มจับนายสำเภา เพราะเรื่องของทรัพย์นั้น ถึงจะมีมากเท่าไรก็ตามที ถ้าใช้จ่ายไม่ดีก็หมดจนได้ ทรัพย์เก่าหมดไป ทรัพย์ใหม่ไม่มีเพิ่ม ทรัพย์ดั้งเดิมก็ถูกชักออกมาจ่าย ในที่สุดก็ถึงความล่มจมไป

กล่าวถึงชาวประมง พานางซึ่งเป็นเมียนายสำเภามาแต่เดิม เดินมาที่กระท่อมของตน พลางเชิญให้นางเข้าพักอาศัย นางก็มิได้นึกรังเกียจว่า ผัวคนนี้ของนางเป็นคนขัดสน นางจัดแจงปัดกวาดเช็ดถูกระท่อมน้อย

สะอาดสาอ้านน่านั่งนอน ต่อจานนั้นก็ดูแลที่หลับที่นอนหมอนมุ้ง ที่ควรเย็บก็เย็บ ควรปะก็ปะ ซักทำให้สะอาดน่านอน กิจการในครัวก็ดูแลเอาใจใส่ กระบี่น้ำปลาปลาร้าหมนตาก หมั่นดูไม่ให้เกิดหนอน ตลอดถึงการปรนนิบัติผัว

"มีอัชฌาศิริยาเป็นอาจิณ
ไม่ดูหมิ่นว่าผัวจนเหมือนคนพาล"

นางปรนนิบัติหน้าที่ของภรรยาที่ดีทุก ๆ ประการด้วยความรอบคอบรู้จักจัดแจงการงานบ้านเรือนดี แขกใครไปมานางก็ต้อนรับ นางพอใจในผัวของตน มีความจงรักภักดีไม่หน่ายแหนง ผลงานที่ผัวทำได้ คือ พืชในไร่ นางเป็นผู้ขายก็พยายามขายให้ได้ราคาพอสมควร

"รู้รอบคอบเก็บเขี่ยไม่เสียหาย
จะซื้อขายก็สันทัดไม่จัดจ้าน
ทั้งหุงต้มกินอยู่รู้ประมาณ
ผัวทำงานข้าวปลาหาสำรอง"

ต่อมานางได้ขอร้องให้เขาเลิกการประมง คงทำแต่งานไร่ด้านเดียว ด้วยผลของการปฏิบัติอย่างดีของนาง ผลงานเพิ่มพูนขึ้นยิ่งกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเขาไม่ต้องมากังวลกิจการทางบ้านเรือน ไม่ต้องเสียเวลาคิดว่า งานทางบ้านเมียไม่ทำ เราจะต้องกลับไปทำเป็นต้น เขาทุ่มเทแรงกายแรงใจลงในการทำไร่อย่างจริงจัง ยามเสร็จงานบ้านแล้ว เมียก็ยังออกไปช่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ เก็บผักหักฟืนนำมาบ้านยิ่งเป็นแรงใจให้เขามีกำลังในการทำงานยิ่งขึ้น พอกลับถึงบ้านตอนเย็นตอนค่ำก็มีทุกสิ่งทุกอย่างเตรียมไว้พร้อม น้ำอาบผ้าผลัด เสร็จแล้วก็มีสำรับมาเทียบให้ ด้วยประการต่าง ๆ เหล่านี้เขาก็มีความสุข แม้จะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าก็ได้พักเต็มที่ ไม่นานฐานะก็ได้กระเตื้องขึ้น มีทรัพย์สินเงินทองมองมูลขึ้นกว่าเดิม

นางได้บอกกับผัวให้ฝึกตน เพื่อจะได้เข้ารับราชการเป็นคนใกล้ชิดพระราชาผ่อนความกรากกรำ แต่การจะ

เป็นข้าราชการนั้นต้องมีศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงจะเป็นได้ ฉะนั้นฐานะที่เป็นชาวไร่ นางให้ผัวของนางหัดวิ่งทุก ๆ เช้า ขั้นแรกให้วิ่งตัวเปล่าจนกระทั่งเร็วทันม้าที่วิ่งเร็ว แล้วนางก็ให้ผัวเอากำไลตะกั่วใส่ข้อเท้า แล้วก็ให้หัดวิ่งจนมีความเร็วเท่ากับวิ่งเท้าเปล่า แล้วก็เพิ่มน้ำหนักกำไลขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงหนึ่งหาบ เขาก็วิ่งได้เท่ากับวิ่งตัวเปล่า เมื่อถอดกำไล จึงวิ่งได้เหมือนลมพัดทีเดียว ต่อจากนั้นก็หัดความอดทน จนอยู่ตัว นางก็พาเข้าไปหานายม้าของพระราชาให้รับผัวเข้าเป็นข้าราชการ แผนกวิ่งตามม้าทรงเวลาประพาส นายม้าก็รับไว้ตามประสงค์

อยู่มาวันหนึ่งพระราชาเสด็จประพาสป่า เพื่อล่าเนื้อพร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพาร ทรงให้ล้อมเนื้อสมันตัวหนึ่งไว้ มีรับสั่งว่า ถ้าเนื้อออกทางด้านใคร จะทรงลงอาญาแก่ผู้นั้น แล้วก็ให้ข้าราชบริพารล้อมเข้ามา เนื้อสมันซุ่มอยู่ในพุ่มไม้ มองหาทางเอาตัวรอด เห็นทางที่พระราชามีช่องพอจะเผ่นหนีได้ จึงเผ่นออกทางพระ-

ราชาแหวกวงล้อมออกไป พวกอำมาตย์ก็พากันหัวเราะพระราชา ทรงละอาย พระทัย ทรงควบม้าตามเนื้อไป ชายผู้นั้นก็วิ่งกวดตาม ไปทัน ๆ กัน เนื้อสมันวิ่งเร็วหลบหายไปในป่าพระราชาทรงตามไม่ทัน เหน็ดเหนื่อยมาก ก็เสด็จลงจากม้าทรงพักผ่อนใต้ร่มไทร ทรงหนุนตักของเขาต่างพระเขนย พลางตรัสว่าจะเล่านิทานให้แก่ฟัง แต่บรรทมหลับไปเสียก่อนที่จะเล่า

เทวดาที่รักษาต้นไทรคอยฟังนิทานไม่ได้ฟังก็โกรธพูดว่า "จะให้ต้นไม้ล้มทับพระราชา ถ้ารอดไปได้ ก็จะให้ซุ้มประตูเมืองถล่มทับ ถ้ารอดชีวิตก็จะให้งูกัด ในเวลาบรรทม" ชายผู้นั้นได้ยินตลอด เมื่อพระราชาตื่นบรรทม เขาก็ทูลให้เร่งผีเท้าม้าออกไปโดยเร็ว พอพ้นร่มไทร ต้นไทรก็โค่น ตอนจะเข้าเมืองก็ทูลให้ควบม้าโดยเร็ว พอพ้นซุ้มก็พัง ตอนกลางคืนเขาอาสาเฝ้าห้องบรรทมของพระราชา ขอพระขรรค์ไว้เป็นอาญาสิทธิ์ เขาก็ฆ่างูที่จะเข้ามากัดพระราชาเสีย เป็นที่โปรดปรานของพระ-

ราชาเป็นอย่างยิ่ง ได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัล ทั้งได้รับความไว้วางพระทัยให้เป็นมหาดเล็กคนสนิทไป

เรื่องที่นำมากล่าวในตอนนี้ แสดงถึงความดีของเมีย ถ้าเมียดีแล้ว ก็เท่ากับเป็นพื้นฐานของชีวิตทางโลกอย่างดี จะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้น แม้ฐานะเดิมจะต่ำต้อย ก็จะกอบกู้ชูฐานะให้สูงส่งขึ้นได้ เช่นชาวประมง ซึ่งได้เมีย ดีมาเป็นคู่ครอง ทำให้ค่อยเฟื่องฟู ขึ้นโดย ลำดับ จากชาวประมงมาเป็นชาวไร่ จากชาวไร่มาเป็นข้าราชการ โดยลำดับ ก็เพราะเมียส่งเสริมเป็นอันดีตลอดมา ด้วย จัดแจงการงานดี สงเคราะห์ญาติของผัวเป็นอันดี ไม่มี ความคิดถึง ชายอื่น เลย ทรัพย์สินที่ผัวหามา มอบให้ นางก็เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ขยันไม่เกียจคร้านในการงาน ทุก ๆ อย่าง เป็นที่อุ่นใจ เป็นที่วางใจของผัว ทำให้ผัว มีความสุข ไม่ต้องวิตกกังวลถึงงานบ้านงานเรือน ถึงเวลา กินได้กิน ถึงเวลานอนได้นอน ถึงเวลาพักผ่อนก็ได้พัก เต็มที่ ไม่ต้องเดือดร้อนรำคาญ เมียดีย่อมรู้จักจัดการ ต่อผัวดีดังนี้แล

วิสาขาเป็นหญิงงามที่เรียกกันว่า *เบญจกัลยาณี* คือมีความงามครบ ๕ ประการ คือ *ผมงาม* ผมดำเป็นมันเส้นละเอียด เวลาปล่อยสยายยาวถึงสะเอว มีปลายชอนขึ้น ถ้ารวบตอนต้นรัดไว้ จะแผ่ออกเหมือนกำหางนกยูง *ผิวงาม* ขาวปลั่งปราศจากไฝฝ้าราคี ไม่มีจุดด่างจุดดำเป็นตำหนิปรากฏอยู่ที่ไหนเลย *เนื้องาม* การดูว่าเนื้องามนั้น คือดูความเปล่งปลั่งทั่วร่างกาย มีสายเลือดแล่นขับผิว เพิ่มความเปล่งปลั่ง ไม่ทำให้ผิวซีด หรือดูที่เหงือกซึ่งเป็นสีชมพูระเรื่อ *กระดูกงาม* คือฟันขัดสนิทแน่น ซี่ไม่เล็กไม่ใหญ่เรียบร้อย เป็นระเบียบไม่มีช่องทางระหว่างซี่ปลายเสมอกันเหมือนระเบียบของไข่มุกที่วางเรียงกันไว้ *วัยงาม* เมื่อสมบูรณ์ด้วยความงาม ๔ ตำแหน่งแล้ว ก็แสดงว่ามีวัยงามด้วย แม้จะมีอายุมากมีบุตรมาก ก็งามไม่ตกเลย ไม่มีส่วนใดของร่างกายที่จะปรากฏว่า เป็นคนแก่ นางวิสาขาเป็นหญิงมีบุญ ได้เกิดเป็นลูกเศรษฐี ซึ่งมีทรัพย์สมบัติเหลือล้น แต่ก็ไม่เหมือนลูกเศรษฐีอื่น ๆ ที่พกเงินไปโรงเรียนวันละหมื่นเช่นนั้น

เลย เป็นหญิงที่อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ เมื่อเป็นสาว ได้เข้าพิธีอาวาหะมงคลกับลูกชายเศรษฐีเหมือนกัน ชายที่มีโชคได้นางเป็นคู่ครอง ชื่อนายปุณณวัฒนะ เป็นลูกของเศรษฐีชื่อมิคาระ ตระกูลทั้งสองนี้ต่างศาสนากัน

นางวิสาขานับถือพระพุทธศาสนา และเป็นพระ-โสดาบัน ส่วนตระกูลของมิคารเศรษฐีนับถือนิครนถ์ เรื่องของการแต่งงาน ในสมัยนั้นก็ไม่นิยมในเรื่องศาสนาเช่นเดียวกัน และก็ไม่พบว่ามีบังคับไว้ในที่ไหน ๆ แต่ถ้าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาไปแต่งงานกับผู้นับถือลัทธิอื่นนั้นนักบวชในลัทธินั้นมักจะรังเกียจ นางวิสาขาก็ถูกนักบวชพวกนิครนถ์แสดงความรังเกียจเหมือนกัน เรื่องเกิดขึ้น ตอนที่ท่านมิคารเศรษฐี นิมนต์นักบวชนิครนถ์ซึ่งเป็นพวกเปลือยกายมาฉันที่บ้าน ให้คนไปบอกนางวิสาขา ซึ่งเป็นสะใภ้ใหม่มาทำบุญแก่พระอรหันต์ นางมาเห็นพวกนักบวชเหล่านั้นแล้วแสนละอาย ออกปากว่า "พระอรหันต์อะไรไม่นุ่งผ้า" แล้วไม่ยอมอยู่ กลับเรือน

ของนางเสีย พวกนักบวชเปลือยต่อว่าท่านมิคารเศรษฐี เป็นการใหญ่ ในฐานะที่รับสาวกของสมณโคดมเข้ามาไว้ในบ้าน ต่างบอกให้เศรษฐีไล่ออกไปเสีย แต่ท่านมิคารเศรษฐีเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก ถ้าไล่ออกเพราะเหตุนี้ พ่อของนางวิสาขาจะติเตียนได้ ขอให้ระงับไว้ก่อน ถ้ามีเรื่องยิ่งกว่านี้ก็จะไล่ไปทันที เรื่องก็เป็นอันสงบไป

พวกนักบวชเปลือยกลับไปแล้ว เป็นเวลาอาหารของพ่อผัว นางวิสาขาก็มาคอยปรนนิบัติตามหน้าที่ ตอนนี้มีพระเถระองค์หนึ่ง ถือการบิณฑบาตเป็นกิจวัตร มายืนอยู่ที่ประตูบ้าน นางวิสาขาเห็นแล้ว ก็คิดว่าพ่อผัวคงไม่เห็น จึงเบี่ยงกายออกไปทางหนึ่งเพื่อให้พ่อผัวได้เห็น ท่านมิคารเศรษฐีทำเป็นไม่เห็น ก้มหน้าก้มตารับประทานอาหารเรื่อยไป นางวิสาขาเห็นเช่นนั้น ก็บอกพระเถระว่า "นิมนต์โปรดสัตว์ข้างหน้าเถิดเจ้าข้า พ่อผัวของดิฉันกำลังกินของเก่าอยู่" ท่านมิคารเศรษฐีชะงักทันที วางมือจากการรับประทานอาหาร จ้องหน้านางวิสาขาด้วยแววตา

ถมึงทึง พลางประกาศิตว่า "ไป ไสหัวไป" พลางเรียกคนมาพูดให้ขับไล่นางวิสาขาออกไปให้พ้นบ้าน แต่คนเหล่านั้นไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่ง ไม่มีใครกล้าแตะต้องกายของนางวิสาขา เพราะนางวิสาขาได้ยึดเหนี่ยวน้ำใจของพวกนั้นไว้หมดแล้ว เป็นคนของนางไปหมด จึงไม่มีใครทำตามคำบัญชา

นางวิสาขาเห็นเช่นนั้น ก็พูดกับพ่อผัวว่า "ดิฉันมิใช่ทาสี เป็นลูกมีพ่อมีแม่ และที่มาอยู่ในบ้านนี้ก็ไม่ใช่ถูกซื้อมา ดิฉันมาด้วยการสู่ขอของท่าน การที่จะขับไล่ดิฉันไปนั้น ควรจะมีเหตุผลสักหน่อย ทั้งที่ดิฉันมาอยู่ที่นี่เล่า ก็มิใช่คุณพ่อของดิฉันปล่อยมาตามลำพัง คุณพ่อได้มอบดิฉันไว้ในมือของนายประกัน ๘ นาย เพื่อจะได้รับวินิจฉัยการกระทำของดิฉันว่าผิดถูก สมควรไม่สมควรประการใด เชิญซิคะ เชิญเรียกนายประกันของดิฉันมาประชุมกัน พิจารณาการกระทำของดิฉันให้รู้ผิดรู้ถูก แล้วดิฉันจะไป"

ท่านมิคารเศรษฐีเห็นว่านางพูดจามีเหตุผล ก็เชิญนายประกันของนางมาประชุมแล้วเอ่ยพ้องว่า "นางวิสาขา

พูดว่าข้าพเจ้ากินมูตรกินคูถ" พวกนายประกันก็สอบถามนางวิสาขาว่า "เป็นความจริงเช่นนั้นหรือ" นางวิสาขาว่า "ดิฉันไม่ได้พูดเช่นนั้น ดิฉันพูดแต่เพียงว่า *กินของเก่า* ทั้งนี้เพราะว่า คุณพ่อท่านเห็นพระบิณฑบาตมายืนอยู่หน้าบ้านเห็นอยู่กับตา ท่านก็ทำเป็นไม่เห็นเสีย ไม่แยแสอะไรเลย ทั้ง ๆ ที่ข้าวสุกทัพพีหนึ่ง ก็ไม่มากมายถึงกับจะทำให้ยากจน หรือสิ้นเปลืองจนหมดเนื้อหมดตัว ก็หามิได้ แต่ท่านก็ไม่คิดจะบริจาค ดิฉันเห็นว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะท่านไม่ต้องการจะทำบุญใหม่ ที่ท่านร่ำรวยมานี้เป็นผลของบุญเก่าส่งเสริมให้ทั้งนั้น ดิฉันถึงได้เรียนกับพระเถระว่าพ่อผัวของดิฉันกำลังกินของเก่าอยู่ ดิฉันมีความผิดอะไรในข้อนี้เล่าคะ"

พวกนายประกันพิจารณาแล้วลงมติเป็นเอกฉันท์ว่า "นางไม่มีความผิด" จึงพูดกับมิคารเศรษฐีว่า "ในเรื่องนี้ลูกสาวของเราไม่มีความผิดอะไร ท่านคิดมากไปเอง เมื่อท่านไม่ยอมทำบุญใหม่ ก็คือยังกินบุญเก่าอยู่

นะชี ลูกของเราไม่ได้ว่าท่านกินของสกปรกเช่นนั้น ท่านจะว่าอย่างไร"

ท่านมิคารเศรษฐีไม่ยอมจำนน เมื่อเห็นว่า ข้อหาข้อแรกทำอะไรนางวิสาขาไม่ได้ ก็ตั้งข้อหาใหม่อีกข้อหนึ่ง "วันหนึ่ง เวลาเที่ยงคืน นางพร้อมกับสาวใช้ของนางพากันไปที่หลังบ้าน"

ข้อหาของพ่อผัวนี้เป็นเชิงให้เข้าใจว่า นางคงจะมีลับลมคมในอย่างไร ถึงได้ไปหลังบ้านในเวลาดึกดื่นเช่นนั้น คล้ายกับจะนัดกับใครให้มาพบหรืออย่างไร นายประกันทั้ง ๘ ฟังแล้วก็ถามนางว่า "ลูกทำเช่นนั้นจริงหรือ"

นางวิสาขาตอบว่า "คุณพ่อเจ้าขา ดิฉันไปจริงแต่มิใช่ไปด้วยเหตุการณ์อย่างอื่น ที่ดิฉันต้องไปก็เนื่องมาจากนางพาซึ่งเป็นแม่ม้าอาชาไนยออกลูก ดิฉันก็คิดว่าเป็นเรื่องสำคัญ ควรที่จะไปช่วยดูแลให้พวกทาสีทำการบริการแก่แม่ม้าและลูกของมันตามสมควร ดิฉันมีโทษอะไรในเรื่องนี้เล่าคะ"

นายประกันฟังเรื่องราวและเหตุผลแล้ว พูดกับท่านเศรษฐีว่า "ท่านขอรับ ลูกสาวของพวกกระผมกระทำกิจที่แม้แต่พวกทาสีในเรือนของท่านก็ไม่ยอมกระทำกัน ท่านเห็นเป็นโทษเป็นผิดอะไรในเรื่องนี้เล่าครับ"

หมดมลทินไปอีกข้อหนึ่ง ท่านมิคารเศรษฐียังไม่ยอมลดละ จะยกความผิดของนางให้ได้ จึงเอ่ยถึงเรื่องที่พ่อของนางสั่งสอน ในตอนที่จะส่งตัวมาว่า "ตอนที่นางจะมาที่นี่ พ่อของนางได้แอบสั่งสอนกันอย่างงุบงิบสองต่อสอง ว่า 'ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ผู้ใดให้เรา พึงให้แก่ผู้นั้น ผู้ใดไม่ให้เรา ไม่พึงให้แก่ผู้นั้น เขาจะให้หรือไม่ให้เราต้องให้ทั้งนั้น พึงนั่งให้สบาย พึงกินให้สบาย พึงนอนให้สบาย พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมต่อเทวดาภายใน' ที่เสี้ยมสอนกันอย่างนี้ หมายความว่าอย่างไร"

นายประกันทั้ง ๘ ให้นางอธิบายคลี่คลายความสงสัยของท่านเศรษฐี นางวิสาขาอธิบายว่า "ที่คุณพ่อสอนดิฉันนั้น มีความหมายดังต่อไปนี้ :—

ไฟในอย่านำออก นั้น หมายความว่า ถ้าเห็นความไม่ดีไม่งามของพ่อผัวแม่ผัวหรือของผัว อย่านำออกไปเที่ยวพูดในเรือนนั้น ๆ อันเป็นภายนอกบ้านเรือนตน

ไฟนอกอย่านำเข้า หมายความว่าได้ยินใครนินทาว่าร้ายพ่อผัวแม่ผัวหรือผัว ก็อย่านำมาบอกแก่พ่อผัวเป็นต้น

ผู้ใดให้เรา พึงให้แก่ผู้นั้น หมายความว่า ใครยืมเครื่องมือเครื่องใช้ไปแล้ว นำมาส่งคืน คนเหล่านั้นควรให้

ผู้ใดไม่ให้เราไม่พึงให้แก่ผู้นั้น หมายความว่าใครยืมไปแล้วไม่ส่ง ก็อย่าให้แก่ผู้นั้น

เขาจะให้หรือไม่ให้เราก็ต้องให้ทั้งนั้น หมายความว่าญาติมิตรที่ขัดสนคนเหล่านั้นจะให้คืนหรือไม่ให้ เราก็ต้องให้

พึงนั่งให้สบาย หมายความว่า ไม่ควรนั่งในที่ ๆ เห็นพ่อผัวแม่ผัวหรือผัวแล้วต้องลุกขึ้น

พึงกินให้สบาย หมายความว่า ไม่ควรกินก่อนพ่อผัวแม่ผัวและผัว พึงปรนนิบัติคนเหล่านั้นเสียก่อนแล้วจึงกินภายหลัง

พึงนอนให้สบาย หมายความว่าไม่ควรขึ้นที่นอนก่อนพ่อผัว แม่ผัว และผัว ควรทำกิจที่จะต้องทำแก่คนเหล่านั้นก่อนแล้วนอนทีหลัง

พึงบำเรอไฟ หมายความว่าควรจะเห็นว่าพ่อผัวแม่ผัวและผัวเป็นดุจกองไฟใหญ่ หรือเหมือนพญางู ควรปฏิบัติอย่าให้ระคายเคือง จึงจะไม่ทำตนให้เดือดร้อน

พึงนบนอบเทวดาภายใน หมายความว่าพึงเห็นพ่อผัวแม่ผัวและผัวเป็นประดุจเทวดาของตน คุณพ่อของดิฉันสอนดิฉันเช่นนี้คะ"

นายประกันฟังแล้วก็บอกกับท่านเศรษฐีว่า "ท่านขอรับ ลูกสาวของผมมีความผิดอย่างไรครับ หรือยังมีโทษผิดร้ายข้ออื่น ๆ อีกอย่างไรครับ"

ท่านเศรษฐีหมดท่า ก้มหน้านิ่ง ตอบไม่เต็มเสียง "ไม่มีอะไรอีก"

ขณะนายประกันถามท่านมิคารเศรษฐีถึงข้อหาอื่นอีก ก็ได้รับตอบว่าไม่มี ทุกคนจึงพูดว่า "เมื่อไม่มีความผิด ก็จะขับไล่ออกไปจากเรือน เพราะอะไรเล่า" ทันใดนั้น นางวิสาขาก็เอ่ยขึ้นว่า "คุณพ่อทั้งหลายขา ในตอนแรกดิฉันไม่ควรไปตามคำขับไล่ของพ่อผัว ก็เป็นการถูกต้อง เนื่องด้วยคุณพ่อของดิฉันได้มอบหมายดิฉันไว้ในมือของท่านทั้งหลาย เพื่อที่จะให้ชำระที่ผิดหรือไม่ผิดของดิฉัน บัดนี้ก็เป็นที่รู้กันแล้วว่า ดิฉันไม่มีความผิด คราวนี้ดิฉันไปได้แล้ว การไปของดิฉันเป็นการชอบแล้ว" พอพูดแล้วก็สั่งคนใช้ชายหญิงจัดเตรียมยวดยาน และเก็บของเตรียมตัวเพื่อเดินทางกลับบ้านทันที

ท่านมิคารเศรษฐีร้อนตัว กลัวจะเกิดเรื่องเคืองขุ่นกันระหว่างสกุล ก็ต้องขอพึ่งนายประกัน แล้วพูดกับ

นางวิสาขาว่า "แม่คุณ ฉันพูดไปเพราะไม่ทราบจริง ๆ ยกโทษให้ฉันเถิดนะแม่นะ"

นางวิสาขาตอบว่า "คุณพ่อขา ดิฉันจะยกโทษให้คุณพ่อ แต่ขอให้คุณพ่อโปรดเห็นใจดิฉันว่า ดิฉันเป็นลูกสาวของสกุลที่เลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา พวกเราไม่เคยประพฤติเหินห่างจากพระภิกษุสงฆ์เลย ถ้าคุณพ่อจะอนุญาตให้ดิฉันได้ปรนนิบัติพระภิกษุสงฆ์ตามพอใจละก็ ดิฉันจะอยู่ ถ้าไม่อนุญาต ดิฉันก็ไม่อยู่"

ท่านมิคารเศรษฐีกล่าวว่า "แม่คุณ เชิญเถอะแม่ เชิญปรนนิบัติพระสมณะของแม่ตามความพอใจเถิด อย่าไปเลย"

นางวิสาขาได้โอกาส ก็ยินดีปรีดา ให้คนไปเชิญเสด็จพระพุทธเจ้าและนิมนต์พระรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้นทันที นางก็จัดเตรียมภัตตาหาร จัดแจงปูลาดอาสนะไว้ตามสมควร

กล่าวถึงพวกชีเปลือย พอได้ฟังข่าวว่าพระพุทธองค์จะเสด็จไปที่เรือนของท่านมิคารเศรษฐี ก็ชวนกันไปนั่งล้อมเรือนของท่านมิคารเศรษฐี เพื่อป้องกันมิให้ท่านไปพบกับพระพุทธองค์

ได้เวลาภิกขาจาร พระพุทธองค์ก็เสด็จไปที่เรือนของนางวิสาขา ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ นางวิสาขาถวายน้ำทักษิณาแล้ว ให้คนไปเชิญพ่อผัวว่า "สักการะทุกอย่างเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ขอเชิญคุณพ่อมาถวายสักการะพระเทศพลเถิด"

ท่านมิคารเศรษฐีอยากไปเพื่อเอาใจลูกสะใภ้ แต่คณะชีเปลือยพากันขัดว่า "คฤหบดี ท่านอย่าเข้าไปใกล้พระสมณโคดม" ก็จนใจตอบไปว่า "ให้นางถวายสักการะเองเถิด" นางวิสาขาก็จัดการถวายภัตตาหาร ครั้นพระพุทธองค์เสวยเสร็จแล้ว ก็ส่งคนไปเชิญท่านมิคารเศรษฐีให้มาฟังธรรมอีก

ท่านมิคารเศรษฐีพูดว่า "ครั้งนี้ต้องไป การไม่ไปเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง" คณะชีเปลือยพากันพูดว่า "เมื่อจำเป็นต้องไปฟังธรรมของสมณโคดมก็จงไปนั่งอยู่นอกม่าน" พูดแล้วก็พากันไปกั้นม่านเสียก่อนที่เศรษฐีจะไป ท่านมิคารเศรษฐีก็ไปนั่งอยู่นอกม่านตามคำของคณะชีเปลือย

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม เริ่มต้นแสดงถึงเรื่องทาน ศีล และอานิสงส์ ของทาน ศีล แล้วตรัสโทษของกามคุณ สุดท้ายตรัสอานิสงส์ในการปลีกตนออกจากกามตามลำดับ ท่านมิคารเศรษฐีฟังไป ๆ ก็ยิ่งเห็นความของพระธรรมเทศนาแจ่มใส พอจบพระธรรมเทศนาก็เกิดดวงตาเห็นธรรม ดำรงในโสดาปัตติผลเพียบพร้อมด้วยศรัทธาอันมั่นคง หมดความสงสัยในพระรัตนตรัย เลิกม่านออก เดินไปหาลูกสะใภ้ ก้มตัวลงใช้ปากอมถันของนางวิสาขา พลางประกาศว่า "*ลูกจงเป็นแม่ของฉันตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป*" ปล่อยถันนางแล้ว ก็เดินไป

ซบศีรษะลงแทบพระบาทยุคลของพระพุทธองค์ กำพระ-บาทไว้ด้วยมือทั้งสอง และเกลือกหน้าของตนอยู่กับพระบาท ประกาศนาม ๓ ครั้งว่า "ข้าพระองค์มีชื่อว่ามิคาระ พระเจ้าข้า" แล้วกราบทูลว่า

"ข้าพระองค์ไม่เคยรู้เลยว่า ให้ทานที่ไหนถึงจะมีผลมากมานานแล้ว พึ่งทราบวันนี้ เพราะอาศัยลูกสะใภ้ ข้าพระองค์พ้นจากทุกข์ในอบายทั้งหมดแล้ว ลูก-สะใภ้ของข้าพระองค์มาสู่เรือนนี้ นางมาเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า"

ต่อจากนั้น ท่านมิคารเศรษฐี ก็ดำริว่า "แม่วิสาขามีอุปการะมากแก่เรา ต้องทำขวัญนาง เครื่องประดับมหาลดาประสาธน์ ที่คุณพ่อของนางสร้างให้นั้นหนักมากจะประดับเสมอไปไม่ได้ เราจะทำให้สักชุดหนึ่ง เป็นขนาดเบา เพื่อจะประดับได้ตลอดทุกอิริยาบถ" คิดแล้วก็ให้ช่างทองทำให้ตามประสงค์ ครั้นสำเร็จแล้วก็นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประมุข มาฉันที่บ้าน

อาบน้ำนางวิสาขาแล้ว ให้แต่งเครื่องประดับชุดนั้นถวายบังคมพระศาสดา ฯ

หน้าที่ของเมียสถานสุดท้าย คือ ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ได้กล่าวมาแล้วว่า การงานในบ้านนั้นเปนงานหนักอยู่มาก และเปนงานที่ต้องทำจำเจอยู่ทุก ๆ วันน่าเบื่อหน่ายแต่เมื่อนำโอชา คือ รักมาปรุงในการกระทำคือทำด้วยความรัก และทำเพื่อคนที่รัก งานหนักจะเปนงานเบาทันที.

เมียนั้นหมายถึงหญิงที่ร่วมกินร่วมนอนกับชาย เปนคู่ครองของชาย ตามคำทางพระศาสนา เรียกว่าภรรยาแปลว่า หญิงที่ชายพึงเลี้ยง โดยประเภทก็มีดีมีชั่ว ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับนางสุชาดา รวมได้ ๗ ประเภทคือเมียเหมือนเพชฌฆาต ๑ เมียเหมือนโจร ๑ เมียเหมือนเจ้า ๑ เมียเหมือนแม่ ๑ เมียเหมือนเพื่อน ๑ เมียเหมือนน้อง ๑ เมียเหมือนทาสี ๑ร วม ๗ ประเภท ๓ประเภทต้นเปนเมียชั่ว ๔ ประเภทหลังเปนเมียดี เปน

ที่ประสงค์ของชาย ทั้งนี้เพราะเมื่อผัวกระทำหน้าที่ของตนต่อเมียแล้ว เมียชั่ว จะไม่สนองเลย ไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ของเมีย จะขอรับแต่ตำแหน่งเมียอย่างเดียวเท่านั้น ส่วนเมียดีนั้นตรงกันข้าม จะสนองต่อผัวด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของเมียอย่างสมบูรณ์ไม่บกพร่อง ตามที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้ คือ

จัดแจงการงานดี หมายถึงการงานในบ้านเรือนเกี่ยวกับการกินการอยู่ดูแลให้เรียบร้อย กะบั่นให้พอเหมาะพอดี ไม่มากไม่น้อย เป็นระเบียบสม่ำเสมอ ยามกินให้ได้กิน ยามนอนให้ได้นอน ยามพักผ่อนก็ให้ได้พักเต็มที่ ไม่ต้องวิตกกังวลในเรื่องงานบ้านงานลูก ไม่ใช่เช่นลูกถ่าย ก็ปลุกพ่อมาเปลี่ยนผ้าอ้อมเป็นต้น

สงเคราะห์คนข้างเคียงผัวดี หมายถึงบุคคลที่เป็นญาติเป็นมิตรของผัว ไปหามาสู่ฉันญาติ ฉันมิตรก็แสดงอัธยาศัยไมตรี โอภาปราศัยให้ความสนิทสนม ไม่ทำให้ใคร ๆ ติผัวได้ว่า รักเมียเสียเพื่อน รักเมียลืมแม่ หรือหลงเมียจนไม่เอาพี่เอาน้อง

ไม่นอกใจผัว หมายถึงมีความจงรักภักดี ซื่อตรงต่อผัว เคารพยำเกรงเหมือนเทวดาประจำชีวิต ไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัวของตน ช่องว่างในหัวใจไม่มีเหลือไว้สำหรับจะคิดถึงชายอื่นอีกเลย

รักษาทรัพย์ที่ผัวหามามอบให้ การรักษาทรัพย์ในที่นี้มิใช่หมายถึงเก็บไว้เฉย ๆ ไม่จับจ่ายใช้สอย หากแต่เป็นการจ่ายด้วยอาการประหยัด เพื่อความกินดีอยู่ดีและเก็บหอมรอมริบไว้ เพื่อตั้งตนให้เป็นหลักฐานสืบไป รวมความในเรื่องรักษาทรัพย์นั้นก็คือ ไม่ควรเสียอย่าให้เสีย ไม่ควรเปลืองอย่าให้เปลือง

ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง หมายถึงการงานในบ้านนั่นเอง แต่เป็นงานที่ต้องกระทำจำเจตลอดเดือนตลอดปี ตักน้ำ หาฟืน หุงข้าว ซักผ้า เป็นต้น ต้องกระทำกันตลอดกาล ไม่เบื่อหน่าย คงกระทำด้วยถือว่าเป็นหน้าที่ของตน ไม่ทิ้งงานไว้แล้วไปเที่ยวคุยกับคนโน้นคนนี้ ปากก็บ่นไปว่า ผ้ายังไม่ได้ซัก น้ำยังไม่ได้ตัก

พื้นผักยังไม่ได้หา เป็นต้น กระวีกระวาดกระทำให้เสร็จไป ตามชนิดของงาน

เมียที่ดีย่อมปฏิบัติต่อผัวของตนตามหน้าที่ดังที่ได้กล่าวโดยย่อ ๆ เหล่านี้ ผู้เป็นผัวควรมอบความไว้วางใจให้เป็นแท้ และจะเป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่สกุลวงศ์ ทำให้อนาคตของครอบครัวแจ่มใส เมียที่ปฏิบัติเช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็น *เมียแก้ว* ของผู้ชาย เป็นยอดเมีย พระพุทธ-องค์ตรัสสรรเสริญไว้ว่า *"สุสฺสูสา เสฏฺฐา ภริยานํ เมียที่ปรนนิบัติดี เป็นยอดเมีย"* สามารถนำความสุขความเจริญมาสู่ครอบครัวของตน และสามารถจะครองใจของผัวได้ โบราณไทยเราท่านว่า เมียดีอาจชี้นกเป็นนก ชี้ไม้เป็นไม้ เพราะผัวย่อมมอบความไว้วางใจให้ทุกประการ หนักกว่านั้น บางทีอาจทำให้ผัวคล้อยตามได้ดังที่ท่านสุนทรภู่นิพนธ์ไว้ในเรื่องพระอภัยมณีว่า

"เมื่อยามมัวผัวเหมือนขี้ผึ้งเคลื่อน
จะปั้นเป็นรูปอะไรก็ไม่ขัด

ปู่ว่าหอยพลอยว่าด้วยสารพัด
เพราะรู้กลปรนนิบัติช่างจัดแจง”

เมียเป็นบุคคลสำคัญในสังคมของมนุษย์ สามารถบันดาลความสุข ความเจริญ ความมั่นคง ความแจ่มใสให้แก่ครอบครัว

บุคคลทั้ง ๕ คน คือ พ่อ แม่ ลูก และ ผัว เมีย เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่ง ในสังคมมนุษย์ ถ้าทุกคนต่างรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเต็มที่

พ่อแม่ ทำหน้าที่ของตน เลี้ยงลูกด้วยเมตตากรุณา ห้ามลูกไม่ให้กระทำความชั่ว ให้ลูกตั้งตนอยู่ในคุณงามความดี ให้ลูกได้ศึกษาศิลปวิทยา หาคู่ครองที่คู่ควรให้ และมอบทรัพย์สินให้ในสมัยที่ควร

ลูกอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ ไม่ดื้อกระด้าง เชื่อฟังถ้อยคำ มีกตัญญูกตเวที ท่านเลี้ยงตนมาแล้ว ก็เลี้ยงท่านตอบ ทำกิจของท่าน เห็นกิจของพ่อแม่สำคัญกว่ากิจของตน ดำรงวงศ์ตระกูลเป็นอันดี ไม่นำความเสื่อมเสีย

มาสู่วงศ์ตระกูลของตน ทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจของพ่อแม่ว่าจะเป็นทายาทที่เหมาะสม นับวันที่จะรับมอบมรดกสืบไป พ่อแม่ตายไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศให้ท่านตามกาลตามสมัย

ผัวตกลงรับหญิงใดเป็นเมีย หรือได้เสียกับหญิงใดไม่ทอดทิ้ง ยอมรับนับถือว่าหญิงนั้นเป็นเมียตน ไม่ดูหมิ่นดูแคลนว่าเมียยากจน หรือเป็นสกุลต่ำเป็นต้น คงรักใคร่ไม่จืดจาง ไม่หน่ายแหนง ไม่นอกใจเมีย ก่อนจะได้นางมาเป็นเมีย เช่นที่ว่า "ถ้าได้น้องมาเป็นคู่ พี่จะเลี้ยงดูไม่ให้อนาทรร้อนใจ ทั้งยามกินนอนพี่จะอาวรณ์ อย่าได้หวั่นไหว ทรัพย์สินที่พี่อุตส่าห์หา จะมอบให้น้องรักษาเก็บไว้ กิจการในเรือนในเหย้า พี่จะมอบให้เจ้าเป็นใหญ่ ถ้าพี่ได้น้องมาเป็นคู่ชีวี จะไม่นึกถึงสตรีคนไหน พระอาทิตย์ประจำวัน พระจันทร์ประจำคืน พี่จะรักน้องให้ยั่งยืนไม่นอกอกนอกใจ" ดังนี้ก็ปฏิบัติให้ได้จริง

เมีย เมื่อตกลงปลงใจร่วมคู่กับชายใด ยอมรับชายใดเป็นผัวของตน เมื่อผัวได้ปฏิบัติหน้าที่ของผัวต่อ

ตนแล้ว กีจัดแจงการงานในเรื่องการอยู่ การกินให้เรียบร้อย คนข้างเคียงของผัว พ่อผัวแม่ผัว และญาติมิตรของผัว สงเคราะห์ด้วยอัธยาศัยไมตรี ไม่คิดนอกใจผัว ไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัว เก็บงำทรัพย์สินที่ผัวหามามอบให้ไว้เป็นอันดี ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง หรือปฏิบัติตนตามบทนิพนธ์ ซึ่งจำได้ว่าเป็นผีพระโอษฐ์ของเสด็จในกรม กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ จะทรงพระนิพนธ์ไว้ที่ไหนจำไม่ได้ จำได้แต่บทพระนิพนธ์ว่า

สนอบทรามมดามสะอาดโอ้ สอางองค์ พี่เอย
เหย้าย่อมออมโอ่ผจง จัดเกลี้ยง
เมียจนแต่กมลมง- คลร่วม รักพี่
งานหน่อยเงินหน่อยเลี้ยง ชี้พี้ยมริมสวรรค์ ฯ

ซึ่งมีความหมายเพียงสั้น ๆ ว่า พยายามทำกระท่อมให้เป็นวิมานเมืองสวรรค์ให้ได้

พ่อแม่ลูกผัวเมียทั้งห้านี้ ต่างปฏิบัติภารกิจของตน ๆ อย่างเต็มที่ ไม่บ่ายเบี่ยง ไม่บิดพริ้ว เป็นการกระทำ

ความดีประการหนึ่ง เรียกว่ากระทำความดีอันเป็นหน้าที่ เรียกเป็นศัพท์ว่า *กรณียธรรม* ผู้บำเพ็ญกรณียธรรม ก็เป็นคนดี เป็นคนแก้วตามหน้าที่คือเป็น พ่อแก้วเป็นต้น ผู้ประพฤติตนเช่นนี้ ได้นามว่าผู้รักชาติพร้อมกันไป ตามนัยแห่งบทพระราชนิพนธ์ของ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

"รักชาติกอบกรณีย์ แน่วไว้"

ผลที่จะมีแก่บ้านเมืองนั้นยิ่งใหญ่ไพศาล ลูกไม่มีพ่อ ลูกที่ถูกทอดทิ้ง ถูกที่ถูกรีด ลูกอันธพาล จึ่งจอกสังคม ผัวไม่เลี้ยงเมีย เมียมาก เมียน้อย การฆ่าตัวตายเพราะอกหัก คนฆ่าคู่รักเพราะไม่ซื่อตรง การนอกใจกัน การคบชู้ ซึ่งรวมลงเป็นข้อความที่พูดกันในปัจจุบัน ความฟอนเฟะของสังคม ทั้งนี้จะไม่ปรากฏเลย

ถ้าองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของสังคมครอบครัวไทย คือ พ่อ แม่ ลูก ผัว เมีย ต่างเป็น *พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว เมียแก้ว* กันจริง ๆ แก้ว ๕ ดวงนี้

จะประดับเมืองไทยให้สวยสดงดงามปานใด และจะมีความร่มเย็นเป็นสุขขนาดไหน

ท่านผู้รักชาติรักบ้านเมือง ท่านเป็นองค์ประกอบส่วนใดของบ้านเมือง เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นผัว เป็นเมีย เชิญท่านนำแก้วมาประดับบ้านเมืองที่ท่านรักเถิด แก้วอยู่ในตนของท่านนั่นแหละ ไม่ต้องซื้อหาหยิบยืมใคร ประพฤติตนตามตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละท่านให้สมบูรณ์ การปฏิบัตินั้น ๆ จะเท่ากับได้นำแก้วมาประดับบ้านเมืองที่ท่านรัก ทำเมืองไทยให้เป็นเมืองแก้วกันขึ้นมาเถิด อำนาจแห่งเมตตาความรักของ พ่อ แม่ ลูก และ ผัว เมีย นั้น พระเถระแต่ก่อนนิพนธ์เป็นคาถาว่า

"ปิยนฺติ ปา ปุตฺเต ปิยํ ปิโย ปโย จ สุปฺปิโย
เตสํ เมตฺตานุภาเวน จกฺกวตฺติกํ ภเว"

พ่อแม่รักลูก ผัวรักเมีย เมียรักผัว ด้วยอำนาจเมตตาของคนเหล่านั้น พึงสร้างจักรวรรดิได้

หมายความว่า พระเจ้าจักรพรรดิ์ทรงมีแก้ว ๗ ประการ มีจักรรัตน์เป็นต้น แต่บ้านเมืองใด มีเพียงพ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว และเมียแก้ว บ้านเมืองนั้น ก็เหมือนเป็นบ้านเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิ์ รวมความว่า แก้ว ๕ ดวงนี้ ทำให้เป็นเมืองแก้วได้แล ฯ

โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๔๗ ถนนเพื่องนคร หลังกระทรวงมหาดไทย
กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๒๑๗๔๖ นายมณี รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา